

«Mat, samtale og fellesskap»

- en studie av frivillige medarbeideres opplevelser og
erfaringer i tre tiltak og en arbeidsgruppe i Stiftelsen Kirkens

Bymisjon Bergen

Ida Benedicte Juhasz

Masteroppgave

Høstsemesteret 2013

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Sammendrag

Frivillighetsforskere konkluderer med at Norge i dag har nådd et metningspunkt for frivillig arbeid. Selv om vi er på verdenstoppen i mengde utført frivillig arbeid, jobber stadig færre mennesker frivillig mer enn én time fast i uken. Forskerne mener at en slik trend fører til at «frivillighetens grunnfjell eroderer» i Norge (Wollebæk & Sivesind, 2010, og Stortingsmelding nr. 39, 2007).

Studien min tar utgangspunkt i caset Stiftelsen Kirkens Bymisjon Bergen (SKBB) som en frivillig velferdsorganisasjon, for å finne ut hva det frivillige arbeidet som gjøres her *er*. Problemstillingen i oppgaven er hvilke opplevelser og erfaringer de frivillige medarbeiderne har med frivillig arbeid i Bymisjonssenteret, for dermed å kunne forstå betydningen av «grunnfjellet» i norsk frivillig velferdsarbeid. Jeg analyserer konkrete samhandlinger, overføringer og gaveutvekslinger mellom mennesker, og dette innebærer også fenomener som anerkjennelse, ære, respekt og følelser. Sentralt er hvordan utvekslinger påvirker relasjonsdannelsen mellom de frivillige medarbeiderne og de menneskene medarbeiderne møter i sin arbeidshverdag.

Mitt teoretiske utgangspunkt for studien er Marcel Mauss sitt perspektiv på gavegivning i arkaiske samfunn. I disse «førmoderne» samfunnene, før markedets, kontraktens og varens inntog, var sosiale relasjoner sentrert rundt det å gi, å motta, og å gi tilbake gaver. Disse relasjonene utgjorde en konstant flyt av overføringer mellom mennesker, som knyttet dem sammen i varige, moralske fellesskap. I denne oppgaven vil jeg revitalisere Mauss sitt perspektiv og bruker det til å studere det frivillige arbeidet.

Analysen er basert på åtte intervjuer med frivillige medarbeidere og ett intervju med en tidligere frivilligkoordinator i SKBB. Hovedtyngden av analysen er basert på intervjuene med de frivillige medarbeiderne. Disse er, med unntak av én, pensjonister og jobber fast hver uke i SKBB. De bidrar med alt fra vedlikeholdsarbeid, kjøring og matlaging, til samtale, lytting og religiøst fellesskap, og bidrar dermed ulikt til det samlede tilbudet i Bymisjonssenteret. I tillegg til intervjuene analyserer jeg også data i lys av tre økter med deltagende observasjon.

Analysen viser hvordan de frivillige medarbeiderne konkret og på ulike måter gjennom arbeidet knytter og opprettholder relasjoner gjennom utvekslinger i form av mat, samtale og

fellesskap. Medarbeiderne tar del i disse overføringene gjennom ritualer, seremonier, emosjonsstyring og «moral selving», og opparbeider seg en taus kunnskap gjennom å bli bærere av andre menneskers historier. Hva som utveksles, og hvor gjensidig og varig denne utvekslingen er, avgjør hvor stabile og gode relasjonene blir. Analysen min synliggjør først og fremst arbeidet de frivillige utfører, som framstår som et meningsfullt og selvoppofrende bidrag til den norske velferdsstaten. En forståelse av de sosiale relasjonenes betydning, i stor grad gjennom ikke-materiell utveksling, ser ut til å bli vesentlig når fokus på rekruttering og tilrettelegging kan bli en sentral oppgave i frivillig sektor fremover.

Antall ord i hovedtekst: 34 035

Forord

Når masterstudiet nå skal avsluttes og oppgaven leveres inn, er det mange som skal takkes. Jeg hadde ikke vært her jeg er i dag, i 4. etasje på Sofie Lindstrøms Hus, dagen før innlevering, om det ikke hadde vært for den samlede effekten menneskene under har hatt på masteroppgaven, studietiden og livet mitt ellers.

Jeg vil først takke mine to veiledere, Bente B. Nicolaysen og Atle Møen, som på hver sine måter har vist meg veien når jeg har gått meg vill eller sittet fast. Takk til Bente først, for å ha fått meg i gang med prosjektet. Du har vært en stor inspirasjon, gjennom engasjementet ditt for temaet og din evne til å nyansere verdien av datamaterialet. Takk til Atle for all hjelp de siste månedene før innlevering. Du har gitt meg verdifull veiledning på slutten, og også fremskaffet det lille ekstra av inspirasjon og selvtillit jeg trengte for å bli ferdig.

Uten informantene mine og ansatte i SKBB hadde heller ikke oppgaven tatt form. Tusen takk til Norunn Noremark som viste interesse for prosjektet mitt og tok meg med inn i miljøet, særlig i Vedlikeholdsgruppen, og takk til Tone Totland for etablering av kontakt med kvinnene i Korskirken. Ikke minst, tusen takk til alle informantene mine som delte raust av sine liv og sine erfaringer med meg. Uten dere ville oppgaven vært et «lost case».

Tusen takk må også rettes til familie og venner. Takk til alle de gode studievennene jeg har blitt (bedre) kjent med på masterstudiet. Jeg har hatt en utrolig kjekk tid sammen med dere, både faglig og sosialt. Tusen takk også til bestevenninner som alltid har gode klemmer på lur. Takk til mamma, pappa, Gunnar (for å pushe meg slik du vet jeg trenger), Inger Jo, Ingvild (for trøst og etterlengtet distraksjon), Nora og Sara, for alltid å være der for meg med middag, samvær, film og prat.

Og til slutt, takk til Eivind, for konstant motivasjon, korrekturlesning, generell bakkekontakt og sofakos.

Ida Benedicte Juhasz

Bergen, 5. januar 2014

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	2
Forord.....	4
Innholdsfortegnelse	5
1. Introduksjon og problemstilling	7
1.1. En skisse av frivillig velferd i Norge	8
1.2. Ulike perspektiver på frivillig arbeid	11
1.3. Mitt prosjekt	14
1.3.1. Problemstilling	15
1.4. Gangen i oppgaven.....	16
2. Stiftelsen Kirkens Bymisjon.....	18
2.1. Stiftelsen Kirkens Bymisjon.....	18
2.2. SKBB og Bymisjonssenteret	19
2.3. De utvalgte tiltakene (og gruppen).....	20
2.3.1. Vedlikeholdsgruppen	20
2.3.2. Åpen Kirke i Korskirken	21
2.3.3. Møtestedet	21
2.3.4. Kafé Magdalena	22
2.4. Informantene	22
2.4.1. «Idris».....	23
2.4.2. «Ole»	23
2.4.3. «Gunnar»	23
2.4.4. «Steinar».....	23
2.4.5. «Gunvor».....	24
2.4.6. «Björg».....	24
2.4.7. «Kristi».....	24
2.4.8. «Trude»	24
2.4.9. Norunn Noremark	25
2.5. Tre dager med deltagende observasjon	25
3. Tidligere forskning.....	27
3.1. SKBB	28
3.2. SKBO og brukererfaring	30
3.3. Eldre og frivillighet	32
4. Teoretisk rammeverk.....	34
4.1. Et sirkulasjonsperspektiv.....	34
4.2. Ritualer og seremonier	37
4.3. Relasjonelle perspektiver	39
4.3.1. Tre forutsetninger for menneskelige relasjoner	39
4.3.2. Opprettholdelse av sosiale bånd	40
4.3.3. Ulike typer altruisme.....	41
4.3.4. Emosjonelt arbeid og «moral selving».....	43
4.4. Mat og måltider	46
4.4.1. Matens symbolikk	47
4.4.2. «Conviviality» og mat.....	47
4.5. Ny fattigdom	48
5. Metode.....	50
5.1. Intervensjon.....	52
5.1.1. Den første kontakten med SKBB.....	52

5.1.2. Kontakten med informantene	53
5.1.3. Gjennomføring av intervjuene	54
5.1.4. Gjennomføring av observasjonen	58
5.2. Prosess	58
5.2.1. Transkriberingen av intervjumaterialet	59
5.2.2. Analysens startfase	59
5.3. Strukturering	60
5.3.1 Teoretisk oppsummering av frivillig arbeid (i Norge)	61
5.4. Rekonstruksjon av teori	62
5.4.1. Gjennomføring av analysen	62
5.5. Metodiske og etiske refleksjoner	63
5.5.1 Metodiske refleksjoner	63
5.5.2. Etiske dilemmaer	65
6. Frivillig arbeid som samtale	67
6.1. Å bygge en relasjon - tre forutsetninger	67
6.1.1. Offer	67
6.1.2. Resiprositet	69
6.1.3. Varighet	70
6.2. Venn eller vakt?	71
6.3. «Å gjøre en innsats»	73
7. Frivillig arbeid som fellesskap	76
7.1. Fellesskap som «conviviality»	77
7.2. Fellesskap som ritualer og seremonier	78
7.3. Fellesskap som bæring av andres historier	80
8. Frivillig arbeid med mat og måltider	82
8.1. Sirkulasjon av mat	82
8.2. Er maten en gave eller vare?	83
9. Utfordringer i arbeidet – «moral work»	86
9.1. Endringer i brukermassen	86
9.2. Stabilitet i arbeidet	88
9.3. Så hvordan er man en god frivillig?	89
10. Oppsummerende konklusjon og videre forskning	93
10.1. Oppsummering av funn og foreløpig konklusjon	93
10.2. Videre forskning	95
11. Litteraturliste	97
Vedlegg 1: Godkjenninger fra NSD	102
Vedlegg 2: Informasjonsbrev til frivillige	105
Vedlegg 3: Stillingsannonse for Vedlikeholdsgruppen i Bergens Tidende	107

1. Introduksjon og problemstilling

Temaet for masteroppgaven min er opplevelser og erfaringer frivillige medarbeidere i Bymisjonssenteret i Bergen har med sitt eget frivillige arbeid. Interessen min har rot i den faktiske arbeidshverdagen til medarbeiderne, og synliggjøring av hva frivillig arbeid for Kirkens Bymisjon innebærer. Frivillig arbeid er et omfattende og innholdsrikt begrep jeg ønsker å gi dybde til, ettersom vi i dagens Norge er på verdenstoppen når det gjelder mengde utført frivillig arbeid blant befolkningen, men har nådd et foreløpig metningspunkt, og ser tilbakegang i antall timer nordmenn legger ned i frivillig arbeid (Wollebæk & Sivesind, 2010). I denne sammenheng er Kirkens Bymisjon en frivillig velferdsorganisasjon hvor et utsnitt av disse frivillige medarbeiderne befinner seg. Jeg har valgt å se på *overføringene* og *utvekslingene* som finner sted i et utvalg tiltak i Bymisjonssenteret i Bergen sentrum, sentrert rundt Korskirken, og arbeidet til eldre frivillige medarbeidere, som jobber på dagtid minst én gang i uken. Dette innebærer altså hva som gis, mottas, og gis tilbake igjen mellom mennesker. Dette er både materielt, i form av for eksempel mat og klær, og ikke-materielt gjennom respekt, takknemlighet, ære, skam, øyenkontakt, håndtrykk, anerkjennelse, samtaler og fellesskap, mellom mennesker i tiltakene. Jeg ønsker å finne ut hvordan disse utvekslingene legger rammer for relasjonsetablering og opprettholdelse av sosiale bånd.

Samtlige av informantene mine tok på egenhånd opp at arbeidet på en eller annen måte var «meningsfylt» eller «verdifullt» for dem. Dette kan være grunnet i at de muligens forventet et fokus på hva arbeidet «betydde for dem» eller hvordan motivasjon formet arbeidet og det frivillige engasjementet. Mye forskning på frivillig arbeid i Norge har nemlig hatt basis i normative beretninger fra frivillige eller brukere, altså hva man selv synes om, eller hvordan man er knyttet til, arbeidet eller organisasjonen. Min oppgave søker å bidra til nyansering av forskning på det frivillige arbeidet, ved å ta fokuset vekk fra normative beretninger og synspunkt. Jeg vil heller si noe om hva arbeidet faktisk *er*, altså hva det hverdagslige arbeidet består av, og hva som skjer når man er på jobb som frivillig. Jeg har i utgangspunktet ikke fokusert på den organisatoriske oppbygningen av tiltakene, de frivilliges eller organisasjonens identitet eller ideologi, ettersom det ikke er personlig tilknytning eller tilhørighet til organisasjonen som er utgangspunktet. Det er likevel ikke å avfeie at disse elementene uten tvil også påvirker den hverdagslige interaksjonen i Bymisjonssenteret.

Et av utgangspunktene for utviklingen av denne studien har vært endringer i det religiøse landskapet i Norge. Vi befinner oss i midten av den norske og skandinaviske sekulariseringen¹, og tallene er dalende både i tro på Gud og aktiv deltakelse i kirkesamfunn, til tross for at rundt 80 prosent av nordmenn er medlemmer i Statskirken (Urstad, 2010). José Casanova tar også for seg den europeiske sekulariseringen, og forklarer at til tross for den synkende «troen på Gud», fortsetter mennesker å være passive medlemmer av statskirker. Selv om vi i Norge i dag har forlatt Statskirken når det gjelder tro og hyppig deltakelse, forblir den et offentlig gode som man har rettmessig tilgang til når det kommer til overgangsritualer, fødsler og død. Det er denne merkelige situasjonen som forklarer mangelen på etterspørsel og fraværet av et konkurransedyktig religiøst marked (Casanova, 2006:16). Moralsk agenda i sammenheng med religiøs tilnærming var også interessante tema for meg, etter inspirasjon fra den komparative forskningen gjort av Rebecca Allahyari på to kristne matdistribusjonssentre i California i USA (Allahyari, 2000). Min grunnleggende interesse for frivillig arbeid, sammensetningen av velferdstilbudet i bybildet i Bergen, og samfunn og grupperinger som er motvekt til sekularisering og livssynsnøytralitet utgjorde altså inspirasjon og motivasjonen for oppgavens utforming. Som en innledning vil jeg først redegjøre kort for oppgavens strukturelle kontekst, nemlig frivillig velferdsutøvelse i dagens Norge, og ulike perspektiver på forskning på frivillig arbeid, for å så plassere min oppgave i disse feltene.

1.1. En skisse av frivillig velferd i Norge

Håkon Lorentzen skildrer tre norske tradisjoner som beskriver framveksten av frivillig sektor i Norge, nemlig dugnad, filantropi og kollektivism, og definerer disse som de viktigste tradisjonene i norsk sivil organisering (Lorentzen, 2007:21). I det gamle bygdesamfunnet, var ikke dugnaden bare begrunnet som gjensidig hjelp, men også forankret i moralske normer, og ble administrert av bønder og fiskere selv i fravær av patroner og adelskap (Lorentzen, 2007:23). Dette skiller Norge fra andre europeiske land, hvor gjerne adelskap og godseiere organiserte arbeidskraften når det var behov for flere hender, mens det i Norge var bøndene og fiskerne som tok hånd om dette selv (Lorentzen, 2007:24).

Filantropien hadde røtter i det framvoksende byborgerskapet under merkantilismen, og ble uttrykket som et individuelt ansvar, blant borgerskapet, for folks ve og vel, hvor kirken og de

---

¹ Problematiske begrep, se Urstad, 2010.

velstående tok seg av fattige, syke og utstøtte (Lorentzen, 2007:31). Filantropien fokuserte her på de uforskyldte fattige, som hadde blitt rammet av sykdom eller død. Filantropi dreier seg nemlig om å gjøre noe for andre ut ifra en personlig følelse av ansvar, dette være kristen nestekjærighet eller humanistiske verdier, og nesten alt sivilt engasjement for svake og utsatte grupper startet her (Lorentzen, 2007:32,38). Filantropiske foreninger, som for eksempel Røde Kors, Redd Barna, og misjonsforeningene, åpnet her for individuell, moralsk utfoldelse for den gode sak. Lorentzen (ibid) forteller videre at «den borgerlige filantropien etter hvert blandet seg med den kristne medmenneskeligheten i kirkelig regi, som Oslo Indremisjon, senere Kirkens Bymisjon, er et godt eksempel på. Stiftelsestradisjonen er det tydeligste uttrykket for filantropiens individuelle, moralske engasjement (Lorentzen, 2007:41).

Kollektivismen i det norske sivilsamfunnet fikk så sitt utspring i de nye folkebevegelsene som oppstod rundt 1840. Disse bevegelsene tok først og fremst utgangspunkt i sysselsetting og opplysning, og ble til organisasjoner av arbeidere, fiskere, bønder og lærere som fant sammen, i arbeidssamfunn og fagforeninger, og også i form av humanitære organisasjoner som Nasjonalforeningen for folkehelsen og Norske Kvinners Sanitetsforening. Økt mulighet for opplysning gjennom forbedring av kommunikasjon, post, aviser gjorde at nasjonal organisering og mobilisering ble mulig. Den organiserte solidariteten og arbeiderklassens kamp vokste også ut herfra, hvor kjennetegnet var grupper som var sammen om et felles formål, bidro like mye, og delte ansvar, risiko og gevinster (Lorentzen, 2007:47).

Fremveksten av disse tre norske tradisjonene er ulike, men de har alle innslag av at mellommenneskelige gaver og overføringer fungerer som bindeledd og grunnlag for sosiale fellesskap og gjensidige relasjoner, som igjen gjør at disse fellesskapene blir stabile. Dugnaden kjennetegnes av gjensidig hjelp. Når man en gang fikk hjelp av noen, skulle man yte den samme hjelpen tilbake ved et senere tidspunkt. Utestående dugnadsinnsats fulgte gårdene som en forpliktelse langs generasjonene (Lorentzen, 2007:24). Den filantropiske gaven tar utgangspunkt i etiske forpliktelser overfor medmennesker, og en indre stemme og samvittighet hos mennesket som sier at man skal gi til andre som har universelle behov, så fremt en har forutsetninger for dette. Kollektivismen og arbeiderbevegelsene var også preget av gjensidige bytteforhold for fellesskapets beste, i likhet med dugnaden, men individualismen og realisering av private mål stod her som større trusler enn hos de andre

tradisjonene. Kollektivismen fikk etter hvert også et tydelig økonomisk fokus, med bedring av medlemmers økonomiske forhold som en sentral oppgave, i form av spare-, pensjons- og arbeidsledighetskasser (Lorentzen, 2007:45).

Lorentzen forklarer at utviklingen av det norske sivilsamfunn har rot i flere tradisjoner som ikke alltid harmonerer. I følge Lorentzen (2007:56) utfordret utviklingen av velferdsstaten filantropien, ettersom filantropien er tuftet på at hver og en har et ansvar som ikke kan overdras til andre. Konflikten oppstår her når «den altomsluttende velferdsstaten påtar seg alt ansvar for andre» og filantropene ikke vil fratas plikten til å yte noe for andre (Lorentzen, 2007:52). Når Lorentzen (2007:54) forteller at den sosialdemokratiske velferdsstaten var innstilt på å kortslutte flest mulig av de filantropiske, moralske kretsløpene, kritiserer Per Selle (2008:3) dette. Han forklarer at det empiriske materialet her blir blandet med det normative aspektet, når Lorentzen mener at velferdsstaten ødelegger individuell frihet, familie, religion, lokalsamfunn og frivillig organisering; alt det nære og tette som moral og ansvar springer ut ifra. Det som kjennetegner det norske sivilsamfunn er nemlig at «crowding out»-hypotesen² er falsifisert, ettersom Skandinavia er på topp når det gjelder sivilsamfunnenes størrelse, graden av sosial kapital og politisk deltagelse (Trägårdh, 2008; Selle, 2008; Boje, 2008; Saltkjel, 2009). Folks tillit til samfunnsinstitusjonene er høyest her, og den angloamerikanske statsteorien som Lorentzen omfavner, hvor en liten stat er definisjonen på frihet og statsmakt er et hinder for personlig autonomi, må forkastes (Selle, 2008:615). Boje (2008:601) forklarer videre at det nordiske frivillighetslandskapet kan beskrives som et «plussumspill», hvor den statlige sektoren aktivt fremmer et levende sivilsamfunn. De nordiske landene har nemlig utviklet velferdssystemer i samme takt, og skiller seg fra resten av Europa når det gjelder sosial kapital i form av tillit, aktiv deltakelse, og politisk engasjement i sivilsamfunnet (Boje, 2008).

Ved hjelp av Selle og Boje har jeg nå flyttet perspektivet nærmere dagen i dag. De frivillige organisasjonene i Norge har altså påvirket styresmaktene til å tilby tjenester like mye som de har tilbudt disse tjenestene selv. Det relativt avgrensede omfanget av filantropi, og at viktige deler av filantropien var fokusert på å gjøre helse og velferd til offentlige ansvar, er trolig en viktig forutsetning for at det i den grad kunne utvikle seg slike direkte relasjoner mellom individ og stat (Selle, 2008:616). Forholdet mellom staten og individene i Skandinavia sees på

---

² «Der det er mye stat, er det lite sivilsamfunn (og omvendt), og det som fins er underlagt den same staten (lite autonomi)» (Selle, 2008:615).

som en allianse, og individet har høy grad av autonomi på tvers av tradisjonelle skillelinjer som kjønn og klasse (Trägårdh 2008; Selle 2008; Saltkjel 2009). Som en konsekvens av den institusjonaliserte og etablerte velferdsstaten vi har i Norge og Skandinavia i dag, spiller altså den frivillige velferdssektoren enn mindre avgjørende rolle for sysselsetting i Norge enn for eksempel i EU-land utenfor Norden (Sivesind, 2002). Velferdstjenester utgjør også en mindre del av frivillig sektor i Norge enn i EU-landene (Stortingsmelding nr. 39, 2007).

De frivillige velferdsorganisasjonene og tiltakene plukker uansett opp tråden der de offentlige instansene ikke strekker til i kampen mot marginalisering av individer, integrering av mennesker i arbeidslivet og opprettholdelse av generell velferd. Jens Stoltenbergs andre regjering viser i sin Stortingsmelding nr. 39, «Frivillighet for alle», at «frivillige organisasjoner yter uvurderlig bidrag til samfunnet, både gjennom tjenesteproduksjon og frivillig innsats» (Stortingsmelding nr. 39, 2007 og Saltkjel og Stjernø, 2008:224). Når det gjelder rusomsorg, som er et av de mest sentrale arbeidsfeltene til Kirkens Bymisjon, viser Stortingsmelding nr. 39 videre at avholds- og religiøse organisasjoner tradisjonelt har hatt mye å si for etableringen av rehabiliteringstiltak for rusmisbrukere. En betydelig del av sysselsettingen på rusmiddelfeltet finnes innen frivillig sektor, til tross for at denne ser ut til å gå tilbake (Wollebæk, 2002 i Stortingsmelding nr. 39, 2007). Det har seg nemlig slik at grunnfjellet i organisasjonssamfunnet eroderer, nemlig de menneskene som gjør en betydelig frivillig arbeidsinnsats på over en time i uken (Wollebæk & Sivesind, 2010). De frivillige jeg har intervjuet er en del av dette «grunnfjellet», og erfaringene de gjør seg blir dermed særdeles viktig med tanke på fremtidig rekruttering, ettersom dette ser ut til å bli en stor utfordring i årene som kommer.

1.2. Ulike perspektiver på frivillig arbeid

Med kontinuerlige teknologiske og organisatoriske framskritt, er måter man kan delta frivillig på og kanaler og arenaer hvor dette skjer stadig voksende i antall. Dette gjelder for eksempel utviklingen av organisasjoners bruk av internett og sosiale medier for mobilisering, og framveksten av organisasjoner som driver frivillig arbeid i utviklingsland. Likevel er det «grunnfjellet» som ble nevnt over, de regelmessige medarbeiderne, som holder hjulene i gang for tiltak og organisasjoner i hverdagen. Ettersom mine informanter er eldre som jobber på dagtid, vil det også være fokus nå. Det finnes nemlig mange ulike tilnærminger til forskning på frivillig arbeid. Et hovedfokus innenfor frivillighetsforskning er hvem som deltar, og

hvorfor det er slik. Forutsetninger for, og motivasjon til, deltakelse³ er sentrale vinkler som ofte er utgangspunktet til studier på frivillig arbeid. Det kan være det at man gjennom frivillig arbeid føler en form for «citizenship»⁴ og aktiv deltakelse i samfunnet, eller fokus kan være på personlig motivasjon for arbeidet, og utviklingen av denne gjennom arbeidet eller i tråd med sosial bakgrunn. Tidsbruk på frivillig arbeid har en sammenheng med fordeling av sosial kapital, og tendensen i dag er at mennesker med høyere utdanning og inntekt også er dem som jobber mest frivillig (Sivesind, 2007). I slike studier har fokuset vært på hvordan man kan øke sosial utjevning i frivillig sektor og dermed oppslutningen rundt frivillig arbeid, og bruke de eldre, som er, og lenge har vært, en enorm uutnyttet ressurs.

Frivillig arbeid blant eldre kan også sees på som en vei mot en økt følelse av medborgerskap, som kan ta plassen ens yrkesaktive arbeid engang hadde. Medborgerskapsbegrepet ble tidlig diskutert av T. H. Marshall (& Bottomore, 1996), som delte det inn i tre sfærer, nemlig den sivile, politiske og sosiale sfæren, og presenterte en engelsk rettighetsevolusjon hvor disse tre sfærene først var oppdelt, og så vokste fram individuelt. Det sivile medborgerskapet innebærer individuell frihet, altså ytring-, tros- og- tankefrihet, rett til eiendom og deltakelse i rettssystemet. Politisk medborgerskap er stemmerett og rett til å stille til valg, mens det sosiale medborgerskapet inneholder rett til et minimum av velferd til opprettholdelse av en viss livskvalitet, og det å leve som et sivilisert og aktivt medlem av ens samfunn. Det er gjort mye forskning på medborgerskap i Storbritannia, inspirert av Marshall og hans typologi. Medborgerskapsdebatten fikk også ny giv etter New Labour kom til makten i 1997, med Tony Blair og Gordon Brown i spissen. Denne regjeringen vektla viktigheten av betalt arbeid som en viktig forutsetning for å unngå sosial eksklusjon, og for å oppnå statusen som «medborger» (Craig, 2004). Videre problematiseres det dermed hvorvidt medborgerskap tar utgangspunkt i ens deltakelse i arbeidsmarkedet, ettersom mange mennesker i et samfunn faller utenfor det vanlige arbeidsmarkedet (ibid). Svært relevant blir dette dermed når en blir for gammel til å delta i arbeidslivet.

Deltakelse i frivillig arbeid går ikke direkte i medborgerdefinisjonen til Marshall, og er enda mer fraværende om en skal diskutere medborgerskap som statsborgerskap. For min oppgave ville det dermed vært fruktbart å inkludere deltakelse i frivillig arbeid som en fjerde type

---

³ Enjolras, Steen-Johnsen og Ødegård (red.) (2012).

⁴ Se ytterligere britisk forskning på eldre og frivillighet: Baines & Hardill, (2008, 2009), Craig, (2004), Hardill & Dwyer, (2010).

medborgerskap. Paralleller mellom frivillighet og «citizenship» har nemlig blitt regelmessig trukket siden andre verdenskrig (Turner, 2001, i Lie, Baines Wheelock, 2009). Innholdet i betegnelsen «medborgerskap» er stadig i forandring ettersom velferdsstaten er i kontinuerlig endring i ulike land og under ulike regjeringer, og blir dermed et kontekstavhengig begrep, innenfor nasjon, politikk og sivilsamfunn. Lie, Baines & Wheelock (2009) tar stilling til individualiserte og rettighetsbaserte forståelser av «citizenship», og presenterer en motsats til dette, nemlig «republican citizenship». De vil se frivillighet i lys av en slik forståelse, ettersom forholdet mellom frivillighet, arbeid og medborgerskap aldri har vært tettere, og det da er nødvendig med en substansiell tolkning, ikke bare en formell. Heller enn at økonomisk aktivitet skal være kjernen i medborgerskap, ser forfatterne at aktiv deltakelse i sivilsamfunnet utgjør et hovedfokus. Aktivt medborgerskap er da drevet av altruisme, som implisitt er gaverelasjoner som er nødvendige for sosialt samhold (Lie, Baines & Wheelock 2009).

Den vanligste forklaringen på eldre menneskers ønske om å arbeide frivillig er å fylle «the vocational void left by retirement», og å benytte seg av den økte fritiden pensjonsalderen fører med seg. Heller enn å bidra til motivasjonslitteraturen, har Lie, Baines & Wheelock (ibid), gjennom dybdeintervjuer, tatt for seg utførelse, dannelsen og forståelse av eldre menneskers offentlige og private roller, og ansvar og behov som er med på å uttrykke ulike former for medborgerskap. Videre forklarer de at *meningen som mennesker knytter til det frivillige arbeidet sitt illustrerer en dypere måte å fortelle om arbeidet på enn hva motivasjon kanskje gjør, som er det fokuset mange frivillighetsforskere har hatt frem til nå* (Davis Smith i Lie, Baines & Wheelock, 2009). Dette samsvarer med min motivasjon for å se lenger enn, ja, motivasjon. Hovedfunnene her er to typer konseptualisering av frivillig arbeid, gjennom tematisering og kategorisering av de frivilliges narrativer. De to konseptualiseringene blir beskrevet som frivillig arbeid som (1) «leisure and work» og frivillig arbeid som (2) «care and civic consciousness». På én side kan det frivillige arbeidet strukturere og gi mening til pensjonisttilværelsen slik arbeidet gjorde før. Det skjer også, bokstavelig talt, på frivillig basis, og er ofte grunnet i den gode følelsen man får av det, og fordi det er kjekt. På den andre siden kan man se på frivillig arbeid som ivaretagelse eller «caring», som linkes til en forlenging av maternalisme og en feministisk «ethic of care» som et uttrykk for medborgerskap (ibid). Dette innebærer å se at en person trenger ivaretagelse, ta vare på og ansvar for en person, og ta imot og gi slik hjelp fordi en selv har forutsetninger for å hjelpe.

Den norske regjeringen trekker også paralleller mellom medborgerskap og frivillig arbeid, og forklarer at økningen av egenorganiseringer i frivillige organisasjoner blant utsatte grupper også bidrar til utvikling av aktivt medborgerskap (Stortingsmelding nr. 39, 2007). Selv om dette ikke helt har det samme utgangspunktet som Lie, Baines & Wheelock, støtter det likevel opp om økt følelse av medborgerskap gjennom frivillig arbeid.

1.3. Mitt prosjekt

I sentrum av min oppgave står frivillige medarbeidere over 60 år, og deres opplevelser og erfaringer med det frivillige arbeidet sentrert rundt matservering, matutdeling og kirkelig arbeid. Jeg skal ikke ha fokus på motivasjon og synspunkter om frivillig arbeid, men altså *meningen* mennesker knytter til arbeidet sitt (Davis Smith i Lie, Baines & Wheelock, 2009). Denne meningen kommer i form av narrativer og personlige fortellinger som de selv har tatt opp i samtaler, og som jeg har fått innblikk i gjennom deltagende observasjon.

Ønsket mitt er å revitalisere Marcel Mauss sitt antropologiske gaveutvekslingsperspektiv, gjennom å se på de kontinuerlige utvekslingene som skjer i Bymisjonssenteret. Mauss (1999) tok utgangspunkt i arkaiske stammesamfunn fordi han var interessert i essensen av «det sosiale». Ved å se på arkaiske, «førmoderne» samfunn, uten økonomiske kontrakter og markeder som vi har i dag, var dette en måte å forenkle på, når Mauss ville konkretisere den reneste formen for sosialt liv og dets opphav. Dette kan i stor grad sammenlignes med Émile Durkheims (2001) ønske om å studere den enkleste formen for dokumentert religion, ved å ta for seg totemisme blant aboriginere i Australia. Gjennom sin studie, viser Mauss fruktbarheten i å trekke konklusjoner om transaksjoners natur i samfunnene som omgir oss ved å se tilbake på samfunn som mangler denne økonomiske varestrukturen. Den tilsvarende moralske kjernen hos mennesket eksisterer fremdeles, og dette kan si noe om det menneskelige fundament som våre samfunn bygger på (Mauss, 1999:13). Tilbakeblikket på arkaiske samfunn blir fruktbar fordi det belyser, kanskje i en mindre «forurensset» tid enn i dag, hvordan atmosfæren av gave, plikt og frihet røres sammen og hersker over betydelige deler av vår moral, våre liv og samfunn (Mauss, 1999:191).

1.3.1. Problemstilling

Problemstillingen min tar utgangspunkt i et ønske om å få en økt forståelse for arbeidet som skjer på individnivå og mellom mennesker i Bymisjonssenteret, og å undersøke hva det frivillige arbeidet i Bymisjonssenteret og de utvalgte tiltakene *er*. Jeg har tatt kritikken som Pål Repstad presenterer til etterretning, når han forteller at kvalitative studier som kun tar for seg nærstudier av ett miljø kan bli «temmelig nærsynt» om man generaliserer ukritisk uten å trekke inn andre lignende nærstudier eller samfunnsvitenskapelig teori (Repstad, 1998:29). Han forklarer at mange kvalitative forskere kun baserer konklusjonene sine på nærstudier av for eksempel religiøse bevegelser som enkeltcase, som ikke alltid er like generaliserbare. Her vil komparative studier av flere grupper eller bevegelser tilføye en dybde og nyanse som slike nærstudier av enkle organisasjoner ikke får med (ibid). Videre nevnes det at det gjerne er praktiske årsaker til at det finnes store mengder fragmentert forskning, som for eksempel det at komparative studier ofte er tid- og ressurskrevende, kanskje i for stor grad for en masterstudent (ibid). Jeg forstår det kritiske blikket til Repstad, men mener likevel det ikke er denne argumentasjonen som alene har formet prosjektet mitt. Det er de nære relasjonene og de faktiske personlige erfaringene med eget arbeid jeg synes er spennende, og mener jeg har hentet inn substansiell data om, og som jeg kan bruke i dialog med eksisterende teori for videreutvikling. Min studie bærer også komparative elementer med seg, da mellom ulike tiltak innad i organisasjonen, og også mellom frivilliges arbeidssituasjoner og erfaringer. Komparasjonen blir ikke mellom organisasjoner eller over lengre tid slik som Allahyari (2000) har gjort, men det er heller ikke poenget. Hennes studie har inspirert meg på andre måter, noe jeg kommer tilbake til i teorikapitlet mitt.

Utgangspunktet er altså en utvalgt gruppe eldre frivilliges erfaringer med ulike typer arbeid innad i én og samme organisasjon over tid. For å finne ut av dette har jeg sett på det som uunngåelig å snakke med dem som faktisk utfører det frivillige arbeidet, og som en bonus har jeg selv fått utføre deltagende observasjon i feltet. Dette innebærer å se på, og høre om, arbeidet som gjøres, hvordan dagen er sammensatt for de ulike frivillige i de ulike tiltakene, og særlig å se på relasjonsdannelsen de frivillige utøver, og hva relasjonene består av. Den todelte hovedproblemstillingen jeg har utviklet lyder som følger:

Hvilke erfaringer har de frivillige i Bymisjonssenteret med arbeidet de gjør innenfor kirkelig arbeid, distribusjon og (ut)deling av mat, og hvilke relasjoner knytter de til menneskene rundt seg?

Det å gi, å motta, og å gi noe tilbake igjen er sentralt for det frivillige arbeidet i Bymisjonssenteret. Med Mauss som utgangspunkt, mener jeg her at disse utvekslingene altså kan si noe om «essensen av det sosiale». Det sirkulerer for eksempel mat, klær og kaffe hver dag mellom mennesker, men vel så viktig er også følelsen de frivillige «gir» til brukerne av å bli sett, å inkluderes, og å være et medmenneske. Ettersom arbeidet med oppgaven har foregått prosessuelt og refleksivt, har jeg også formulert en underproblemstilling for å kunne overføre empirien til det teoretiske sirkulasjonsperspektivet og for å nyansere tidligere forskning. *Hva sirkulerer i tiltakene, og mer spesifikt, hva sirkulerer i relasjonene?* Dette betyr da å se på hva som skjer i de respektive tiltakene, hvordan relasjonsdannelse kan forstås og hva som sirkulerer i de mellommenneskelige relasjonene. Det som gjerne først framstår som en uavhengig og uforpliktende donasjon eller en gave kan i realiteten nemlig sees på som et bytte, en skapning av en diffus gjeld, og en mellommenneskelig relasjonsetablering, hvor langvarige effekter kan slå inn eller bli reproduisert.

1.4. Gangen i oppgaven

Etter å ha gitt en presentasjon av studien og de eksterne feltene, og forklart utviklingen av problemstillingen i kapittel 1 vil jeg videre, i kapittel 2, gi en presentasjon av organisasjonen som er fokuset for oppgaven, nemlig Stiftelsen Kirkens Bymisjon, og mer konkret Stiftelsen Kirkens Bymisjon Bergen (SKBB). Jeg vil ned på tiltaksnivå for å gi rammene for de frivillige medarbeidernes arbeidshverdag, hvor en gjennomgang av tiltakene og informantene, blir vesentlig. I kapittel 3 vil jeg altså plassere min egen studie i de eksterne forholdene mer konkret, som en forlengelse av introduksjonen jeg gav i kapittel 1. Disse eksterne forholdene er da tidligere forskning på SKBB, SKBO (Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo), brukererfaringer i forbindelse med frivillige velferdsorganisasjoner og forskning på eldre, frivillighet og tidsbruk. Kapittel 4 går inn i de teoretiske perspektivene som står som rammeverk for oppgaven, hvor et sirkulasjonsperspektiv på Bymisjonssenteret er utgangspunktet, og fokuset er på de kontinuerlige overføringene som finner sted. Kapittel 5 er metodekapitlet, hvor jeg tar for meg den metodiske tilnærmingen til prosjektet, og refleksivitet med tanke på utfordringer jeg har møtt på underveis. Selve analysen starter i kapittel 6, hvor jeg tar utgangspunkt i frivillig arbeid i Bymisjonssenteret som *samtale*. Jeg vil her ta for meg hvordan relasjoner etableres, og spenninger mellom det å være en venn eller en vakt i menneskemøtene som finner sted, og hva samtalen er for de frivillige. Kapittel 7 tar for

seg *fellesskapet* hvor relasjonsbygging skjer, gjennom «conviviality», ritualer og seremonier. I kapittel 8 vil jeg gå nærmere inn på sirkulasjonen av *mat og måltider* i Bymisjonssenteret, og hvordan relasjoner bygges gjennom mat. I kapittel 9 vil jeg som en avslutning av analysen ta opp den mindre vellykkede sirkulasjonen, hvor de frivillige forteller om utfordringer i arbeidet, som jeg vil presentere som ubalansert sirkulasjon. I avslutningskapitlet, kapittel 10, vil jeg summere opp funn og en foreløpig konklusjon, før jeg peker på hva jeg mener kan inspirere til videre forskning.

2. Stiftelsen Kirkens Bymisjon

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for organisasjonen, tiltakene og individene som har formet prosjektet mitt. Jeg ser det som hensiktsmessig først å plassere Stiftelsen Kirkens Bymisjon i det frivillige velferdslandskapet, for å skape en forståelse og kontekst for arbeidet som gjøres. Jeg vil først greie raskt ut om Stiftelsen Kirkens Bymisjon, før jeg vil forflytte meg til Bergen og Bymisjonssenteret, som er fokuset for oppgaven. Når de strukturelle forutsetningene er gjort rede for, vil jeg så introdusere de frivillige medarbeiderne som har tatt meg med inn i deres arbeidshverdag, og delt av erfaringer de har fått. Til slutt vil jeg presentere den deltagende observasjonen jeg var med på.

2.1. Stiftelsen Kirkens Bymisjon

Kirkens Bymisjon i Bergen skal være med å realisere kirkens diakonale oppdrag slik at mennesker i byen kan erfare respekt, rettferdighet og omsorg. Bymisjonen skal drive et synlig og tilgjengelig omsorgsarbeid for mennesker som trenger det - når de trenger det. (Kirkens Bymisjon, 2013b).

Kirkens Bymisjon er et nettverk av diakonale stiftelser fordelt over store deler av landet, med sentre i 10 byer i Norge, som har kombinasjonen av faglighet, frivillighet og kjærlighet som bærende for alt arbeid (Kirkens Bymisjon, 2013c). I det frivillige landskapet plasseres organisasjonen innenfor velferdssektoren, men betegnes også som en interessepolitisk organisasjon, hvor de fungerer som pressgrupper overfor myndighetene, i form av kampen for prioriteringene nevnt innledningsvis (Gulbrandsen & Ødegård, 2011:9). Organisasjonen ble grunnlagt som Christiania Indremisjonsselskap i 1855, og gikk fra å bli en medlemsorganisasjon over til å bli en stiftelse med representantskap og styre i 1971 (Kirkens Bymisjon, 2013c). Den er knyttet til Den Norske Kirke gjennom representantskap og formålsparagraf (ibid).

Gjennom sin lange historie har Kirkens Bymisjon utviklet seg fra å være en vekkellesbevegelse til en moderne storbedrift innen helse- og omsorgssektoren, med store oppdrag for stat og kommune. Kirkens Bymisjon er fortsatt en pådriver i norsk samfunnsliv for rettferdighet og solidaritet med vanskeligstilte grupper. (Kirkens Bymisjon, 2013c)

For å bruke Lorentzens typologi, faller organisasjonen historisk sett innenfor den filantropiske delen av norsk sivilsamfunn, hvor nestekjærlighet og det sivile engasjement for de svake og

utstøtte har stått sterkt i fokus (Lorentzen, 2007:28,32). Likevel gjør solidaritetsaspektet at organisasjonen også bærer preg av den kollektive tradisjonen.

2.2. SKBB og Bymisjonssenteret

Stiftelsen Kirkens Bymisjon Bergen (SKBB) ble etablert i 1997, og er inndelt i fire avdelinger, henholdsvis Inkludering og Omsorg, Oppvekst og Mangfold, Bymisjonssenteret og Barnas Senter, et solidaritetsprosjekt i Brasil. I tillegg til disse fire, kommer Fellesavdelingen, som er «den sentrale administrasjonen til Kirkens Bymisjon i Bergen. I tillegg til å yte støttefunksjoner for alle bymisjonens tiltak, skal Fellesavdelingen sikre kommunikasjon med givere, organisasjoner, frivillige, presse og offentlige myndigheter» (Kirkens Bymisjon, 2013a:7). For SKBB arbeider om lag 100 heltids-, deltids- og timelønnede ansatte, sammen med nærmere 300 frivillige medarbeidere (Kirkens Bymisjon, 2013a). Finansieringen til SKBB har rot i flere leirer, og består av offentlige tilskudd på 59 prosent, mens resten kommer i form av særskilte gaver, gaver fra organisasjoner, bedrifter, kirkedonasjoner og salg. Bymisjonssenterets hovedoppgave er å være et sted hvor mennesker kan møtes for «samtale, mat og fellesskap» (Kirkens Bymisjon, 2013a).

Til tross for at den ene av de fire overordnede avdelingene til SKBB bærer navnet Bymisjonssenteret, er det ikke denne avdelingen som helhet jeg skal ta for meg. Jeg velger heller å bruke denne tilnærmingen på samlingen av de tre tiltakene, og den ene arbeidsgruppen jeg inkluderer i min studie, selv om dette ikke samsvarer helt. Åpen Kirke i Korskirken og Kafé Magdalena går inn under Bymisjonssenteret, mens de tiltakene som faller utenfor min studie, men som likevel er en del av Bymisjonssenteret er APS (Arbeidspraksis i skjermet virksomhet i samarbeid med NAV) og Batteriet. Vedlikeholdsgruppen går innunder Fellesavdelingen, mens Møtestedet faller under avdelingen Inkludering og Omsorg. Min bruk av betegnelsen «Bymisjonssenteret» har i utgangspunktet en geografisk begrunnelse, ettersom jeg i dialog med informanter, ansatte og gjennom deltagende observasjon har forstått at Bymisjonssenteret som et avgrenset og definert område har vokst fram i Kong Oscars Gate og rundt Korskirken de siste årene. SKBB har overtatt flere bygg her til for eksempel utvidelse av Kafé Magdalena, verksted, flyttingen av Møtestedet til Hollendergaten, opprettelsen av Omsorgsbasen for kvinner og Ungdomstiltaket V13. Det er også her SKBB har kontorer, og administrasjonen er plassert. I tillegg befinner store deler av brukergruppen seg i dette området på dagtid, og flere er bosatt i umiddelbar nærhet på hospits, gjerne fordi noen av tilbudene som SKBB driver i dette området tar for seg akutte behov som mat, klær og

midlertidig husly. Bymisjonssenteret som paraplybetegnelse for meg i min oppgave innebærer ikke alle tiltakene som formelt faller innenfor, men som befinner seg i nærheten av hverandre, hvor brukerne gjerne sirkulerer, og benytter seg av mat og kirkelig arbeid. Tiltakene jeg har sett på og blitt fortalt om samarbeider tett om brukermassen og fordeling av mat, og har flere frivillige på jobb samtidig. Jeg kommer også inn på denne avgrensningen i metodekapitlet.

2.3. De utvalgte tiltakene (og gruppen)

De fire tiltakene og ordningene jeg har tatt for meg faller innenfor avdelingene Omsorg og Inkludering (Møtestedet), Fellesavdelingen (Vedlikeholdsgruppen) og Bymisjonssenteret (Åpen Kirke i Korskirken og Kafé Magdalena). Selv om Fellesavdelingen, som Vedlikeholdsgruppen kommer inn under, ikke betegnes som en av de fire «arbeidsavdelingene», er det likevel en frivilligruppe som det jobbes under. Tiltakene jeg har fått innpass i, og menneskene jeg har fått snakke med herfra, fungerer som porter inn til caset i studiet mitt, nemlig de faktiske opplevelsene og erfaringene med arbeidet til frivillige. Jeg vil dermed raskt presentere arbeidet som utføres innenfor tiltakene og gruppen.

2.3.1. Vedlikeholdsgruppen

Vedlikeholdsgruppen er strengt tatt ikke et «tiltak» på lik linje med de tre andre jeg har inkludert i utvalget, men er der jeg fikk innpass først, og ble best kjent med de frivillige. Fra årsmeldingen til SKBB fra 2012, står følgende:

Bymisjonen har også en Vedlikeholdsgruppe...(...) med omtrent 10 deltakere. Kirkens Bymisjon delte ut gratis mat i Korskirken hver mandag og torsdag, i regi av frivilligkoordinator og Vedlikeholdsgruppen. Mellom 60 og 80 personer møtte opp hver gang. Maten kom i hovedsak fra Kiwi-butikker, der frivillige fra SKBB henter varer som nærmer seg utløpsdato (Kirkens Bymisjon, 2013a).

Etter eksperimentering med forskjellige køordninger for matutdelingen, er den foreløpige løsningen, den som ble brukt da jeg selv var med, og da jeg gjennomførte intervjuene, at frivilligkoordinator deler ut kølapper i rekkefølge til dem som har stilt seg i kø. Det slippes inn puljer på fem personer klokken 13.00 og utover, helt til det er tomt for enten mat eller mennesker.

Om arbeidsoppgavene fortalte «Ole»:

«En del av arbeidet det e å kjøre rundt og hente matvarer som er på vei til å gå ut fra butikkene, på dato, og kjøre det tilbake igjen til, til Magdalena og Korskirken, og så er det matutdeling fra et kapell, til folk som da står i kø, og vil gjerne... det e jo gjerne folk som sliter

litt med økonomi og slike ting, og då kan de få det gratis, eh, mat under utdelingen der... (...) det er jo mesteparten av arbeidet, men noen ganger så, så... kan det være å rydde, rett og slett rundt Korskirken, det kan være noen småtteri som å skru og henge opp noe, og ja...».

2.3.2. Åpen Kirke i Korskirken

«Ved lysgloben, bønnebordet og i samtale med frivillige medhjelpere kan mennesker bruke kirkerommet i stillhet og ettertanke». (Kirkens Bymisjon, 2013a). Åpen Kirke altså er et tilbud i Bymisjonssenteret som holdes i Korskirken. Kirken er, som navnet tilsier, åpent for alle som ønsker det, da for samtale med en frivillig, middagsbønn, tenning av lys eller en stille stund på kirkebenken. Man kan delta på diverse ukentlige tilbud som meditasjonsgrupper og bønnegrupper, og det avholdes kulturarrangementer her i regi av Kirkens Bymisjon flere ganger i måneden. Slik skildrer Bjørg en «vanlig» arbeidsdag for henne:

«Så jeg pleier som regel å se hvordan blomstene står, og ta en tur på torvet, det rekker jeg som regel før selve middagsbønnen da. Og så e det middagsbønnen, og så... ja. Så går vi gjerne opp og tar en kopp kaffe...(...)Så rydder vi jo da, og gjør ferdig det... med blomstene, for min del da. Også ellers, så kan vi jo sitte der og se... og passe på hvem som kommer inn, og... litt viktig at de ser... at de blir sett. At vi er litt var for.. om det er folk som vil ha... gjerne snakke. Også er der de som kommer og gjerne vil snakke med en prest... men så... veldig ofte så.. e det jo ikke presten i og for seg, altså... det... men de trenger et menneske. Så blir det gjerne en samtale. Det kan det bli. Så det varierer veldig. Mhm... Ja, ka mer gjør vi?(...) kan jo sitte og ha en stille stund for seg selv, også... så lenge det er ro».

2.3.3. Møtestedet

Møtestedet er et lavterskeltilbud i Hollendergaten tilsiktet rusavhengige, hvor det er 18 års aldersgrense, og husregler om fravær av kjøp og salg i lokalet (Kirkens Bymisjon, 2013c). Det serveres varm middagsmat hver dag, og det er tilgang på brødmatt, matpakke, drikke og samtale gjennom hele åpningstiden. Det er både frivillige og ansatte på vakt til enhver tid, og tiltaket er åpent hver dag fra klokken 10.00 til klokken 15.00. I følgende utdrag fra intervjuet skildrer «Kristi» en vanlig arbeidsdag:

«... så starter vi der med å forberede frokost til gjestene som kommer. Det vil si, då smører du smørbrød og då bruker du de ressursene som har tilfalt Møtestedet...(...) eh... og prøve å gjøre det så godt og pent og estetisk vakkert...(...)ja, for det e viktig å tenke, altså... dette med kosthold, til de gjestene. De har mange... mange ut av de har veldig dårlig appetitt, spiser forholdsvis lite. Og då e det dette med det... den estetiske opplevelsen som e veldig viktig, tenker eg...(...) Ja... Og.. så det at det e liksom det første, å få fylt opp fatene sånn at alt e klart med smørbrød, kaffi, te, melk, saft... Og at bordene e ryddet, og pen og reint, og at lysene er tent...(...) at det... altså, det estetiske må du legge stor vekt på i forhold til den brukergruppen der...(...) når klokken er elleve, så kommer de. Og då e det ofte veldig mange som kommer samtidig...(...) Då har de stått i kø utenfor, så då må du servere de, og det bør gå rimelig raskt... (...)jogså e det matpakke...(...) som skal smøres, som de kan då få med seg. Og så når klokken e tolv, da begynner middagsservering...(...) og servere de. Og så, e det jo dette

med, altså å innimellom... kunne prate med de... Se de som mennesker...(...) Spørre kordan de har det. Eh... også hjelpe de hvis... det e en del praktiske ting de trenger hjelp til, som du som frivillig kan...(...) hjelpe til med, altså det kan være alt etter det å lage en ekstra matpakke for det at «det e ikkje dette, og eg vil heller ha sånn»...(...) Ehm... og så e det jo å sørge for at kafeen hele tiden er ryddet og så rein som mulig».

2.3.4. Kafé Magdalena

Kafé Magdalena er Kirkens Bymisjons egen kafé i Kong Oscars gate, som er åpen hver dag. Her tilbys det «lave priser og høy trivsel» (Kirkens Bymisjon, 2013c). I kaféen jobber de frivillige med matlaging og generell kafédrift, og det er også en ansatt kafévert på jobb. I tillegg til ansatte kokker, jobber det også mennesker i samarbeid med APS og NAV på kjøkkenet, altså arbeidspraksis i skjermet virksomhet (ibid). I kaféen arrangeres diverse arrangementer ukentlig og månedlig, som for eksempel Empo-kafé med internasjonal matlaging, strikkeklubb, konserter, filmvisning og arrangement rettet mot barn. Kafeen har flere faste gjester som er innom hver uke, og gjerne hver dag (Kirkens Bymisjon, 2013a). Slik beskriver «Trude» en vanlig dag på jobb:

«Så eg e på kjøkkenet, og.. e med å lage mat, og... gå ut i kafeen, og... vasker bord, og prater litt, og... ja...(...) Rydder, og... Ja, det er jo mest... matlaging og stå i kassen...(...) det e det arbeidet består mest i...(...) Ja... Så har vi to kokker som veileder oss, og setter oss i gang i... ka vi skal gjøre... lage smørbrød, og... Og... ja, alt mulig. Bake kaker, og ... vaske opp, og... Ja, altså vi stepper inn der som de ser de har bruk for oss, sant? Av og til e vi få folk, og av og til e vi mange... gjerne litt for mange...(...) vasker, og holder litt reint, og... passer på at der e vann og jus i muggene... det e sånn gratis... passer på at maten e i disken... Og kaffi, passer på at det e kaffi, og... *ler litt*».

2.4. Informantene

Det er en sammensatt gruppe frivillige jeg har blitt kjent med, og akkurat hvordan rekrutteringen gikk til, og hvordan vi ble kjent, går jeg mer detaljert inn på i metodekapitlet. Alle de frivillige jeg intervjuet jobber minst én gang i uken, og halvparten av dem jobber to ganger i uken, og flertallet av dem deltar gjerne på arrangementer i regi av SKBB utenom arbeidstiden også. De jobber variert innenfor tiltaket, men har samtidig faste og konkrete arbeidsoppgaver. Alle mennene jeg intervjuet jobbet som lærere før de gikk av med pensjon med unntak av én, og flere menn har opplevd et brudd, eller en avslutning, med yrket sitt enn hva kvinnene har. Mennene har i større grad basert arbeidet sitt på en interesse eller evne, som for eksempel kjøring. Kvinnene har i større grad kommet inn i en slags forlengelse av sitt yrkesaktive liv, selv om flere av dem også ble rekruttert til ulike tiltak eller spesifikke arbeidsoppgaver på grunn av en hobby. Noen av dem har begynt alene, mens noen begynte etter å ha blitt vervet av en venn, eller å ha begynt samtidig med en venn eller kollega. Felles

her har uansett vært et tydelig ønske om å søke etter å gjøre ting de mestrer, men kanskje i en annen kontekst, noe jeg også vil komme tilbake til i analysen. Nå vil jeg gi en rask presentasjon av hver informant:

2.4.1. «Idris»

«Idris» er en afrikansk mann i førtiårene, som i tiden under intervjuet er mellom arbeid og utdanning. Han falt ikke innenfor den endelige avgrensningen min med «eldre frivillige», men var interessert i å stille til intervju. Han jobber frivillig i Bymisjonssenteret to ganger i uken, mens han venter på et opptak til en fagskole. Han var først innom SKBBs tiltak Batteriet noen ganger, hvor han i samtale med ansatte her, fant ut at han hadde lyst til å jobbe frivillig selv. Han har bodd i Norge i flere år, og jobbet i lengre tid med transport ved en stor bedrift i Bergen.

2.4.2. «Ole»

«Ole» er en mann fra Bergensområdet, som er i sekstiårene, og har vært pensjonert de siste 2-3 årene. Han er gift og har barn. Han jobber frivillig i Bymisjonssenteret to ganger i uken. Han er utdannet lærer, og jobbet også som lærer før han gikk av med pensjon. I tiden rundt overgangen til pensjonisttilværelsen oppstod det samtaler med kollegaer om hva man kunne fylle tiden som pensjonist med, og han ble her inspirert til å ta kontakt med SKBB.

2.4.3. «Gunnar»

«Gunnar» er også en mann i sekstiårene, som bosatt i et tettsted i Sogn og Fjordane. Han er tidligere lærer, som gikk av med AFP-pensjon for et par år siden. Konen hans gjorde det samme. Hun var også lærer, og de har både barn og barnebarn. Han har vært med å jobbe på julaften i Korskirken flere ganger, og vil gjerne fortsette med dette så lenge helsen og andre forutsetninger er på plass. Han driver med frivillig arbeid i hjemkommunen, hvor det meste er sentrert rundt menigheten han tilhører.

2.4.4. «Steinar»

«Steinar» er en førtidspensjonert mann fra Bergen i sekstiårene, og har to barn i slutten av tenårene. Han jobber nå to dager i uken i Bymisjonssenteret, og har gjort dette i snart fire år. Søsteren hans fikk øye på en stillingsannonse i Bergens Tidende i juli 2009, og tipset ham om dette. Han ringte SKBB selv, og kom så i gang med det frivillige arbeidet. Han er også utdannet lærer, og arbeidet med dette før overgangsfasen til pensjonisttilværelsen startet. Han

måtte slutte i jobben som lærer på grunn av helseplager, og gikk etter en stund i gang med arbeidet hos SKBB.

2.4.5. «Gunvor»

«Gunvor» er en dame over syttifem år, som jobber én gang i uken som frivillig medarbeider Bymisjonssenteret. Hun jobbet for Den Norske Kirke den siste tiden av sin yrkesaktive karriere, og jobbet som lærer før dette. Hun fulgte med under oppstarten av Bymisjonen i Bergen rundt år 2000, ettersom mange i omgangskretsen hennes var en del av dette. Hun er gift og har barn.

2.4.6. «Björg»

«Björg» er en bergensk dame også over syttifem år, som jobber én til to ganger i uken for SKBB i Bymisjonssenteret. Hun har jobbet i SKBB i over ti år, og har også jobbet litt i Kirkens SOS. «Björg» jobbet også for Den Norske Kirke før hun gikk av med pensjon, og forklarte at det var meningen at hun «skulle fortsette med noe av det samme når hun ble pensjonert». Hun er også gift og har barn.

2.4.7. «Kristi»

«Kristi» er en enslig dame fra Bergen i begynnelsen av sekstiårene, som ble gikk av med pensjon rundt juletider 2012. Hun begynte å jobbe i SKBB for åtte år siden i forbindelse med en pause fra sitt daværende arbeidssted. Per i dag jobber hun to dager i uken i Bymisjonssenteret. Hun hadde en lederstilling før hun pensjonerte seg, men har blant annet også pedagogisk utdanning. Hun driver mye annet frivillig arbeid, og har en stor omgangskrets i forbindelse med dette.

2.4.8. «Trude»

«Trude» er en dame på rundt sytti år fra Bergen, som har jobbet for SKBB i nærmere ti år. Hun begynte det frivillige arbeidet sitt sammen med to gode venninner, og de har jobbet sammen siden. Hun har både mann og barn. Hun gikk av med pensjon rundt juletider for et par år siden, og jobber fast én dag i uken. Yrkeslivet hennes har bestått av arbeid med barn i mange år, og hun har en blandet yrkesbakgrunn ellers.

2.4.9. Norunn Noremark

Min siste informant er tidligere frivilligkoordinator i SKBB og min kontaktperson i organisasjonen. Hun har jobbet for SKBB i tolv år. Arbeidet hennes her har bestått av blant annet stillingen som frivilligkoordinator, driften av Vedlikeholdsgruppen og den ukentlige turgruppen for de frivillige. Hun nærmer seg overgangen til pensjonisttilværelsen, og var under intervjuet og den deltakende observasjonen i en nedtrappingsfase i forbindelse med dette. Dette intervjuet ble gjort for å oppklare en del ting jeg lurte på når det gjaldt frivilliggruppens sammensetning, det sosiale miljøet, forskjeller mellom tiltak, den første kontakten med mulige interessenter, hvilke tiltak som er populær å jobbe i, vanlige spørsmål, eventuelle problemer hun møter.

2.5. Tre dager med deltagende observasjon

I denne avsluttende delen vil jeg raskt gjøre rede for den deltagende observasjonen jeg fikk være med på. Akkurat hvordan dette gikk til, og hvorfor jeg ikke gjorde mer eller mindre observasjon, kommer jeg tilbake til i metodekapitlet.

Som sagt, var det Norunn som var kontaktpersonen min, og siden hun driftet Vedlikeholdsgruppen ble dette til et naturlig startsted. Jeg var sammen med Vedlikeholdsgruppen to dager, hvor jeg var med på de to ulike rutene som inngår i Kiwirunden. Her kjørte jeg en dag sammen med én annen frivillig, og en dag sammen med to andre. Her hentet vi mat som var nær utløpsdato fra butikker som inngikk på ruten, og fraktet den tilbake til Kafellet, hvor maten ble sortert etter type, og plassert i ulike pappkasser. Vi spiste så lunsj, en dag i Kafé Magdalena med deler av Vedlikeholdsgruppen og et par ansatte og andre frivillige, og en dag på Omsorgsbasen, hvor hele Vedlikeholdsgruppen var samlet til «Smørelunsj». Etter lunsj var det innslipp i Kafellet klokken 13, og menneskene som stod i kø ble sluppet inn i grupper på fem personer, hvor alle fikk fylle opp en medbragt bærepose. Når alle i gruppen var ferdig, ble neste sluppet inn, og slik fortsatte det til alle hadde fått sin tur, og det var tomt for mat.

Den tredje dagen hadde Norunn på forhånd spurt om jeg ville være medhjelper på en såkalt «Klesdag». SKBB hadde mye donerte klær til overs som de ikke klarte å bli kvitt, og arrangerte dermed det som i utgangspunktet skulle bli et endags-arrangement, men som endte opp med å strekke seg over to dager. Det var hengt opp informasjonsskriv i kafeen og i kirken på forhånd. Det ble dermed rigget til et slags gratis loppemarked, hvor brukere av

Bymisjonssenteret eller andre folk som hadde fått med seg arrangementet kunne komme å hente klær. Her jobbet jeg sammen med to til tre ansatte, som delte på arbeidet.

3. Tidligere forskning

Jeg beveger meg nå videre fra det empiriske materialet, og over til tidligere forskning som har vært relevant for min oppgave. Frivillig sektor i Norge og ulike perspektiver på frivillig arbeid, som jeg introduserte i kapittel 1, kan, i følge Michael Burawoy, sees på som «an external field of forces». Dette er feltet som caset man studerer befinner seg innenfor (Burawoy, 1998). En del av oppgaven min er altså å kartlegge hvordan disse eksterne kreftene, altså frivillig sektor i Norge, og ulike tilnærminger til frivillig arbeid, former og blir formet av mitt case. Jeg introduserte disse eksterne kreftene i kapittel 1, og plukker nå opp igjen denne tråden.

Det er blitt skrevet masteroppgaver med lignende tematikk som min oppgave innenfor sosiologi, sosialt arbeid, teologi og flere typer helsefag. Dette indikerer at Kirkens Bymisjons arbeid og ringvirkninger favner vidt og faller innenfor mange ulike forskningsfelt, som igjen tar initiativ til mange ulike typer studier. Problemstillingen min berører flere områder, blant annet perspektiver på frivillig arbeid, frivillige organisasjoner, stiftelser og tiltak i Bergen og Norge. Velferdsstatens rolle i dagens Norge, samspillet mellom det offentlige og frivillige, eldre menneskers overgang til pensjonisttilværelsen, rusproblematikk, fattigdom, relasjonsdannelse og det norske religiøse landskapet er også felt jeg har måttet ta stilling til. Mye forskning er gjort på stiftelser, frivillige organisasjoner og frivillig arbeid i Norge, både komparativt, over tid og på enkeltorganisasjoner og stiftelser. Gulbrandsen og Ødegård (2011:13) skiller her mellom prosjekter som har konsentrert oppmerksomheten om selve organisasjonene, og undersøkelser av borgernes og medlemmenes bidrag til de frivillige organisasjonene. Det er gjort nasjonale og internasjonale sammenligninger, blitt skrevet mangfoldige doktoravhandlinger, frivillighetsmeldinger, rapporter, evalueringer og andre publikasjoner fra FAFO, ISF, departementer, forskergrupper og på oppdrag fra organisasjonene selv. Mindre er gjort av kvalitativ forskning direkte på det faktiske hverdagslige frivillige arbeidet, og enda mindre av dette på tiltaksnivå lokalt i Bergen.

Ivar Espedalen (2009) forklarer hvorfor det kanskje ikke finnes så mye forskning gjort på SKBB. Ut ifra hans egne erfaringer forklarer han at det er høyt fokus på taushetsplikt i organisasjonen, det er ønske om å skjerme brukerne best mulig, og at stiftelsen er forholdsvis

ung. Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo er den eldste stiftelsen, og her har det for eksempel blitt gjort flere studier av brukererfaringer, som jeg kommer til i dette kapitlet (Espedalen, 2009:11). Jeg vil nå presentere litt av tidligere forskning gjort på Kirkens Bymisjon. Disse har inspirert meg og min oppgave, og jeg mener det er hensiktsmessig å inkludere dem i et slikt bakgrunnskapittel. Jeg synes også det er viktig å inkludere forskning gjort på brukerne av frivillige velferdstiltak. Brukererfaringer gjenspeiler ofte organisasjonens virksomhet og resultater, som igjen sier noe om «miljøet» som de frivillige arbeider i, menneskene de møter, og målsetningene organisasjonene har. Til slutt vil jeg inkludere noe av forskningen gjort på eldre og frivillig arbeid.

3.1. SKBB

Jeg vil først trekke fram noe av den ferskeste forskningen på SKBB. Nevnte Espedalen tok for seg SKBBs tiltak EMPO i sin masteroppgave i sosialt arbeid fra 2011. EMPO er SKBBs flerkulturelle ressurscenter for mennesker med minoritetsbakgrunn, hvor personlig utvikling og nettverksbygging er i fokus (Kirkens Bymisjon, 2013c). Espedalen fokuserte på EMPOs medarbeidere sine erfaringer med arbeidspraksisen i tiltaket, i lys av diakoni og samfunnsarbeid gjennom «empowerment», som tiltakets navn stammer fra (Espedalen, 2011). Espedalen refererer til en rapport som HEMIL-senteret publiserte i 2006, der det ble gjort en evaluering av Nærmiljøprosjektet Ada, som drives av SKBB i to bydeler i Bergen underlagt avdelingen for Oppvekst og Mangfold. Innenfor Ada finner vi altså EMPO, i tillegg til Bamschiet, Åpen Barnehage og Home Start, som alle fokuserer på sårbare familier og utsatte barn (Mortensen & Fosse, 2006). Konklusjonene av denne evalueringen var blant annet at brukerne flest hadde positive opplevelser med bruken av tiltakene i Ada, og skildret positiv utvikling for barn og foreldre. Gjennom «empowerment» som en motsats til «klientifisering» og «blaming the victim», skildrer rapporten tiltak som fyller et «hull» hvor det offentlige ikke stekker til (ibid).

Det er altså gjort forskning i de senere år på frivillige organisasjoners rolle i velferdslandskapet, og det finnes mange ulike perspektiver på dette, særlig fordi det da har blitt mer og mer tydelig at mennesker i Norge i dag ikke får all hjelpen de trenger fra det offentlige hjelpeapparatet. Jeg vil dermed inkludere funn gjort av Marthe Bjørnsen-Vareberg og Liv Syltevik (2013), utarbeidet av førstnevntes masteroppgave fra 2011, angående typen hjelp alenemødre i Bergen får av frivillige organisasjoner, og ikke det offentlige. Her har det blitt gjennomført kvalitative intervjuer med fire alenemødre som har benyttet seg av frivillige

tiltak, samt ansatte og frivillige i disse tiltakene. De frivillige velferdsorganisasjonene kan først og fremst sees på som enten et tillegg til velferdsstatens tilbud, et nytt område som holder på å bli markedsbasert, eller man kan anse bidraget fra frivillige organisasjoner som en del av velferdsproduksjonen, som utnytter det beste fra både marked, stat og sivilsamfunn (Bjørnsen-Vareberg og Syltevik, 2013:172). Ingo Bode (2006), som Bjørnsen-Vareberg og Syltevik refererer til, kritiserer disse perspektivene, og forklarer at han heller vil se på frivillige organisasjoner som partnere til velferdsstatene i Europa, og at disse to partene er avhengig av hverandre for å fungere harmonisk. Bjørnsen-Vareberg og Syltevik forklarer videre at i dagens norske velferdsmiks står de frivillige organisasjonene for lavterskeltilbudene og det «ekstra», mens det offentlige sikrer en økonomisk grunnstandard (ibid).

Forfatterne kommer frem til tre hovedelementer som de mener de frivillige organisasjonene i studien sin, Kirkens Bymisjon, Frelsesarmeen, Amatheia og Aleneforeldreforeningen i Bergen, kan bidra med som det offentlige ikke kan. Disse tre tingene er (1) umiddelbar hjelp uten prosedyrer og saksbehandling, (2) annen og supplerende hjelp i forhold til det offentlige, og (3) et sosialt fellesskap. For det første, er det ikke hverdagen i de frivillige organisasjonene preget av saksbehandling, prosedyrer, dokumentasjon og papirarbeid. Organisasjonene tilbyr umiddelbar, ubyråkratisk hjelp når det trengs, noe som gjør det enklere å ta utgangspunkt i den enkeltes behov. Det frivillige velferdstilbudet som forfatterne presenterer, tilbyr også en annen type hjelp enn det offentlige. Det kan være alt fra mat, klær, gavekort på opplevelser, møbler og hjelp til møtet med det offentlige. Det tredje og siste tilbudet er sjansen til medlemskap i et sosialt nettverk og tilgang til en sosial arena (Bjørnsen-Vareberg og Syltevik, 2013). Saltkjel og Stjernø belyser noen av de samme funnene i sin studie av Bymisjonssenteret i Oslo, nemlig at tiltaket først og fremst har en sosial funksjon for sine brukere (Saltkjel og Stjernø, 2008:249). Dette dreier seg om kontakten mellom andre brukere, ansatte og frivillige. Funnene i Stjernø og Saltkjels undersøkelse viser at brukerne i langt større grad føler seg behandlet med respekt her enn i offentlige instanser. Her har de større tillitt til de ansatte, og er tydelig mer fornøyd. Tillitt og respekt kommer til uttrykk gjennom ikke å bli møtt med mange spørsmål, bli vennlig behandlet og oppnå sosial kontakt med de ansatte.

3.2. SKBO og brukererfaring

I forbindelse med studier av brukererfaringer, har det altså vært viktig å inkludere Stjernø og Saltkjels (2008) studie «Gjennom det siste sikkerhetsnettet?». Her er brukerne av et knippe av Frelsesarmeens og Kirkens Bymisjons tiltak i Oslo studert, og datamaterialet har bestått av 80 intervjuer med brukere av de to tiltakene fra 2006, som alle har hatt «svak tilknytning til arbeidsmarkedet».

Artikkelen sentrerer seg rundt spørsmålet i hvilken grad de som søker hjelp utenfor det statlige hjelpeapparatet er sosialt ekskludert eller ikke, ettersom dette er en gruppe som forfatterne mener det «antas mye om, men vites lite om». Brukernes forhold til sine sosiale relasjoner og det offentlige hjelpeapparatet, og hvordan dette påvirker om man søker hjelp hos frivillige organisasjoner er spørsmålene som har vært i fokus. Kartlegging av omstendigheter som i rekkefølge får mennesker til å komme i kontakt med det frivillige velferdsnettverket har vært fokus, og resultatet er faktorer som i rekkefølge har påvirket hverandre. Disse faktorene listes som sosial bakgrunn, oppvekst, individuelle trekk (helse, utdanning ol.), arbeidsmarked, sosial arena, og så ens opplevelse med det offentlige hjelpeapparatet. Om denne ikke har vært tilfredsstillende eller har ført til resultater, har frivillige organisasjoner blitt et alternativ for den enkelte (ibid). Jeg velger kun å inkludere funnene gjort i forbindelse med Kirkens Bymisjons brukere, ettersom det er disse som blir relevant for min oppgave. Saltkjel og Stjernøs studie er først og fremst en studie av brukerne av tiltakene til Kirkens Bymisjon og Frelsesarmeen, ikke de frivillige eller ansatte. Å se på denne studien belyser likevel vesentlige elementer i relasjonsdannelsen mellom brukerne, de frivillige og ansatte, og hva brukerne opplever i denne interaksjonen.

Grunnen til at brukerne er mer fornøyd med hjelpen de får av de frivillige tiltakene enn de offentlige instansene er i følge Stjernø og Saltkjel (2008) hovedsakelig at de personene som søker seg til frivillige tiltak har hatt lengre erfaring med offentlige tiltak, og ikke vært fornøyd. Forfatterne peker også til strukturelle forutsetninger som massekarakteren og den byråkratiske utformingen som preger offentlige instanser, jf. Bjørnsen-Vareberg & Syltevik over. Regelverk, kontroll og effektivitet blir nøkkelord, og samsvarer da ikke med god tid til hver enkelt bruker. Behovsprøving og informasjon fra brukerne blir nødvendig, og for brukerne kan dette oppfattes som mistenksomhet og manglende tillitt. Brukere stiller også med ulike forventinger til ulike instanser. Oppsøker man et offentlig kontor, forventer man

gjerning at ens rettigheter skal bli innfridd, relatert til for eksempel bolig, arbeid, utdanning og helse. Ovenfor frivillige organisasjoner vet brukerne gjerne at de ikke har noen rettigheter, og blir dermed ikke «skuffet» på samme måte. Her skjer alt på frivillig basis. Den tredje og siste forklaringen til Stjernø og Saltkjel går ut på at de frivillige organisasjonene som de har inkludert i sin studie er frivillige i dobbel forstand. Tjenestene som er med i undersøkelsen drives av frivillige organisasjoner, men benyttes også på frivillig basis. Brukerne som fortsetter å delta og benytte seg av tilbudene her, har selv valgt å komme igjen, noe som tyder på at de er fornøyd med hjelpen de får. Brukere som ikke er fornøyd velger mest sannsynlig å holde seg unna (Stjernø & Saltkjel, 2008:250).

Den kristne ideologien, som står sterkt i Kirkens Bymisjon, er også en faktor det er verdt å ta med som en del av forklaringen på tilfredsheten med de frivillige organisasjonene. Den kristne troen kan skape en økt tilbøyelighet for empati og aksept av vanskeligstilte mennesker enn hva man finner hos de offentlige kontorene. Stjernø og Saltkjel refererer her til Stian Vatnedals (2008:251) masteroppgave; «Sosialt arbeid i en livssynsorganisasjon». Han forklarer at de ansatte han intervjuet i Kirkens Bymisjon gav uttrykk for ulike religiøse oppfatninger, men delte Bymisjonens grunnholdninger til verdier som «barmhjertighet, frelse, rettferdighet og fellesskap». Kontrasten mellom fokusområdet til ansatte i Kirkens Bymisjon og på offentlige kontorer blir da stor, og medvirker til positive reaksjoner på opplevelser i Bymisjonen (Stjernø & Saltkjel, 2008:252). Dette sier igjen noe om «miljøet» og resiprositeten brukerne, de frivillige og de ansatte i Kirkens Bymisjon klarer å skape sammen i sine tiltak.

Therese Saltkjel har også publisert en artikkel som det er verdt å nevne i denne sammenhengen, hvor hun tar utgangspunkt i det samme datamaterialet som arbeidet med Steinar Stjernø nevnt over, men fokuserer på grad av «social trust» eller tillit innenfor marginaliserte grupper (Saltkjel, 2009). Hun utforsker om sosial tillitt kan forklares på bakgrunn av oppvekstvilkår og opplevelser i ungdomstiden, eller om det er opplevelser som voksen som er mest avgjørende. Resultatene i artikkelen forklarer at opplevelser i voksen alder, som for eksempel bruk av narkotika og generell tilfredshet med livet er de viktigste forklaringsvariablene, men at problemer i oppveksten også indirekte er knyttet til grad av sosial tillit. Artikkelen ender opp med å belyse viktigheten av å fokusere på marginaliserende prosesser i sosialt sårbare grupper, da hovedsakelig ungdom med problemer og

narkotikamisbrukere, ettersom nivået av sosial tillitt er betydelig lavere blant mottakere av frivillig velferdshjelp, enn den er blant den gjennomsnittlige norske befolkning (ibid).

Tiltakene i denne studien er de samme som Stjernø & Saltkjels studie, altså Frelsesarmeens Fretex og Slumstasjonen, og Bymisjonens Bymisjonssenteret i Tøyenkirken, og Lønn som Fortjent. Konklusjonen hennes er at individers nivå av sosial tillitt hovedsakelig har utgangspunkt i (nåtidens) livserfaringer, mer konkret rusmiddelbruk og egenrapportert og subjektiv tilfredshet med livet. Saltkjel (2008) vektlegger livserfaringer til fordel for lærdom fra barndommen og personlighetstrekk, ettersom dette er en mindre deterministisk vinkling, og lager rom for økning av sosial tillitt på basis av nye positive livserfaringer, som er det Kirkens Bymisjon forsøker å skape.

3.3. Eldre og frivillighet

Etter å ha sett på tidligere forskning på SKBB og SKBO, og brukererfaringer herfra, vil jeg så flytte fokuset over på de som utfører dette frivillige arbeidet i min studie. Forskning på eldre og frivillighet kommer nemlig til å bli viktigere og viktigere i årene som kommer. Vi står overfor en stadig økende andel av mennesker over 67 år, og eldre i dag lever stadig lengre etter endt pensjonstilværelse. SSB-undersøkelsen «Tidsbruk blant eldre» viser at sunn aldring og eldres aktive deltakelse i samfunnet har blitt satt på agendaen både i Norge og Europa. Økningen i andelen eldre betyr at vi også må øke kunnskapen om hva som skal til for å få eldre til å stå i jobb lengre, sikre helsen deres og i forbindelse med dette også deres bidrag til samfunnet, for eksempel gjennom frivillighet (Egge-Hoveid, 2012:4). God helse er naturlig nok en forutsetning for deltakelse i frivillig arbeid, og eldre bruker mer tid til sosialt samvær og besøk hos slekt og venner enn de yngre aldersgruppene i undersøkelsen, altså 25-44 år og 45-66 år. Eldre kvinner bruker mer tid på sosialt samvær enn eldre menn (Egge-Hoveid, 2012:5).

Grunner til at eldre mennesker arbeider frivillig er ofte en kombinasjon av (1) egeninteresse og (2) et ønske om å gi til andre (Hardill & Baines, 2008, 2009). Når det gjelder ønsket om å gi til andre, kan dette ønsket være å gi til andre som en ser som like seg selv (mutual aid), eller andre som en ser som ulike, altså ressursvake (filantropi). Egeninteresse kan også tre frem på to ulike måter. Dette er enten som (1) en reaksjon på pensjonisttilværelsen eller annen familiær situasjon, eller (2) som linket til ens arbeidsevne, som en inngangsportal til en

arbeidsrelatert hverdag, eller for å forbedre ens resymé. I metodekapitlet vil jeg redegjøre tydeligere for hvordan jeg bruker denne tidligere forskningen i min egen analyse.

4. Teoretisk rammeverk

Mens den tidligere forskningen altså sees på som eksterne krefter studien skal plasseres i, skal det teoretiske rammeverket bidra til kritisk inspirasjon og vurderingsevne, og være utgangspunktet for en eventuell rekonstruksjon og kontinuerlig dialog med datamaterialet. Perspektivene fungerer som heuristiske hjelpemidler i analysen, og skal verken falsifiseres eller verifiseres, noe jeg også vil komme tilbake til i metodekapitlet (Burawoy, 1998). Jeg vil nå presentere det teoretiske rammeverket for oppgaven, altså materialet som har inspirert meg før, under og etter datainnsamlingen.

Fokuset mitt er på hvilket arbeid de frivillige jeg har snakket med «gjør», og særlig hvilke relasjoner de danner med menneskene rundt seg i dette arbeidet, og hvordan disse opprettholdes i hverdagen mens arbeidet «gjøres». Jeg har dermed behov for teori som tar for seg dette, og som jeg kan bruke i analysearbeidet. Jeg har tatt utgangspunkt i et sirkulasjonsperspektiv tilskrevet Marcel Mauss, hvor jeg ser på Bymisjonssenteret som en total institusjon. Med dette mener jeg at det sirkulerer og foregår kontinuerlige overføringer, donasjoner, bytter og transaksjoner av mat, andre materielle ting, penger og følelser gjennom møter, samtaler, ritualer og seremonier mellom mennesker og instanser, og at dette igjen legger grunnlag for mer eller mindre ofring, resiprositet og varighet mellom partene, og at dette knytter dem sammen i et fellesskap. Frivillig arbeid framstår gjerne umiddelbart som ulønnet arbeidskraft en person «gir» til en organisasjon og til en brukermasse, uten at man tilsynelatende får noe fysisk igjen for det. Likevel snakker samtlige av de frivillige jeg har intervjuet at de «får noe igjen» for tiden de «gir». Jeg vil dermed se på sirkulasjon som finner sted i det frivillige arbeidet, og hvordan dette påvirker relasjonsdannelsen og opprettholdelsen mellom de frivillige og menneskene de møter, altså hva dette «noe», er. Store deler av den materielle sirkulasjonen, ritualene og seremoniene i Bymisjonssenteret består av mat og måltider. Derfor vil jeg bruke en del av analysen til å fokusere på mat, selv om jeg da mener at det også «gis» og «mottas» mye mer enn mat sammen med denne utvekslingen.

4.1. Et sirkulasjonsperspektiv

Marcel Mauss sitt hovedfokus er *Gaven*, som er tittelen på hans mest kjente verk, og tar for seg mellommenneskelige bytter, overføringer og kontrakter, som framstår som frivillige i

utgangspunktet, men som i realiteten alltid kommer med en videre forpliktelse (Mauss, 1999:11). Det at noe blir gitt som en gave, tilslører tvangen som egentlig alltid følger med. Her oppstår det en tilsynelatende tvetydig struktur mellom frivillighet og tvang, hvor det som framstår som «frivillig», egentlig ikke er det. Mauss sin hovedproblemstilling er hvilke juridiske og økonomiske regler det er som, i samfunn av uutviklet eller arkaisk type, medfører at en mottatt gave pliktmessig må tilbakebetales, og da hvilken kraft som ligger i tingen man gir som får mottakeren til å gi noe tilbake (Mauss, 1999).

Mauss analyserte feltstudier gjort av Bronislaw Malinowski og Franz Boas av arkaiske samfunn i Polynesia, Melanesia, den amerikanske nordvestkysten, og et knippe andre juridiske systemer, og fokuserte særlig på byttesystemet «kula», hvor smykker og armbånd sirkulerte i ulike retninger innenfor et område i Melanesia (Hann, 2006:210). Målet var å studere transaksjoner og kontrakter mellom mennesker før det fantes en «moderne» økonomi med etablerte markeder og penger, og moralen og tankegangen som styrte disse transaksjonene. Han forklarte at disse samfunnene reproducerer seg selv gjennom disse gjensidige transaksjonene. Dette er ikke nødvendigvis en økonomisk reproduksjon, men skjer heller sosialt og kulturelt (Adloff, 2006:413). Det er spesielt Mauss sin betegnelse av disse samfunnene som «systemer av totale ytelser», eller en total institusjon, som blir en interessant sammenligning med Bymisjonssenteret. Her har nemlig ikke det religiøse, det politiske, det sosiale eller det økonomiske aspektet at samfunnet blitt adskilte sfærer og differensiert. Alle disse aspektene tas med i beregningen når grupper tar del i kollektiv gavegiving. Gavene danner herved nettverk av sosiale forpliktelser, som inneholder forutsetningene å gi, å ta, å motta og gi tilbake (Adloff, 2006:413). Bymisjonssenteret som en total institusjon framstår dermed som en fruktbar sammenligning fordi det her også finnes elementer av kollektiv gavegiving, seremonier, fester og festivaler, og religiøse, politiske, sosiale og økonomiske aspekter som preger disse elementene. Jeg velger å ikke gå i dybden på de ulike stammesamfunnene som Mauss tok for seg hver for seg, ettersom det er hvordan vi kan trekke paralleller mellom den arkaiske utvekslingen og utvekslingen som skjer i SKBB jeg vil fokusere på. Jeg velger kun å trekke ut relevante funn og koblinger som jeg mener vi kan trekke mellom disse stammesamfunnene, og overføringene vi ser i dag mellom mennesker og fraksjoner i SKBB.

Mauss forklarer altså at samfunn vedlikeholdes gjennom systemer av forpliktende relasjoner, og plikten å gi, motta og gi tilbake danner et normativt grunnlag for opprettholdelse av sosiale bånd (Mauss, 1999). Sirkulasjonen av goder er bare ett aspekt ved en kontrakt som er langt mer generell og mer permanent. Mauss prøver altså å forklare hvilken kraft som driver en mottaker til å yte gjengjeld for en gave. En ting får «et magisk og religiøst grep på mottakeren», og «dessuten er denne gitte tingen ikke blott og bart en ting. Den er selv besjelet, ofte individualisert (...)» (Mauss, 1999:29). Den totale ytelsen innebærer plikten å gi gaver tilbake når man får gaver, en plikt å gi, og også en plikt å motta. Gaveutvekslingen skaper bånd mellom mennesker, og det oppnås en forening mellom mennesker fra atskilte grupper gjennom ting (Mauss, 1999:53). Dette er skildringer av meninger, verdier og det iboende i ting, og den kraften fysiske ting kan representere. Man gir en del av seg selv sammen med gaven.

Når jeg nå skal bevege meg videre i det teoretiske rammeverket vil jeg gjøre dette ved hjelp av følgende sitat, som forklarer hvor viktig ritualer og seremonier var for gaveutvekslingene i, og den generelle opprettholdelsen av, de arkaiske samfunnene, da spesifikt her på den amerikanske nordvestkysten:

Deres tilværelse om vinteren er svært forskjellig fra sommerens, og det gjelder også for de sørligste stammene. Stammene har to forskjellige sosiale liv. Fra vårens slutt streifer de omkring og driver da med jakt, sanning av røtter og saftige fjellbær, og elvefiske etter laks. Om vinteren samles de i det man kaller "byer". Og det er nå, gjennom hele denne perioden av tett bosetting, at de går inn i en tilstand av konstant opphisselse. Nå blir det sosiale liv ekstremt intenst, selv mer intenst enn ved stammesamlingene som kan finne sted om sommeren. Hele stammer reiser konstant på besøk til hverandre, klaner besøker klaner, familier besøker familier. Der er gjentatte fester, enkelte av dem svært langvarige. Ved inngåelse av ekteskap, ved ulike typer av ritualer, ved forfremmelser, forbruker man uten å føre regnskap alt som med stor arbeidsinnsats er blitt akkumulert gjennom sommeren og høsten langs en av verdens rikeste kystlinjer (Mauss, 1999:73-74).

Sommeren og høsten ble brukt til jakt, fiske og samling av mat, og bar preg av lav sosial intensitet. Vinterhalvåret var en total motsetning, preget av kontinuerlige seremonier, fester og markedsdager, fulle av vitalitet og intensitet. Det var her, gjennom gaveutvekslingen i festene og seremoniene, det sosiale livet ble skapt, og de sosiale strukturene etablert og reproduisert. Resultatet ble en solidaritet til fellesskapet.

4.2. Ritualer og seremonier

Det er ikke å komme unna at hverdagen for de frivillige i Bymisjonssenteret er preget av ritualer og seremonier, noe som utgjør vesentlige deler av en total institusjon, og som dermed fungerer som rammer for gaveutvekslingen. Jeg vil ha med Émile Durkheims arbeid og hans fokus på hvordan og hvorfor samfunn opprettholdes under modernisering, og da det umiddelbare fellesskapet jeg har observert i Bymisjonssenteret. Durkheim studerte det religiøse livet til aboriginere i Australia, sentrert rundt totemisme, og utviklet sin «Elementary Forms of Religious Life» basert på funnene han gjorde her (Durkheim, 2008). Han forklarer at det religiøse utgangspunktet er å dele verden inn i to sfærer, det hellige og det profane, og definerer ritualer som regler for hvordan man skal te seg i nærværet til hellige gjenstander (Durkheim, 2008). «Collective effervescence» blir et sentralt begrep, ettersom dette er øyeblikk hvor en felles følelse og energi oppstår. Denne energien produseres i utgangspunktet i en samling av mennesker som skal utføre et felles religiøst ritual, som forsterkes av det at man er sammen, og tar del i det samme øyeblikket med den samme forsterkende energien. Resultatet blir her en kollektiv bevissthet som gjerne overføres til fysiske ting, slik at denne tingen blir en kollektiv representasjon av gruppen, energien og stemningen (ibid). Erving Goffman fokuserer også på ritualer, og forklarer at uansett hvor uformell og sekulær en aktivitet måtte være, representerer den «a way in which the individual must guard and design the symbolic implications of his acts while in the immediate presence of an object that has a special value for him» (Goffman, 1982:57).

Interaksjon og overføringer mellom frivillige, ansatte og brukere av de ulike tiltakene, hvordan arbeidshverdagen organiseres og relasjoner opprettholdes kan i denne forbindelse sees på som en serie av rituelle interaksjonskjeder (Collins, 2004). Randall Collins, som har latt seg påvirke i stor grad av både Goffman og Durkheim, forklarer først at aktøren er et produkt av religiøse, politiske og kulturelle trender, og utvikles i «face-to-face-interaction». Collins bygger videre på denne kollektive bevisstheten som Durkheim fant hos de australske aboriginene, og presenterer disse rituelle handlingskjedene i form av en modell av variable prosesser med kausalforbindelser og tilbakevirkende effekter (Collins, 2004:47-48). Modellen består av en samling rituelle forutsetninger eller ingredienser, som gjennom kollektiv bevissthet blir til rituelle utfall. De fire forutsetningene som må være tilstede for et interaksjonsritual er (1) en samling av to eller flere mennesker som har gjensidig fysisk påvirkningskraft på hverandre, (2) en avgrensning til utenforstående, slik at deltagere er helt

bevisst på hvem som deltar, og hvem som ikke gjør det, (3) et felles oppmerksomhetsfokus på enten et objekt eller en aktivitet, og da en kommunikasjon mellom deltagerne som bekrefter dette felles fokus, og (4) en opplevelse av en delt følelsesmessig opplevelse eller humør (ibid). Alle disse ingrediensene påvirker hverandre til en hver tid, og intensiteten blir forsterket jo sterkere disse ingrediensene påvirker deltakerne. Den kollektive bevisstheten, som Durkheim var den første til å beskrive, er altså denne mikrosituasjonelle produksjonen av intersubjektive øyeblikk (ibid). Disse rituelle forutsetningene fører altså fire rituelle utfall. Disse er (1) gruppesolidaritet, (2) emosjonell energi i individet, altså en følelse av selvtillit, opprømtet, styrke, entusiasme og handlingskraft, (3) respekterte symboler som representerer gruppen, enten emblemer, visuelle ikoner, ord eller gester, eller det Durkheim kaller «hellige objekter», og (4) følelser av moralitet, altså at man føler riktighet i tilhørigheten til gruppen, respekten for de delte symbolene, og ikke noe ønske om å avvike fra dette (Collins, 2004:49).

Rituelle interaksjonskjeder er altså den bevegelsen av mennesker inn og ut av situasjoner, på grunnlag av den emosjonelle energien i interaksjonen. Emosjonell energi er det mennesker søker etter, og mennesker vurderer situasjoner etter hvorvidt de framprovoserer og genererer positiv emosjonell energi. Emosjonell energi er «the main motivating force in social life», og varierer fra den ytterste positive entusiasme på topp, til apati og depresjon på bunn (Collins, 2004). Denne energien oppstår i rituelle handlingskjeder, gjennom alt fra samtaler, flørting, til julemiddager med familien, kontorarbeid, sportsarrangementer, protester og revolusjoner. Mindre suksessfulle rituelle interaksjonshandlinger tapper mennesker for emosjonell energi, og man ønsker ikke å bli værende i slike tappende situasjoner. Man søker alltid til situasjoner hvor man kan ta del i, eller øke, den emosjonelle energien (Collins, 2004:44). Rituelle handlingskjeder kan gjerne være repetitive og konservative, men det er her, i dette sinnelaget, at man skaper grunnlag og muligheter for sosial endring (Collins, 2004:43).

For å eksemplifisere ritualer og seremonier litt tydeligere, vil jeg trekke inn Pål Repstad og Anne Løvlands (2008) innblikk i en sterk norsk tradisjon, nemlig julekonsertene. De forteller at «puslespillet har fler mer eller mindre faste brikker, og rekkefølgen de pusles sammen i følger også et visst mønster (Repstad & Løvland, 2008:221). Konsertene åpnes gjerne med et musikalsk innslag uten verbal introduksjon, og avsluttes nesten utelukkende med stående allsang av «Deilig er Jorden», mens midtdelen er preget av større variasjon, kanskje med mer moderne eller internasjonale innslag. Uansett, sitter mennesker her sammen i kirkerommet

med et felles fokus, man reiser seg, synger og klapper sammen, og publikum er der for å høre og se det musikalske programmet. De er en gruppe som sitter fysisk samlet, ofte fordi de tilhører samme menighet eller lokalsamfunn. Her refererer forfatterne direkte til Collins og hans rituelle interaksjonskjeder når de skal beskrive den emosjonelle energien de opplever blant deltakerne på julekonsertene. En slik situasjon genererer en felles følelse som kan forsterkes ved at denne gruppetilhørigheten blir rytmisk eller regelmessig (Collins, 2004 i Repstad & Løvland, 2008). Arild Danielsens begrep om «stemningsleie» refereres til også her, om dette forsterkede emosjonelle intensitetsnivået som individer opplever inni kirkene under julekonsertene. Forfatterne forklarer til slutt at de ikke kan vite hva deltagerne på julekonserter tenker og føler, men at de ofte opplevde en stillferdig andektig og tenksom stemning blant deltakerne som sakte beveget seg ut av kirken etter allsangen, og at denne stille utmarsjen ofte var en kontrast til det hverdagslige småsnakket som fant sted på vei inn i kirken (Repstad & Løvland, 2008:224). Julekonsertene, som en forlengelse av religiøs utøvelse, kan dermed ses på som en forlengelse av felles kjeder av minner (Repstad & Løvland, 2008).

4.3. Relasjonelle perspektiver

4.3.1. Tre forutsetninger for menneskelige relasjoner

Å gi, motta og gi tilbake en gave er også en del av noe mer fundamentalt, nemlig etablering av sosiale bånd og relasjoner mellom mennesker. For å gi et bilde av relasjonene i Bymisjonssenteret som jeg har fått innblikk i, må jeg dermed konkretisere hva menneskelige relasjoner faktisk består av. Christian Papilloud har gjort dette gjennom inspirasjon både av Mauss og Georg Simmel. Han tar for seg det samme spørsmålet som disse to gjorde, nemlig hva som forutsetter «den materielle realiseringen av en menneskelig relasjon» (Papilloud, 2004:431). Hans forståelse av den menneskelige relasjon er følgende da at den er avhengig av tre komponenter, nemlig «sacrifice», «reciprocity» og «duration», eller offer, gjensidighet og varighet (Papilloud, 2004). Først må et menneske være villig til å ofre noe av seg selv, fordi at «in order to become a relation, one must give of oneself at the risk of losing⁵» (Papilloud, 2004:432). Det forekommer et dobbelt offer når man gir og mottar, ved at man mister eller gir bort deler av sitt eget selv, for å så forsøke å sikre en relasjon. «Gaven» avdekker ambivalensen som finner sted, ettersom det medfører en usikkerhet både i hvordan gaven blir

---

⁵ Se Simmel og *Wechselwirkung* i Papilloud (2004).

mottatt, og om den blir «gitt tilbake». Et spørsmål kan da bli hvorfor man i det hele tatt skal ofre noe når man ikke vet hvordan dette offeret blir mottatt. Resiprositetsaspektet forklarer dette, ettersom forpliktelsen er motivert av en dypere grunn. Det stadfester nemlig menneskets eneste mulighet til å bli faktiske mennesker, ikke bare et hvilket som helst menneske, men et spesifikt menneske (Papilloud, 2004:436). Man blir altså noe mer konkret i denne ofringen, et mer konkret menneske ovenfor en annen person, den man vil etablere en relasjon til.

Den andre forutsetningen som Papilloud legger fram er altså resiprositet. Simmel og Mauss definerer begrepet likt, altså som en «dynamic, back and forth of things and of persons between individuals, groups, societies or cultures» (Papilloud, 2004:435). Når man altså har et offer av selvet for å etablere en relasjon, og en resiprositet mellom deltakerne, er den siste forutsetningen at dette skjer, eller utspiller seg, mer enn én gang, eller uavhengig og tilfeldig. Den siste forutsetningen er varighet, som impliserer at de sosiale båndene som etableres må opprettholdes over tid for at relasjonen skal vare (Papilloud, 2004:437).

4.3.2. Opprettholdelse av sosiale bånd

For å utvide relasjonsperspektivet, presenterer Goffman (1982) en rekke mikrososiologiske interaksjonistiske essays om det kan kaller «face-to-face-interaction», og hva som faktisk skjer når to personer møtes. Ens egen atferd justeres og forandres seg idet man speiler seg i den andres reaksjoner, og atferd leses til den minste detalj. Goffman definerer «face work» som det å forklare handlinger en person gjør ut ifra personers ønske om å opprettholde ansikt, eller «face» i en situasjon. «Face work» skjer for å unngå «hendelser»; at ens ansikt blir truet, at man føler seg ubekvem, flau eller usikker i interaksjon med andre, og at denne usikkerhetsfølelsen er på grunn av den andre personen og hans eller hennes reaksjoner (ibid).

Thomas Scheff (1990) bygger igjen på Goffman, og tar utgangspunkt i menneskelige følelser og rollen de spiller i mellommenneskelige sosiale relasjoner. Scheff forklarer at hovedmotivene i menneskelig interaksjon er stabile og trygge sosiale bånd, og at opprettholdelsen av disse båndene er menneskets primære mål. Sikre sosiale bånd er det som holder et samfunn sammen, og disse båndene er avhengig av en balanse mellom nærhet og avstand, som Bowen (1978, i Bowen og Kerr, 1988 i Scheff, 1990) har kalt «differensiering». «Optimal differensiering» er definisjonen på et sosialt bånd som er intakt, et bånd som da på lik linje tilfredsstiller både individets og gruppens behov. Følelser henger sammen med

motivasjon, og følelser av stolthet og skam hos mennesker påvirker erfaringer kontinuerlig, og er vesentlige for utviklingen av identitet og sosiale bånd. Sosiale bånd er det strukturelle fundamentet i dagliglivet og i større sosiale systemer (Giddens i Scheff, 1990:xi). Scheff trekker paralleller til Durkheim og hans teori om selvmord når det gjelder balanseringen av de sosiale båndene. De sosiale båndene mellom mennesker må ikke være over- eller underdifferensiert, altså fokusere for mye på individet eller for mye på gruppen ved å være for sterke eller for svake. Da blir man enten «engulfed» eller «isolated», altså enten begrenset av gruppens krav til konformitet og lojalitet, eller for isolert og alene. Avstand til gruppen sammenlignes med altruistiske og egoistiske selvmord (Scheff, 1990).

Effektive sosiale møter eller situasjoner resulterer i «attunement» eller harmoni, gjennom et enhetlig fokus fra alle parter, både gjennom tanker og visuell oppmerksomhet. «Attunement» er en felles forståelse blant deltakerne i situasjonen og møtet som ikke bare er mental, men også følelsesmessig (Scheff, 1990:7). Dette kan sammenlignes med den emosjonelle energien til Collins. Sosiale bånd mellom mennesker forutsetter ikke bare en kognitiv forbindelse mellom deltagerne, men også en emosjonell forbindelse (ibid).

4.3.3. Ulike typer altruisme

Mauss forklarer i slutten av *Gaven* at «veldigighet fremdeles er sårende for den som aksepterer den, og vi gjør moralske anstrengelser for å forsøke å tone ned den ubevisste og fornærmede paternalismen hos den rike «meséne»» (ibid). Dette er vesentlig å bære med seg i analysearbeidet, ettersom det er beskrivende for hvordan flere av de frivillige opplever gaverelasjonen. Ifølge Mauss er dagens verdenssamfunn heldigvis ikke kun «klassifisert av kjøp og salg», og ting innehar fremdeles følelsesmessige verdier i stedet for, eller i tillegg til, det pekuniære (Mauss, 1999:191). Til tross for dette, lever vi i økende grad i et markedssamfunn, hvor fysiske «ting» blir upersonlige, og offer for enkle og passive transaksjoner (Mauss, 1999:147-148). De sosiale relasjonene kommer heller med gavene, som fremdeles inneholder en bit av giverens sjel. I denne forbindelse, vil jeg gå inn på et fenomen man ikke kan komme unna i forbindelse med oppgavens fokus på frivillig velferdsarbeid, nemlig altruisme. Det er ikke å komme unna at frivillig arbeid i utgangspunktet framstår som altruistisk motivert.

Paul Anderson (2008) introduserer to ulike typer altruisme, som han kaller «gavealtruisme» (gift altruism) og «varealtruisme» (commodity altruism), som jeg vil knytte til Mauss sin

beskrivelse av varer og gaver i dagens samfunn. Hovedpoenget hans er at altruisme ikke nødvendigvis ikke bare handler om selvpoppofrelse, men også om holdningen man har når man «gir en gave» (Anderson, 2008:1). Anderson definerer altruisme innenfor den økonomiske sfæren som «å søke mot en annen persons nytte på bekostning av ens egen», og forklarer at altruisme i seg selv ikke er logisk her. Aktører som utøver altruisme må enten gjøre dette i vente på en senere belønning eller en ren økt selvfølelse, eller da ikke handle rasjonelt. Den antropologiske sfæren definerer også altruistisk atferd som strategisk, men at mye altruisme kan ha utspring i et ønske om å definere hierarkier eller opprettholde gjensidige sosiale bånd (ibid).

Etter en presentasjon av ulike oppfatninger og polariseringer av altruisme versus egoisme, forholdet mellom selvet og «de andre», gruppetilhørighet og det hellige og «dagligdagse», kommer Anderson frem til at de fleste av disse polariseringene har likhetstegn med forholdet og sammenhengen mellom gaver og varer. Gaver er for alltid knyttet til hvem man mottok den av og knytter et automatisk sosialt bånd mellom giver og mottaker, mens varer kan distanseres fra den som selger når transaksjonen er gjennomført. Anderson forklarer at altruisme kan sammenlignes både med gaverelasjoner og varerelasjoner, ettersom det på en side ikke er noe krav om «tilbakebetaling», og det gjøres for andre, og ikke en selv. På den andre siden kan altruisme ligne mer på forholdet man har til varer, ettersom det ofte, sett på blodgivning og pengedonasjoner, foregår anonymt, det er upersonlig og midlertidig. Slik indikerer Anderson da at det er snakk om to ulike typer altruisme (Anderson, 2008:5).

Altruisme er altså orientert mot en personifisert «annen» og et tegn på selvpoppofrelse, og hvilken av disse to faktorene som er i sentrum indikerer da om handlingen er orientert mot en gaverelasjon eller varerelasjon. I varerelasjonen er «den andre» en upersonlig motpart som partene definerer og forsvarer seg fra. Profitt og tap er essensielt, og en varealtruist må bestemt miste noe i samhandlingen. Gavealtruisten fokuserer på relasjonen og forholdet, og den direkte samhandlingen. Muligheten er der for at «giveren» også kan «tjene» på interaksjonen, og dette er ikke nødvendigvis et problem. Dynamikken i forholdet kan åpne for at begge parter er «altruistiske» (Anderson, 2008).

4.3.4. Emosjonelt arbeid og «moral selving»

Når jeg har blitt kjent med deler av det hverdagslige frivillige arbeidet som gjøres i Bymisjonssenteret, har det blitt klart at denne relasjonsdannelsen skjer i mer «organisatoriske» former enn at to mennesker mer eller mindre tilfeldigvis møtes og etablerer en relasjon gjennom en utveksling. Jeg vil dermed inkludere perspektiver på emosjonelt og moralsk arbeid som utvekslingsprosesser i den totale institusjonen SKBB. Arlie Russel Hochschild lanserte begrepet emosjonelt arbeid i 1983, og betegner dette som en kontroll og styring av egne følelser til kommersielt bruk, altså på arbeidsplassen (Hochschild, 1983). Utviklingen av problemstillingen hennes ble gjort på bakgrunn av tre diskurser, hvor den første var veksten av den amerikanske service sektoren og hva dette gjorde med interaksjon mellom mennesker i en arbeidssetting. Goffmans analyser av hverdagsinteraksjon er den andre diskursen, mens den tredje tok for seg «følelser», og hvordan man styrer og viser dem. Utviklingen av teorien om emosjonelt arbeid ble gjort gjennom en omfattende kvalitativ studie påbegynt tidlig på 1970-tallet, som i hovedsak tok for seg amerikanske flyvertinner og deres emosjonsstyring i arbeidshverdagen (Hochschild, 1983).

Hochschild skiller mellom «emotion work» og «emotional labor» i sin framstilling. «Emotion work» dreier seg om styring av hvordan man bruker følelsene sine i den private sfæren, altså med familie og venner, mens «emotional labor» er utførelsen av «emotion work» på en arbeidsplass eller i en arbeidssetting. Emosjonelt arbeid finner sted når en ansatt reduserer eller undertrykker egne følelser, for å gi inntrykk av og opprettholde et ytre som produserer et rettmessig eller tilsiktet mental tilstand hos dem arbeidet utføres for. Denne typen arbeid forutsetter en koordinering av sinn og følelser, og kan til tider trekke fra en side av selvet som man anser som en høyst nødvendig del av menneskets individualitet (Hochschild, 1983:7). Emosjonelt arbeid krever at man har direkte kontakt med det offentlige, enten ansikt til ansikt, eller stemme til stemme. Man skal fremprovosere en viss følelse hos personen man jobber for, altså en gjest eller kunde, og man skal, til en viss grad, ha en overordnet som kontrollerer den ansattes bruk av følelser (Hochschild, 1983).

Min bruk av termen emosjonelt arbeid må redefineres, ettersom det arbeidet jeg har sett på i Bymisjonssenteret er frivillig, og menneskene ikke er ansatt slik som flyvertinnene til Hochschild. For å også knytte dette emosjonelle arbeidet i Hochschilds studie til Mauss sitt gaveutvekslingssystem, er for eksempel flyvertinnenenes arbeid bygget opp av kontinuerlige utvekslinger og gaveoverføringer mellom dem selv, passasjerer og flyselskapet. Dette kan

være for eksempel autoritet og resiprositet i form av beundring og takknemlighet fra passasjerer, konkret serviceyting fra flyvertinnene i form av mat og komfort, og en arbeidsplass som gir betalt lønn for utført arbeid. Gjensidige avhengighetsforhold knyttes og opprettholdes gjennom disse overføringene.

Emosjonelt arbeid defineres da som en kommersialisering og kommodifisering av menneskelige følelser, og kan føre til at mennesker som utfører det kan bli, i et marxistisk perspektiv, distansert og fremmedgjort fra sine egne autentiske følelser (Hochschild, 1983:12). Det er likevel problematisk å omfavne dette perspektivet fullstendig, ettersom utnyttningen fra topp til bunn her ikke skjer innenfor en arbeidsgiver-ansatt relasjon hos de frivillige i min studie, ettersom de «ansatte» i min studie jobber frivillig. Det er derfor vanskelig å snakke om en direkte «utnytting» av følelsene deres. Likevel er det flere som kommer fra en arbeidsbakgrunn der det ble utført emosjonelt arbeid, og det frivillige arbeidet i SKBB har blitt en forlengelse av dette. I denne forbindelse må det også sies at Hochschild har med seg et feministisk perspektiv i begrepsavklaringen sin. Hun forklarer at kvinner er mer tilbøyelig til å utføre emosjonelt arbeid. Kvinner tyr til «emotion work» som en reaksjon på mangelen på et likestilt forhold til penger, makt, autoritet og status sammenlignet med menns forhold til disse tingene (Hochschild, 1983:163). Derfor tyr kvinner raskere til emosjonsstyring. Kvinners kapasitet til å styre følelser og gjøre «relasjonelt» arbeid er en viktigere ressurs for dem enn hva det er for menn (ibid).

I analysen velger jeg å skille mellom emosjonelt arbeid og moralsk arbeid, fordi «moral selving» også handler om å bli en bedre person, ikke bare å håndtere og administrere følelser (Allahyari, 2000:108). Rebecca Allahyari (2000) har forsket på to ulike kristne veldedighetsorganisasjoner som driver matservering til hjemløse og fattige, såkalte «soup kitchens», på vestkysten i USA. Disse to organisasjonene var henholdsvis Loaves & Fishes, hvor de frivillige hovedsakelig var hvite katolikker fra middelklassen, og The Salvation Army, altså et suppekjøkken drevet av den amerikanske Frelsesarmeen, hvor de frivillige hovedsakelig var protestantiske, ikke-hvite arbeiderklasse menn, som gjerne selv kom fra en problematisk bakgrunn, og var del av et rehabiliteringsprogram. Her gjennomførte hun både intervjuer med frivillige og ansatte, og deltakende observasjon, i begge organisasjonene.

Allahyari bruker begrepet «moral selving» som analytisk kategori i forbindelse med de frivilliges intensjoner og motivasjon i møtet med omgivelsene. Hun forklarer at dette læres

gjennom organisasjonen man er medlem i eller jobber for, i samspill med egen oppfatning av moralsk retorikk som en tar med utenifra og inn i organisasjonen. «Moral selving» forklares som «pursuit of self-betterment» og arbeidet med å gjøre seg selv til et mer dydig og gjerne mer spirituell person. Det kan sees på som en type «deep emotional self work» i Arlie Hochschilds termer, eller «self guided work on the moral self» i Michael Schwalbes terminologi (Allahyari, 2000:4 og 112). De frivillige i organisasjonen Loaves & Fishes utlever «moral selving» gjennom de analytiske temaene «gratitude, commitment og witnessing» (Allahyari, 2000:110). Dette innebærer en konstant takknemlighet ovenfor organisasjonen og omverden, en forpliktelse til organisasjonen og fellesskapet, og deltagelse og innlevelse i et spiritielt eller åndelig prosjekt. De frivillige fra Frelsesarmeen opplevde og utlevde moral selving på en annen måte, nemlig gjennom de analytiske temaene «sobriety, work and redemption» (Allahyari, 2000:152). Dette innebærer å hjelpe brukerne og seg selv i en edruelig retning, preke om viktigheten av arbeidsmoral og evnen til selvforsørgelse, og nå en form for frigjøring gjennom tro og hardt arbeid, for å bli frisk, eller «frelst».

De to organisasjonene som Allahyari beskriver har grobunn i henholdsvis katolisismen og protestantismen, som igjen har ulikt syn på moralsk og sosialt ansvar. Dette innebærer forskjeller rundt hvordan man skal møte og «behandle» henholdsvis «gjestene» eller «klientene», og hvordan mennesker lever sitt liv moralsk «riktig». Loaves & Fishes i Sacramento, som er det ene suppekjøkkenet som Allahyari beskriver, har en katolsk grobunn, og møter de hjemløse brukerne av tiltaket med en moralsk retorikk som hun gir betegnelsen «personalist hospitality». Denne framtoningen tar utgangspunkt i at alle mennesker har en lik spirituell verdi, og at man skal møte alle mennesker med verdighet og respekt. De fattige skal respekteres gjennom å gi (Allahyari, 2000:71). Det kreves ikke noe tilbake igjen av «gjestene», som de betegnes som, og det er sterkt fokus på renslighet og estetikk i lokalene, med for eksempel blomster og planter. Allahyari (2000:45) siterer et nyhetsbrev fra Loaves & Fishes når hun vil illustrere æren og respekten organisasjonen vil at brukerne skal oppleve gjennom bruken av planter og blomster i lokalet under måltidet: «They help relieve the barrenness of the commercial street we are located on, and help lift our hearts a little, as well as for our often dejected guests». Frelsesarmeens suppekjøkken preges, på den andre siden av en moralsk retorikk Allahyari betegner som «salvationism». Fokuset her er, som navnet tilsier, frelse, disiplin og personlig ansvar gjennom edruelighet og hardt arbeid. Det er et større krav om resiprositet, og ved å tilby fysisk frelse i form av mat, gjøres det så mulig for

frelse av spirituell og moralsk sort (Allahyari, 2000:11). Ut ifra denne dikotomien til Allahyari, kan interaksjonen mellom de frivillige og brukerne i SKBB sees på som samsvarende med «personalist hospitality». Loaves & Fishes tilbyr «gjestene» verdighet og egne valg, mens Frelsesarmeen ønsker fokus på ære og rehabilitering blant sine «klienter».

Likevel er det ikke uproblematisk å anvende Allahyaris perspektiver og funn i min egen studie. Allahyaris studie tar form av en institusjonell, organisatorisk og ideologisk komparasjon mellom to ulike tiltak, med to ulike religiøse fundament. Jeg trekker sterk inspirasjon fra henne på grunn av det følelsesmessige og særlig moralske individfokus hun har i intervjuene og under den deltagende observasjonen. Min studie tar likevel for seg tre tiltak og en gruppe innenfor samme organisasjon, og frivillige som arbeider regelmessig side om side her, og har både opplevelser og erfaringer fra Bymisjonssenteret som helhet. Mine frivillige informanter befinner seg også, med unntak av én, i en pensjonisttilværelse med frivillig arbeid på dagtid, men jeg lar meg inspirere av Allahyari til å betegne dem som «elderly committed volunteers». Allahyari (2000) betegner sine informanter som «committed volunteers», noe som samsvarer med Wollebæk & Sivesind (2010, og Stortingsmelding nr. 39, 2007) sitt «grunnfjell».

4.4. Mat og måltider

Det er viktig for oppgaven å inkludere teoretiske perspektiver på mat og måltider fordi hovedparten av den materielle utvekslingen som skjer i Bymisjonssenteret utgjør nemlig dette. Mye av fellesskapet i Bymisjonssenteret finner sted over et måltid eller en kopp kaffe. Måltidet kan nemlig sees på som en av de tidligste og mest grunnleggende formene for seremonier og fellesskap.

Den tyske sosiologen Georg Simmel kjempet for maten og måltidets sosiologi allerede på begynnelsen av 1900-tallet, og betegnet det som en form for «urform» av det sosiale (Simmel i Frisby & Featherstone, 1997). Faktumet at mennesker må spise og drikke for å overleve gjør matbehovet til en av de få ting som alle mennesker har til felles (ibid). Samtidig er det å spise, ifølge Simmel, noe av det mest egoistiske en kan gjøre, sett i lys av at tanker, visjoner og utsagn alltid kan deles med andre rundt en selv, mens det en selv spiser aldri kan deles med andre (ibid). Dette i kombinasjon med det universelle behovet for mat, og fellesnevneren mat blir for alle mennesker, gjør at sosiale strukturer rundt måltidet oppstår. Mennesker som ikke

har noe annet til felles, kan dele et måltid sammen og oppleve dette på samme måte, og dette blir da av sosiologisk signifikans. Mat blir en fysiologisk nødvendighet som man alltid må vende tilbake til (ibid).

4.4.1. Matens symbolikk

Haldis Haukanes (2007) har studert kjønns- og ekteskapsrelasjoner i det rurale Tsjekka, og har studert matens rolle i disse relasjonene. I sin etnografiske studie forteller hun om hva som «flyter» mellom ektefellene, både av ytinger, ytringer og substanser, og hva de grunnleggende prinsippene for denne flyten er (Haukanes, 2007:137). Hun ser nærmere på hva maten faktisk «bærer» med seg av budskap og emosjoner, for å forstå viktigheten av den. Maten er ikke bare en fysisk enhet som overføres fra en person til en annen, men den «bærer» med seg tre ting som Haukanes vektlegger. Disse tre tingene er ideen om et arbeidsfellesskap, et verdisystem som kjennetegner fellesskapet og matens opprinnelse, og en forestilling av at mat er en eksistensiell motsats til døden, altså livet (Haukanes, 2007:138). Denne framstillingen av hva «maten bærer med seg» synes jeg forklarer veldig godt hva maten kanskje kan bety i Kirkens Bymisjon også. Det at flere tiltak oppsøker, henter, lager og serverer gratis eller billig mat til mennesker som trenger det, kan illustrere mer enn bare «matservering» eller filantropi. Gjennom sirkulasjon av mat på ulike måte viser Kirkens Bymisjon at dette er et arbeidsfellesskap hvor alle bidrar etter evne, at mat er en universell gode som alle mennesker er avhengig av, og at de ønsker å «redde» så mange mennesker som mulig fra «døden», ved å gi dem mat, eller «liv».

4.4.2. «Conviviality» og mat

I forbindelse med tilhørighet til et fellesskap, og diskusjonen av matens iboende symbolikk, vil jeg raskt presentere Zygmunt Bauman sin samtidsdiagnose, som i stor grad samsvarer med Mauss sin. Han dokumenterer og forklarer at verden i dag har blitt et svært individualisert sted, hvor den økonomiske ulikheten mellom mennesker er stadig og farlig økende. Dagens konsumerisme er altoppslukende, og har blitt den eneste nøkkelen til lykke og kjærlighet. Han forklarer så at ikke er lønnsomt i det lengre løp at mennesker fokuserer på akkumulasjon av velstand og materielle goder, ettersom dette kun er grobunn for mellommenneskelig konkurranse og rivalisering. Menneskers sosiale liv og fellesskap er det langsiktige «common good», og ekte lykke er felles opplevelser og erfaringer som promoterer nettopp dette (Bauman, 2013). Felles opplevelser og erfaringer står i denne forbindelse som nøkkelord også for SKBBs arbeid, og jeg velger å inkludere «conviviality» som noe som overføres sammen

med maten i de ulike tiltakene. Bauman definerer nemlig «conviviality» som en slik reaksjon på konsumersamfunnet. Han beskriver det, i tråd med Ivan Illich⁶, som samhørighet frigjort fra og ubesudlet av den samlede kraften til byråkrati og teknologi (Bauman, 2013:64). Det beste for menneskeheten er altså, i følge Bauman, å være samme med andre, og delta i positive opplevelser og fellesskap som ikke er preget av konsum og konkurranse, men heller selve fellesskapet og «det å være sammen» som mennesker. Eksempler på «conviviality» er The Slow Food Movement, en global bevegelse som opptrer som en motvekt til «fast food», og promoterer lokal og kortreist mat, bærekraftig matproduksjon og små, lokale bedrifter. Det politiske budskapet er å jobbe mot globalisering av landbruket, mens det underliggende motivet er gjenfødselen av nemlig «conviviality», samhørighet og felles mål (Bauman, 2013:66). Ikke minst er det her fokus på det å spise sammen, og ta seg god tid. Her mener jeg man kan se en tydelig parallell til måten mat brukes på, og fellesskapet det danner, i Bymisjonssenteret.

4.5. Ny fattigdom

Endringer i fattigdomsbildet i dagens Norge er også viktig å inkludere, ettersom det på mange måter gjenspeiler brukergruppen i Bymisjonssenteret. Ada I. Engebrigtsen fanger opp denne endringen og kulturforskjellene som oppstår når hun beskriver «de nye østeuropeiske migrantene som spiller og tigger i europeiske byer, og ser ut til å true opplevelsen av det frie urbane livet for mange» (Engebrigtsen, 2009:24). Hun lar seg inspirere av Bauman når hun forsøker å forklare hvem disse nye menneskene i bybildet er, bakgrunnshistorien deres, hvordan det er å leve som tigger i Oslo, og hvordan nordmenn møter dem i bybildet.

Engebrigtsen begynner med å forklare at «det urbane livet er livet som leves med fremmede» (Engebrigtsen, 2009). Den formen for tigging som romfolket tar seg til i norske byer er uvant, fordi den utfordrer både samfunnsordenen hvor velferdsstaten tar hånd om nød, og forestillingen om at likeverd og likhet preger samfunnet vårt. Når vi forsøker å inkludere dem i vårt felles univers oppstår spenning, ettersom det er ulike kulturforståelser og historier som møtes (ibid). Det har vært et skifte i det synlige fattigdomsbildet i byen fra trengende som lider av rus- og alkoholpåvirkning til de «nye tiggerne» som hovedsakelig kommer fra Romania. Når Engebrigtsen forteller at «tiggerne viser skamløst fram skammen ved å være fattig, og derved også skammen ved å være rik, når noen er fattige», peker hun på viktige

---

⁶ Se Tools for Conviviality (1973).

tanker som jeg tror mange nordmenn opplever i møtet med romfolk i nød. Hun presenterer to strategier som er vanlig å ty til i møte med romfolk, nemlig enten å beskytte seg og ta avstand ved å skape et «defencible space» som de ikke har tilgang til, eller å se de uønskede fremmede som en slags «eksotisk bakgrunn», og ikke en direkte trussel for ens egen livsførsel.

Engebrigtsen presenterer til slutt en tredje strategi for å møte disse «nye fattige», som hun mener er løsningen på integrasjonsproblemet, ettersom utestenging eller usynliggjøring ikke er nøkkelen til å leve med fremmede. Skillet mellom frihet og omsorg må her viskes ut (ibid). Hun bruker sosiologen Thomas Hall, som forklarer at sosial og fysisk vold som finner sted i en by som sosialt og fysisk sted, har sitt motstykke i de kreftene som reparerer byens sosiale og fysiske «stoff». Disse kreftene er frivillige og offentlige håndverkere, sosialarbeidere, helsearbeidere, ungdomsarbeidere og matutdelere som oppsporer, hjelper og trøster de utstøtte, fattige og elendige». De lever ut den tredje strategien, nemlig å «innlemme dem i ens moralske univers uten å avkreve dem å bli lik en selv eller å redusere dem til noe mindreverdige». (Engebrigtsen, 2009:29).

5. Metode

Jeg har så langt i oppgaven gjort rede for det tematiske utgangspunktet for prosjektet mitt og de eksterne forholdene, det empiriske landskapet jeg har befunnet meg i (datamaterialet) og det teoretiske rammeverket jeg har jobbet med både før, under og etter datainnsamlingen. Det er selve arbeidsprosessen jeg vil presentere nå, altså min tolkning av hva som har skjedd i innsamlingen og integreringen av ny og eksisterende kunnskap. Jeg skal altså i dette kapitlet gjøre rede for det metodiske perspektivet jeg har brukt for mest mulig hensiktsmessig gjennomføring av prosjektet i forhold til problemstillingen. Jeg vil gjøre rede for de metodologiske valgene jeg har blitt stilt ovenfor underveis, med tanke på studiens utforming, datainnsamlingen, og til slutt også fremgangsmåten og begrunnelsen for analysen. Jeg vil forsøke å begrunne hvorfor jeg har gjort slik som jeg har gjort, og hvordan dette har sosiologisk relevans i form av metodologiske og etiske refleksjoner.

Et kvalitativt prosjekt med fire prinsipper

Studien min har utgangspunkt i en kvalitativ fremgangsmåte, hvor jeg har utført tre økter med deltagende observasjon, og intervjuer med totalt ni informanter, hvorav åtte var frivillige medarbeidere, og én var ansatt i SKBB. Jeg velger å legge hovedvekt på intervjuene, ettersom jeg har hatt et betydelig fokus på hvordan individer selv forteller om og husker sine opplevelser og erfaringer, og hva de selv legger vekt på som «interessant». Den deltagende observasjonen ble heller ikke utført i alle tiltakene, grunnet både mangel på innpass og kontaktpersoner, og frykt for overskriding av intimitetsgrenser og taushetsplikt overfor brukerne. På Møtestedet er det for eksempel ikke tillatt for andre enn brukerne selv, og arbeidende frivillige, å være tilstede under åpningstiden på grunn av denne ønskede skjermingen. De mest fruktbare subjektive skildringene finnes dermed i intervjumaterialet.

Den metodiske tilnærmingen min tar utgangspunkt i det Michael Burawoy kaller «extended case method» (ECM). Dialogen mellom observatør og deltagere er det metodiske utgangspunktet, altså en kontinuerlig dialog mellom samfunnsforskeren og menneskene som studeres (Burawoy, 1998). ECM består av fire prinsipper som jeg vil gjøre rede for først, og som også utgjør metodekapitlets struktur. Disse prinsippene er, i følge Burawoy,

konteksteffekter, som positivistisk vitenskap⁷ begrenses av, og som Burawoy heller vil bruke som fordeler (Burawoy, 1998).

Intervensjon er det første prinsippet, og tar høyde for forskningssituasjonen. Utføring av intervjuer og generell inntreden i et kanskje ukjent felt kan i utgangspunktet være unaturlig. Dette fremstår gjerne som en umiddelbar «intervensjon» i informantenes og medlemmene av feltets liv. I den første delen av metodekapitlet vil jeg ta for meg hvordan datainnsamlingen har gått for seg, fra introduksjon til miljøet, kontaktpersoner og informanter, og gjennomføring av intervjuene og observasjonen.

Burawoys andre prinsipp får betegnelsen *prosess* og går ut på å strekke observasjoner og datainnsamling over tid og rom, og ikke kun se på det empiriske materialet som kontekstavhengig. Under intervjuene hentet jeg først og fremst ut situasjonell kunnskap som oppstod og ble formidlet der og da. Oppgaven videre er så å utvikle denne situasjonelle kunnskapen til en sosial prosess, ettersom det ville vært ekstremt tungvint kun å hente ut ulik situasjonell kunnskap til en hver tid og i alle situasjoner (Burawoy, 1998). Her vil jeg ta for meg transkriberingen av intervjumaterialet, og analysens startfase, hvor enkelthistorier altså skal forsøkes å omgjøres til sosiale prosesser med fellestrekk.

Det tredje prinsippet til Burawoy får betegnelsen *strukturering*, og tar utgangspunkt i det eksterne og videt feltet som intervjukonteksten og mitt forskningsprosjekt befinner seg innenfor. Fokuset blir de sosiale kreftene som preger det etnografiske lokalet, og hvordan de former og blir formet av min forskning. Det er i denne forbindelse den tidligere forskningen jeg presenterte i kapittel 3 kommer inn. Fremveksten av frivillig sektor i Norge, og ulike perspektiver på frivillig arbeid er det eksterne feltet som min forskning befinner seg innenfor.

Rekonstruering er ECMs fjerde prinsipp, hvor rekonstruksjon av teori er fokus. Situasjonell kunnskap har blitt til sosiale prosesser, og man må så avgjøre på hvilket grunnlag dette muliggjør generalisering. Om representasjon faktisk ikke er mulig, blir spørsmålet om

---

⁷ Verdinøytral, «faktisk», observerbar data fritt for subjektive tolkninger og med avstand til feltet man observerer, se Burawoy (1998) og Mill (1865, 2005).

generalisering kan framskaffes på en annen måte. Istedenfor å lage egen «grounded theory»⁸, bygger man altså på eksisterende teori.

5.1. Intervensjon

Jeg deler metodekapitlet mitt inn i fire deler, i tråd med Michael Burawoys fire prinsipper (Burawoy, 1998). Burawoy forklarer at intervensjon bør sees på som en kraft man kan utnytte, fordi det er i felles reaksjoner at vi oppdager den sosiale ordens egenskaper (Burawoy, 1998:14). Det gjelder å gjøre «observatøren» til en «deltaker», altså endre rollen intervjuer eller observatør har, og ikke å være redd for ekstern påvirkning. Burawoy forklarer at «a social order reveals itself in the way it responds to pressure», og dermed er forstyrrelser og forvrengninger som skjer i intervju- og observasjonssituasjoner ikke problematisk, nemlig fordi fokuset er på kunnskapen, materialet og den teoretiske bearbeidningen som skjer akkurat i dette møtet (Burawoy, 1998:16-17). Datamaterialet fremstår nemlig gjennom intersubjektiv dialog, og oppstår under denne intervensjonen. Jeg ser det da som nødvendig først å gjøre rede for hvordan innpasset og kontakten med SKBB fant sted, og hvordan datamaterialet ble utviklet.

5.1.1. Den første kontakten med SKBB

Det har forhåpentligvis kommet tydelig fram i introduksjonen at jeg hadde en grunnleggende interesse for SKBBs arbeid i Bergen sentrum, og det endrede fattigdomsbildet i byen som utgangspunkt for studien. Etter jeg hadde bestemt meg for tema, sendte jeg først en ganske åpen og standardisert e-post til SKBBs administrasjon i november 2012. Jeg fortalte om prosjektet mitt, og fikk etter noen dager et svar fra daværende frivilligkoordinator Norunn Noremark. Vi avtalte et møte, og møttes uken etter på hennes kontor. Her snakket vi om hva jeg så for meg, og hun fortalte om de ulike tiltakene, og hva som var mulig å gjennomføre. Jeg fortalte at jeg hadde en grunnleggende interesse for tiltakene som lå i Bymisjonssenteret, og gjerne de som fokuserte på mat.

Det viste seg at Norunn selv driftet Vedlikeholdsgruppen og hadde vært med å starte denne, og innpass her ville bli enkelt. Avtalen ble så at jeg skulle ta for meg Vedlikeholdsgruppen først, ettersom Norunns forbindelse gjorde det til et naturlig startsted. Jeg fikk navnene på ansvarlige for henholdsvis Møtestedet, Cafe Magdalena og Korskirken, og hilste også på Tone Totland, som var diakon i Korskirken. Det ble avtalt at jeg skulle være med på

---

⁸ Se Glaser & Strauss (1967).

Kiwirunden uken etter som deltagende observatør, og at kontakten med de andre tiltakene kunne skje naturlig etter hvert. Ettersom innpasset mitt i Bymisjonssenteret fant sted i månedene november og desember, var Norunn opptatt med å administrere julefeiringen i Korskirken. Hun sa ja til å ta imot rekrutteringsbrevet mitt, for å dele ut til de frivillige som jobbet på julaften. Det er mange «sporadiske» frivillige som kun jobber for Kirkens Bymisjon på julaften, og jeg tenkte at å inkludere frivillige av denne typen kunne bli spennende, for å skape dybde i «frivillig»-begrepet og belyse dette fra ulike vinkler, selv om informantene jeg hovedsakelig var interessert i var det Allahyari betegner som «committed volunteers», altså mindre grupper mennesker som gjør det daglige arbeidet året rundt. (Allahyari, 2000:9).

Etterhvert som jeg intervjuet mennene fra Vedlikeholdsgruppen, tok jeg selv kontakt med diakonen igjen. Hun fortalte at de hadde medarbeidermøter månedlig, og sa ja til å ta imot rekrutteringsbrevene mine og fortelle om prosjektet mitt ved neste møte sammen med dem. Jeg fikk to henvendelser per e-post fra frivillige fra kirken, og et navn på en interessant fra diakonen senere. Jeg hadde da syv informanter, og tenkte at dette kunne være nok. Det viste det seg å være lønnsomt å inkludere et intervju med frivilligkoordinator også, for å få litt oppklaring rundt hennes arbeid, de frivilliges arbeidsoppgaver og forståelser, samt å få et innblikk i frivilligruppen som helhet. Frivilligkoordinator gav meg også et innblikk i hvordan prosessen forløper seg fra man melder sin interesse, hvilke aspekter ved personen det fokuseres på, og hvordan man blir «installert» i tiltaket man skal jobbe i. Jeg fikk også her et innblikk i hvordan organisasjonen «ser på» og vurderer sine frivillige. Ettersom jeg etter hvert fikk flere informanter, dialogen med Vedlikeholdsgruppen og Åpen Kirke var såpass god, og jeg fikk en informant som jobbet på Møtestedet og en som jobbet på Kafé Magdalena, tok jeg ikke videre kontakt med disse tiltakene direkte. Personen jeg fikk beskjed om å kontakte på Møtestedet ble sykemeldt og sluttet, og kontakt med Møtestedet ble dermed ikke så naturlig.

5.1.2. Kontakten med informantene

De første informantene ble jeg kjent med under de tre dagene med deltagende observasjon, hvor jeg jobbet tett på Vedlikeholdsgruppen. Dette gjelder for eksempel «Ole» og «Steinar», som jeg delte bil og jobbet med under Kiwirunden og matutdelingen ved Kafellet. Da det kom til rekruttering av informanter, skrev de seg ned på listen av interessenter når jeg delte ut informasjonsbrev til alle de fremmøtte, en morgen før de skulle begynne på vakt. Det samme gjorde «Idris», selv om vi ikke hadde hatt så mye kontakt under observasjonen. Den siste mannlige informanten min, «Gunnar», fikk informasjonsbrevet mitt på julaften, hvor Norunn

hadde tatt med seg en bunke med brev for å dele ut til de frivillige som jobbet. Han svarte på denne henvendelsen per e-post. Han var ikke fast bosatt i Bergen, men kom til Bergen på julaften for å jobbe i Korskirken.

Som jeg nevnte over, tok jeg etter hvert kontakt igjen med diakonen for å komme nærmere kvinnene som jobbet i kirken. «Gunvor» sendte e-post et par dager etter innlegget på medarbeidersamlingen, og under intervjuet fortalte hun meg om en venninne som hun tenkte også kunne være interessert i å stille til intervju. Noen dager etter dette intervjuet fikk jeg e-post fra «Björg», og vi avtalte per telefon tid og sted for intervjuet. Diakonen sendte meg e-post igjen om hvordan intervjuene gikk, og gav meg to navn til på kvinner fra Åpen Kirke som jeg kunne kontakte. Her ble det avtalt intervju med «Kristi». Jeg hadde da fått til syv intervjuer, men tenkte at det kunne være på sin plass med en mer formell samtale med Norunn. Jeg sendte henne en e-post, og vi avtalte å sitte oss ned sammen for en mer strukturert samtale. Hun ble den åttende informanten. På våren hadde et medlem i familien min også snakket om prosjektet mitt på treningsstudioet hennes, og det viste seg at en av hennes treningskamerater også jobbet som frivillig i Bymisjonssenteret. Over sommeren fikk jeg en telefon fra henne etter hjelpsom overlevering av rekrutteringsbrev, og vi avtalte tid og sted for intervjuet. «Trude» ble min niende og siste informant.

5.1.3. Gjennomføring av intervjuene

Manchester School of Social Anthropology var de første til å bruke betegnelsen «extended case method», som Burawoy videreutvikler. Under sin studie av afrikanske stammer gikk de fra å samle data fra informanter om hva «innfødte» burde gjøre, til heller å skrive ned hva de faktisk gjorde, i form beretninger og fortellinger om ekte hendelser, konflikter og dramatikk som spente over tid og sted. Forskerne kunne dermed belyse avvikene mellom de normative beretningene de ble fortalt, og hverdagspraksisen de observerte (Burawoy, 1998:5) Det er denne tankegangen jeg også har hatt under min datainnsamling. Jeg har benyttet meg av både intervjuer og observasjon i mitt prosjekt, men legger hovedvekt på intervjumaterialet i analysen, ettersom det er her jeg har fått de rike og detaljerte skildringene av de frivilliges egne erfaringer og forståelser i forbindelse med sitt eget arbeid. Under observasjonen får man klare bilder av hva som skjer og «kjenner det på kroppen», men jeg synes det har vært vel så interessant å høre de frivillige fortelle om dette selv, og tanker de har gjort seg i ettertid om hva de selv gjør i arbeidet sitt. Selv om ECM tar utgangspunkt i deltakende observasjon som

metode, mener jeg at det samme tankegangen kan brukes i intervjusituasjonen. Bridget Byrne (i Silverman, 2011:167) forklarer at «open-ended interviews» fungerer hensiktsmessig når man vil ha tilgang til individers holdninger og verdier, og man får en dypere forståelse for tolkning, rekonstruksjoner av spesifikke hendelser og forståelser, noe man ikke henter ut på samme måte under observasjon. Jeg har valgt å benytte meg halvstrukturerte livsverdensintervjuer, som har som formål å «innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene» (Kvale, 1997).

Kvale (1997:19-20) forklarer videre at intervjueren kan ta på seg ulike roller i intervjusituasjonen, og illustrerer dette med to metaforer, «gruvearbeideren» og «den reisende». Som navnene kan indikere, har «gruvearbeideren» som intensjon å avdekke noe som er skult, dette være seg spesielle data eller meninger som intervjueren henter fram når informanten forteller om sine egne erfaringer. På den andre siden, forklarer Kvale at «den reisende» intervjueren i større grad tar på seg rollen som forteller eller forfatter. I metaforen om «den reisende» vandrer intervjueren gjennom landskapet og deltar i samtaler med folk han treffer på veien, og kan med hensikt oppsøke visse områder eller temaer ved å følge en metode. Kvale forklarer til slutt at reisemetaforen har en tilnærming til kunnskapsdanning og samfunnsforskning som dannet i samtaler, heller enn at kunnskap er noe som er «gitt» (ibid).

Repstad forklarer det slik at man bør forsøke å få informantene til å fortelle om hva «de er opptatt av» på hovedområdet for min studie, heller enn å overlesse dem med forhåndsantagelser man har jobbet med (Repstad, 1987:46). Dette samsvarer godt med beskrivelsen av livsverdensintervjuet som vi finner hos Kvale, og rollen Burawoy mener at observatøren skal ha, nemlig som en «deltaker» i informanten eller feltets faktiske liv. I stedet for å påtvinge et standardisert intervjuformat, lot jeg informanten heller fortelle sin egen historie, uten noen særlige avbrytelser eller retningsforslag. Intervjuer forsøker gjennom dialog og samtale å hindre forvrengning, men det er uansett umulig å beholde alle krav om reaktivitet, reliabilitet, mulighet for reproduksjon og representativitet (Burawoy, 1998:13).

Intervjuguiden bør helst fungere som en huskeliste, slik at man får med de temaene som skal dekkes (Repstad, 1987:65). Intervjuguiden jeg brukte var eksplorerende og temabasert. Jeg startet med et introduksjonsspørsmål som jeg stilte i begynnelsen av intervjuet, og noterte i rekkefølge hvilke tema og områder informantene tok opp, noterte disse, og kom tilbake til dem i den rekkefølgen. Introduksjonsspørsmål kan fremkalle spontane, rike beskrivelser hvor

intervjupersonene selv presenterer det de opplever som hoveddimensjonene ved det fenomenet som undersøkes. (Kvale, 1997:80) Dette fremstod som relevant for min problemstilling, og ved bruk av en slik intervjuguide og forhold til tema og stikkord lærte jeg hvilke hendelser, situasjoner og fenomener de selv assosierte med begrepene «arbeidsdag», «arbeidsoppgaver», «hverdag», «spesielle hendelser», «samtaler» «brukere» og «ansatte». Denne metoden skulle resultere i et intervju som, i følge Kvale (1997) avdekket og gjenspeilet informantens livsverden.

Intervjuer gjør i tillegg lurt i å ta innover seg en «bevisst naivitet», for å oppnå så detaljerte og informative skildringer som mulig (Repstad, 1987). Ved å stille spørsmålet «kan du fortelle om det frivillige arbeidet som du gjør for SKBB» åpnet jeg for mange ulike tolkninger og innfartsvinkler til intervjuet. Noen av informantene begynte å fortelle om overgangen fra arbeidslivet til pensjonisttilværelse og frivillig arbeid, mens andre startet med de konkrete arbeidsoppgavene de hadde. Noen tok meg med inn i vanskelige situasjoner på arbeid eller sosialt, mens andre startet med ros og godord om SKBB, og fortalte om innpasset i organisasjonen på denne måten. Jeg fikk forståelsen av at «Björg» syntes dette var et litt vanskelig eller for åpent spørsmål, og hun svarte først:

«Ja.. hm... mener du jeg skal si noe no?»

Informantene som kjente meg fra Vedlikeholdsgruppen følte seg kanskje mer «komfortabel» i intervjusituasjonen enn dem som jeg ikke hadde møtt før. De hadde en tendens til å være mer konkret i fortellingene om interaksjon med mennesker, kanskje fordi jeg hadde vært der med dem selv.

Intervjuguiden min og strukturen på spørsmålene, resulterte i at jeg ofte fikk rike fortellinger og beretninger om informantenes arbeidshverdag, og et innsyn i deres livsverden. Mye av dette skjedde ved hjelp av det metodikeren Tom Wengraf betegner som «narrative pointed questions», altså spørsmål som har som formål å framskaffe historiefortellinger og konkrete beretninger fra informantene (Wengraf, 2001:127). Wengraf forteller om et skille mellom spørsmål som peker direkte på spesifikke narrativer, og spørsmål som kun tillater eller åpner for narrativer, men hvor dette også kan unngås (ibid). I mine intervjuer forsøkte jeg å stille spørsmål som fikk informantene til å fortelle om spesifikke og konkrete situasjoner og

hendelsesforløp som de hadde tatt del i og opplevd under, eller som en konsekvens av, arbeidet sitt. I stedet for å spørre dem om hva de «syntes» om det frivillige arbeidet, eller formulere spørsmål som kunne tolkes slik, forsøkte jeg å få dem til å fortelle om konkrete hendelser og konkrete samtaler som hadde funnet sted. Dette innebar hva som ble sagt i en spesifikk situasjon og hva informanten tenkte og gjorde akkurat «der og da». Jeg prøvde altså å unngå beskrivelser kun av hva informanten «syntes» eller «vanligvis gjorde». Denne typen spørsmål fungerer godt i samsvar med halvstrukturerte livsverdensintervjuer, når man vil hjelpe «the informant uncover the life-history that is relevant to him or her, helping the interviewee to follow their own «systems of relevancy» (Wengraf, 2001:125).

Likevel var det ikke alltid like enkelt for informantene å «komme på noe konkret». Når jeg spurte om det var noen spesiell situasjon eller samtale den frivillige husket spesielt godt, fikk jeg i alle fall tre ulike ganger først en lang pause, før de svarte enten «nei, det blir så rutinemessig...» eller «nå tok du meg litt på sengen». Jeg har utformet tabellen nedenfor etter inspirasjon fra Wengraf, for å forsøke å vise hvordan ulike typer formuleringer av spørsmål kan kun hinte til, eller i større grad tvinge fram narrativer og personlige fortellinger om konkrete hendelser, ikke bare «synspunkter på» tema eller abstrakte inntrykk og holdninger.

Å hente frem narrativer

Tema	Narrative Inducing Question	Narrative Pointing Question
Matutdelingen i Kafellet	Kan du fortelle hva som skjer under matutdelingen?	Hva gjorde du sist du var på jobb i Kafellet?
Vakt på Møtestedet	Hva er dine arbeidsoppgaver?	Kan du beskrive den forrige vekten du hadde?
Forhold til brukere	Kjenner du noen av brukerne?	Hva snakket dere om sist dere møttes?

Etter inspirasjon fra Wengravs figur (Wengraf, 2001:126)

5.1.4. Gjennomføring av observasjonen

Burawoy forklarer videre at «fieldwork is a sequence of experiments that continue until one's theory is in sync with the world one studies» (Burawoy, 1998:17). For å kunne observere de frivillige i Bymisjonssenteret på nært hold, og også «kjenne på kroppen» hva det ville si å være frivillig, inviterte dermed Norunn meg med til å være «frivillig» sammen med Vedlikeholdsgruppen. Pål Repstad (1987:26) forklarer at «selve den sosiale interaksjon mellom mennesker – utvekslingen av ord og handlinger – blir av mange sett på som sosiologiens virkelige kjernetema», og at hvis de sosiale relasjonene er viktig for arbeidet, bør forskeren gjerne reise seg fra skrivepulten og observere det sosiale samspillet der det skjer. Observasjon egner seg best som metode når problemstillingen er knyttet til et mer avgrenset og overkommelig område, og benyttes for å studere mennesker som møtes i naturlige situasjoner, og da å se hvordan de oppfører seg innenfor slike rammer (Repstad, 1987:27-28). Her kan det da for eksempel være nødvendig å gå inn i samtaler med aktørene, for tolkninger av det som skjer. I min studie har dette vært relevant ved flere anledninger. Under den deltagende observasjonen på de to Kiwirundene jeg var med på, men den påfølgende matutdelingen, var alle på gruppen på forhånd informert om at jeg «skulle være med». Brukerne av kaféen var ikke informert om hvem jeg var eller hva formålet mitt var, men siden dette er en kafé som er «åpen for alle», ser jeg på det som «offentlig rom» i den forstand at jeg kunne ta på meg «forskerrollen» når jeg var her uten at alle som var i lokalet måtte bli informert.

5.2. Prosess

I denne delen av metodekapitlet vil jeg gjøre rede for transkriberingen av intervjuene og analysens startfase, for å forstå hvordan man kan strekke en persons situasjonelle kunnskap over tid og rom, altså foreta en reduksjon av materialet slik at det kan forstås som en sosial prosess, ut over den levde erfaringen til ene personen (Burawoy, 1998:15). Et eksempel på dette kan være når «Björg» eller «Kristi» forteller om et vennskap med en bruker i Bymisjonssenteret. Dette går igjen inn i brukererfaringer i form av opplevelser av hjelpetilbudet som deltagelse i et sosialt fellesskap⁹, som igjen er med på å kartlegge velferdstilbudet i frivillig sektor. Et annet eksempel kan være utforskning av tidsbruksundersøkelsen blant eldre, og motivasjonsstudier, når jeg får innblikk i hva som er

---

⁹ Bjørnsen-Vareberg & Syltevik (2013) og Stjernø & Saltkjel (2010).

«meningsfylt» eller «verdifullt» arbeid for informantene mine, og dermed hva som blir motiv for fremtidig rekruttering til frivillig arbeid blant eldre.

5.2.1. Transkriberingen av intervjumaterialet

Jeg passet på å starte transkriberingen så snart intervjuene var gjort, men der jeg hadde tre intervjuer på en uke ble dette straks problematisk, og transkriberingen ble gjort i rekkefølge etter når intervjuet ble gjennomført. Uansett transkriberte jeg kontinuerlig under intervjuperioden, og hadde i tillegg notert inntrykk av intervjuet på papir umiddelbart etter intervjuet. Jeg noterte også ned funn etterhvert som jeg transkriberte. Man kan si at analysen startet allerede her, og at transkriberingsprosessen var en tolkningsprosess i seg selv (Kvale, 1997:101). Jeg valgte å ta hensyn til informantenes egen dialekt i transkripsjonen, og har transkribert likt denne så godt som det lot seg gjøre. Dette gjorde jeg fordi lesing og analysering av intervjuet med dialekten i behold for meg skapte en ekstra nærhet og følelse av autenticitet til informanten og hans eller hennes livsverden. Selv om dette kan være med på å lettere identifisere informanten, er ikke disse dialektforskjellene utslagsgivende for oppfattelse av sensitiv informasjon eller mulighet for gjenkjennelse. Jeg valgte å inkludere pauser, ulike lyder eller utsagn som «hmm» eller «ehm», for å skape og bevare denne nærheten til stemningen og intervjusituasjonen.

5.2.2. Analysens startfase

Jeg har valgt å fokusere på intervjumaterialet hovedsakelig, ettersom jeg har gjennomført ni intervjuer, og kun hadde tre økter med observasjon å se tilbake på, kun med deler av de utvalgte tiltakene. ECM tar utgangspunkt i deltagende observasjon, men jeg velger å trekke ut hovedelementer ved denne analysemetoden som fungerende også i analyse av intervjumaterialet. Etter at alle intervjuene var ferdig transkribert, og observasjonsnotatene ferdig utfylt, var det altså på tide å løfte blikket, og se hvordan de best mulig kunne analyseres, og hvordan de komplementerte og varierte fra hverandre, i form av en temabasert analyse hvor jeg sammenlignet informasjon fra alle informantene om hvert tema (Thagaard, 2003). Derek Layder forklarer at analysearbeidet tar form i det man begynner også å resonnerer i handlingskjeder heller enn i enkle hendelser og enkle forbindelser mellom data og teori, og hjelper til å illustrere sammenhenger man kanskje ikke umiddelbart drar veksel på (Layder 1998:73-74). Det fortsetter med en systematisk klassifisering av sosiale fenomener etter måten de plasserer seg innenfor kategorier som oppstår, og dette gjør at man må stille spørsmål til datamaterialet og det sosiale fenomenet som skildres (Layder, 1998).

Analysen startet under transkriberingen, og etter den var ferdig, startet jeg med fargekoding av intervjuutskriftene basert på tema, for å fremheve hva som krystalliserte seg. Ut ifra intervjuguidens struktur spurte jeg ikke informantene direkte om opplevelser av «sirkulasjon», og jeg brukte heller ikke begrep som «ritualer», «seremonier» «moral» eller «emosjonelt arbeid». Dette har igjen med metodevalg å gjøre, ettersom utgangspunktet har vært å ta del i informantenes egen livsverden, og se hva som er «naturally occurring»¹⁰ i en samtale. Arbeid, relasjoner, interaksjon, ritualer, seremonier og moral var stikkord som jeg jobbet med fra begynnelsen av, men det var ikke før de frivillige selv begynte å fortelle om hvor mye de «gav», «fikk» og «ofret» at disse begrepene som gaveutvekslingsprosesser virkelig ble viktig, og følelser av offer, resiprositet, varighet og altruismebegrepet ble relevant å trekke inn.

De frivillige presiserte tydelig hva som gav dem mening med sitt eget arbeid. Det jeg ikke hadde tenkt på i forkant var hvor ulikt de frivillige faktisk så på det «å være en god frivillig». Det var etter samtalen med «Kristi», hvor hun selv brukte ordet «menneskemøter», at jeg fikk øynene opp for hvor stor del av hverdagen i Bymisjonssenteret fellesskap og samtale faktisk er. Det emosjonelle aspektet til Hochschild var ikke med meg fra begynnelsen av heller, til tross for at jeg hadde Allahyari og «moral selving» med meg inn i arbeidet. Det var i ettertid, etter samtalene med kvinnene i kirken at det følelsesmessige arbeidet som gjøres her ble synlig og konkretisert, og hvordan arbeidet krevde håndtering og styring av egne følelser.

5.3. Strukturering

I kapittel 1, og mer i dybden i kapittel 3, har jeg gjort rede for de eksterne forholdene som jeg mener min egen studie må sees i lys av. Refleksiv vitenskap krever nemlig et strukturingsperspektiv på hverdagsverdenen, altså hvordan den former, og samtidig blir formet av, ytre krefter (Burawoy, 1998). Det jeg altså vil gjøre i denne delen av metodekapitlet er å si noe om hvordan jeg plasserer min egen studie i lys av feltet som allerede finnes. Dette kan være med på å begrunne grensedragningene og tematiseringen jeg vil gjøre i analysen.

---

¹⁰ Se Silvermans (2006) begrepsapparat.

5.3.1 Teoretisk oppsummering av frivillig arbeid (i Norge)

Dermed trengs det en oppsummering av hvordan jeg bruker denne forskningen i mitt eget analytiske arbeid. Statistikken fra tidsbruksundersøkelsen viser for eksempel først og fremst at eldre og eldres fritid er framstår som en ressurs i økende grad, og vil bli avgjørende årene som kommer hva frivillig arbeid og kapasitet angår. En mikrososiologisk studie av eldre menneskers erfaringer er dermed i høyeste grad relevant når slik kartlegging skal gjennomføres.

Som Espedalen (2011) og Bjørnsen-Vareberg & Syltevik (2013) viser, er det gjort tidligere forskning på tiltaksnivå av SKBB, men altså ikke komparativt mellom tiltak innenfor samme organisasjon, og med fokus på erfaringer og opplevelser til eldre frivillige som jobber regelmessig. De tre faktorene som beskriver brukererfaringene som Bjørnsen-Vareberg & Syltevik (ibid) og Stjernø & Saltkjel (2008) dokumenterer, altså umiddelbar ubyråkratisk hjelp, annen og supplerende type hjelp, og et sosialt fellesskap, gir også en indikator på den generelle atmosfæren og ideologien til organisasjonen i møtet med sine ansatte, frivillige, brukere og samarbeidspartnere. Funnene sier nemlig noe om hva som skjer i møtene mellom frivillige, brukere og ansatte, på hvilke premisser brukeren blir møtt, og hva det da kan tenkes at frivillige trekkes mot, og hvilket rammeverk de ønsker å jobbe under hos Kirkens Bymisjon. Selv om dette er komparative studier av samlede brukererfaringer med flere utvalgte tiltak, inspirerer det likevel til å gå i dypere detalj i de frivillige medarbeidernes verden, og gjøre rede for arbeidet som faktisk skjer, og hva relasjonene som dannes og opprettholdes faktisk består av.

Baines og Hardill (2009) fokuserer i sin studie på motivasjon for frivillig arbeid, noe mange frivillighetsforskere også har gjort før dem, og fortsetter å gjøre¹¹. Bakenforliggende motivasjon er ikke i fokus hos meg, men kan likevel fungere som en «backdrop» med tanke på hvilken «bagasje» den enkelte frivillige bærer med seg inn i menneskemøtene. Lie, Baines & Wheelock (2009) nyanserer dette og inspirerer min oppgave i større grad, når de forklarer at meningen som mennesker knytter til det frivillige arbeidet sitt illustrerer en dypere måte å fortelle om arbeidet på enn hva motivasjon kan gjøre.

---

¹¹ Se for eksempel Hustinx & Lammertyn (2003), Hustinx, Handy & Cnaan (2010) og Lie & Baines (2007).

5.4. Rekonstruksjon av teori

Thagaard (2003:188) forteller så at «de teoretiske perspektivene forskeren utvikler i forhold til dataene, er et resultat av en gjensidig påvirkningsprosess mellom forskerens faglige forankring og tolkningen av mønstre i dataene». Rekonstruksjon av teori er altså en analyse av de levde erfaringene til mennesker, ved hjelp av de valgte perspektivene og i lys av de eksterne forholdene. Burawoy forklarer at «we begin with our favorite theory but seek not confirmations, but refutations that inspire us to deepen that theory» (Burawoy, 1998:16). Teori former og blir formet av det empiriske materialet som stammer fra forskning, og dette tillater en tosidig påvirkning mellom allerede eksisterende teori og det som stammer og blir synlig gjennom empirien (Layder, 1998).

5.4.1. Gjennomføring av analysen

I analysen har jeg altså tatt stilling til to typer teori. Teorien som direkte blir brukt i analysen er (1) et retningsgivende perspektiv (Mauss og gaveutveksling), og også (2) kontekst eller eksterne forhold som min egen oppgave kan sees i lys av (framveksten av frivillig sektor og perspektiver på frivillig arbeid).

Det analytiske utgangspunktet mitt er Bymisjonssenteret som en total institusjon, og da relasjonsetablering gjennom sirkulasjon og utveksling. Jeg har villet se på hva som sirkulerer i relasjonene, og forstå relasjonene gjennom begreper som «gave», «donasjon», «offer» og «bytte», og hva dette medfører for interaksjon og hvordan etablering av relasjoner skjer. For å forstå hva som faktisk utspiller seg av interaksjon og samhandling, og hva som knytter mennesker sammen i de respektive tiltakene, var det logisk for meg først å kartlegge både den materielle sirkulasjonen i form av mat, og den ikke-materielle sirkulasjonen i form av samtaler og fellesskap. Etterhvert som jeg gjorde dette, og særlig etter tematiseringen av intervjuet med «Kristi», ble det klart at hoveddelen av sirkulasjonen skjer i menneskemøtene, at disse møtene altså blir en arena for de danning og opprettholdelse av de sosiale båndene. Styrken og innholdet i disse båndene varierer fra frivillig til frivillig, og Papilloud sin oppbygning av en relasjon gjennom arbeidet til Mauss og Simmel, ble fruktbar når jeg skulle se på disse relasjonene som de frivillige tok meg med inn i. Det å være en «god» frivillig viste seg å være noe alle informantene på en eller annen måte hadde reflektert over, og vi kom inn på dette temaet under alle intervjuene, selv om ikke alle tok det opp som noe de selv var

bevisst på. Jeg fikk likevel et inntrykk av hva de synes var viktig å gjøre, hva de prøvde å oppnå og hvordan arbeidet ble «godt» gjort.

Etter å ha kartlagt de frivilliges opplevelser og erfaringer som gaveutvekslinger, og sett på hvordan relasjoner etableres i samtaler og menneskemøter, satt jeg likevel igjen med paralleller mellom de frivilliges beretninger som handlet om en følelse av ubalanse i menneskemøtene. Denne ubalansen setter jeg fingeren på i slutten av analysen, hvor jeg tar opp opplevelsen av mindre vellykket sirkulasjon.

5.5. Metodiske og etiske refleksjoner

5.5.1 Metodiske refleksjoner

Utvalget

I oppgaven refererer jeg til utvalget av tiltak som Bymisjonssenteret. Møtestedet hører offisielt til avdelingen «Omsorg og Inkludering», som er én av de fire avdelingene innenfor SKBB. Vedlikeholdsgruppen er heller ikke klassifisert som et tiltak, men som en arbeidsgruppe som går under Fellesavdelingen, altså administrasjonen. Bymisjonssenteret som teknisk avgrenset gruppering inkluderer Kafé Magdalena, Åpen Kirke i Korskirken og Batteriet, i tillegg til de APS-ansatte i Kafé Magdalena, på Verkstedet og i SKBBs åpne barnehager¹². På grunn av mitt fokus på mat, frivilligkoordinators ansvarsområde, den geografiske plasseringen og fremtoningen til tiltakene rundt Korskirken og sirkulasjonen av brukere, frivillige og ansatte mellom dem, framstår denne samlebetegnelsen som fruktbar for mitt prosjekt. Det ble ikke til at jeg deltok på observasjon i Korskirken direkte, og heller ikke på Møtestedet, ettersom jeg forstod at Møtestedet ikke ønsket «utenforstående» inn i tiltaket under åpningstiden, for å skjerme brukerne mest mulig.

Skjerming av brukerne av Korskirkens tilbud var også viktig, og det ble dermed ikke til at jeg observerte der, utenom et intervju jeg hadde i Kafellet, og bruk av Kafellet og kirken til matutdelingen. Ettersom Norunn var min kontaktperson, og hun, som sagt, selv driftet Vedlikeholdsgruppen, var det naturlig at hun tok meg med der først. Det kan tenkes at utvalget mitt kunne blitt annerledes hadde jeg kommet i kontakt med andre personer i administrasjonen, eller gjort mer observasjon i andre tiltak. Utvalget av informantene blir

---

¹² Informasjon på SKBB sine hjemmesider: <http://www.bymisjon.no/Virksomheter/APS---arbeidspraksis-i-skjermet-virksomhet/>

dermed delvis en konsekvens av den deltagende observasjonen, ettersom jeg jobbet sammen med to av informantene under Kiwirunden og matutdelingen, og også som et resultat av hvem Norunn introduserte meg for, som for eksempel diakonen. Det er viktig å redegjøre for hvordan informantene har blitt oppsøkt og rekruttert, slik at den kontekstuelle forståelsen kan tas med inn i analysen og tolkningen.

Refleksivitet

Refleksivitet har preget arbeidet fra begynnelse til slutt, både rent personlig, og gjennom forskningsprosessen gjennom arbeidet med empirien, teoribruken og metodevalget. I min studie, og med mitt forhold til informantene, har det nemlig også foregått en slags sirkulasjon, for å trekke paralleller til det overordnede teoretiske perspektivet i oppgaven. I lys av dette har det og vært interessant å se på interaksjonen med informantene mine, og utvekslingen som har funnet sted her. Jeg etablerte et bånd til mange nye mennesker, som ble påvirket av hvor mange ganger vi møttes, hvordan vi kom i kontakt med hverandre og hva som sirkulerte mellom oss. Informantene mine delte av seg selv i form av materielle ting som avisartikler, utklipp, publikasjoner og en selvskrevet andakt i forbindelse med en gudstjeneste, som de tok med seg på intervjuene. Ved å gi meg denne andakten, for eksempel, delte informanten av sine egne refleksjoner. Jeg forsøkte å dele min forståelse av arbeidshverdagen deres, overgangen til pensjonisttilværelsen møtet med brukerne og min egen hverdag som masterstudent. Kjennskap til byen og det at jeg hadde vokst opp steder informantene selv hadde forhold til, at jeg vært med på deltagende observasjon og det at jeg var blitt kjent med Norunn skapte en slags økt trygghet og forståelse. Under intervjuet kunne informantene referere til personer eller steder som jeg kjente til, noe som bidro til å gjøre hverdagsskildringene mer nyansert.

Metodevalget mitt har, som sagt, blitt inspirert av retningene til Burawoy og Layder, og deres perspektiver på casestudier på mikronivå. Vassenden (2008) formulerer en diskusjon rundt forholdet mellom ECM og «grounded theory», og dette har ført til at jeg selv har reflektert over forholdet mellom teori og empiri i min egen studie. En kritikk av refleksiv metodebruk, formulert av Glaser og Strauss (1967) hos Vassenden (2008), er at man kan komme til skade for å presse forståelser på data ved å konsultere litteratur på forhånd. Deres utgangspunkt er heller å skrive og analysere som om ingen har skrevet om det før, altså å unngå betraktninger av eksterne forhold, og kun drive en feltdrevet teoriutvikling. Dette gjør at man unngår å

presse makroforbindelser på casene, ved at teorien skal passe mikronivået, og man innfører en slags makrodeterminisme (Vassenden, 2008). Burawoys framgangsmåte, at man «velger den teorien man liker best», gjør at man bare er i stand til å oppdage en viss type makro-krefter, nemlig «de som kan indikeres av ens egen yndlingsteori» (Vassenden, 2008:15). Her kan man bli preget av tunnelsyn som kan resultere i selvoppfyllende profetier og bekreftelser, og man kan bli blind for andre perspektiver. Jeg har hatt denne diskusjonen i bakhodet under analysearbeidet, og forsøker dermed å greie ut om kontekst og min egen forståelse, slik at sitatbruk og beskrivelser blir så nær opp til informantens hensikt som mulig, selv om det alltid er begrenset hvor konkret en gjengivelse kan bli.

5.5.2. Etiske dilemmaer

Prosjektet mitt bygger på både deltakende observasjon og intervjuer med informanter, noe som umiddelbart blir gjenstand for etiske vurderinger og prosedyrer rettet mot personvern og konfidensialitet. Det utvalget og de informantene jeg har endt opp med å inkludere har altså vært resultatet av flere faktorer, som for eksempel innpass i organisasjonen, deltakelsen i observasjonen og igjen, hvem som har villet stille til intervju. Det er knyttet en rekke etiske regler til forholdet mellom forsker, forskningsmiljø og dem som blir forsket på, og disse reglene kommer i form av blant annet prinsippet om informert samtykke og konfidensialitet (Thagaard, 2003). Jeg vil dermed ta opp to sfærer hvor jeg opplevde etiske dilemmaer, nemlig behandlingen og presentasjonen av informantene, og presentasjonen av intervju- og observasjonsmateriale i en temabasert analyse.

Utvalget og informantene

Prosjektet ble meldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), ettersom jeg kunne komme til å innhente personopplysninger som kunne føre til identifisering av informanten (Se vedlegg). Alle informantene ble informert om ivaretagelsen av anonymitet, konfidensialitet og den frivillige deltakelsen på forhånd gjennom skriftlig informasjon i form av et rekrutteringsbrev, og muntlig igjen før intervjuet startet. Prinsippet om konfidensialitet innebærer nemlig at informanten har rett til beskyttelse av sitt privatliv (Thagaard, 2003:199). Dette prinsippet kommer som en grunnstein i kvalitativ forskning.

Informantene mine har blitt gitt fiktive navn, med unntak av Norunn, som selv godkjente bruk av navnet hennes i oppgaven. Anonymiseringen har likevel vært en stor utfordring, ettersom

noen av tiltakene er små, og kjønnsfordelingen er ujevn. Hovedtyngden av de frivillige medarbeiderne i Bymisjonssenteret er kvinner, mens Vedlikeholdsgruppen kun består av menn. Et alternativ var her å ikke inkludere hvilket tiltak informanten jobbet i, for å sikre personvernet ytterligere. Likevel er hvilket tiltak man jobber i essensielt for oppgaven, fordi det sier noe om hvilket grunnlag og hvilke forutsetninger man har for relasjonsetablering, og hvilken type mennesker man møter i hverdagen. Thagaard (2003:150) forklarer at «i studier av en gruppe eller organisasjon, fremheves ofte relasjoner mellom personer, og den teksten som er knyttet til enkeltpersoner blir mindre fremtredende», og jeg tar dette til etterretning, ettersom oppgaven min ikke har enkeltpersoner i fokus, men de frivillige medarbeiderne som en gruppe, og deres opplevelser og erfaringer med arbeidet. Til tross for at jeg har fått innblikk i personlige opplevelser og erfaringer, har jeg likevel forsøkt å presentere og bruke dette så helhetlig som mulig i analysen, ved å luke ut identifiserbare opplysninger som tidligere arbeid, alder og bosted, og heller fokusere på det som kunne gjeldt hvem som helst av medarbeiderne.

Analysen

Thagaard forklarer også at «Når utsnitt av tekster fra ulike informanter sammenlignes, løsrives tekstbitene fra sin opprinnelige sammenheng» og konsekvensen av dette kan være en «fremmedgjøring for informanten» (Thagaard, 2003:167-168). Dette er noe som lett kan skje når man skal forsøke å trekke tematiske paralleller mellom flere intervjuer. Ingen intervjusituasjon er helt lik, og det å skulle sammenligne dem kan utvikle seg til å bli en risikosport. Jeg har selv valgt å se på Bymisjonssenteret som en total institusjon, og se på sirkulasjon og menneskemøter ved bruk av Mauss sitt gaveperspektiv. Informantene har ikke hatt innsyn i hele denne teoretiske prosessen. Det empiriske materialet er da nødt å sees på som informantenes egne forståelser av arbeidet sitt, plassert i *mitt* teoretiske perspektiv.

6. Frivillig arbeid som samtale

Med aktiviteter som åpne rom både i Korskirken og på Kafé Magdalena møtes mennesker for samtale, mat og fellesskap (Kirkens Bymisjon, 2013c).

Jeg har nå kommet til kjernen av oppgaven, altså analysen av datamaterialet. Her vil jeg gå dypere inn i fortellingene jeg har fått gjennom intervjuene av de frivillige medarbeiderne, i kombinasjon med observasjonen jeg selv har gjort. Jeg vil forsøke å sette opplevelsene og erfaringene informantene mine har gjort seg og fortalt om inn i den teoretiske konteksten, ved å se på hva det er som faktisk utveksles og overføres i relasjonene mellom de frivillige og menneskene de møter i tiltakene de jobber i. Det å «gi», «få» og «ofre» er sentrale begreper i informantenes vokabular som jeg vil fokusere på gjennom hele analysen. Dette er begreper de frivillige selv tar opp i intervjuene, og jeg synes dermed det er interessant å se på hva som faktisk sirkulerer i de hverdagslige relasjonene de frivillige har. I følge Mauss vedlikeholdes samfunn nemlig gjennom systemer av forpliktende relasjoner, og plikten å gi, å motta og å gi tilbake danner et normativt grunnlag for opprettholdelse av sosiale bånd (Mauss, 1999). *Samtale, mat og fellesskap* er de tre typene utvekslinger jeg vil analysere, ettersom de utgjør kjernen av arbeidet i Bymisjonssenteret.

Samtalen er startstedet mitt. Det er gjennom samtalen relasjoner i stor grad dannes, og jeg vil bruke Christian Papillouds «conditions for human relations» til å konkretisere dette. I samtalene mellom de frivillige og brukerne finnes det også en spenning mellom hvilken rolle man som frivillig skal ha i slike samtaler. Det å være en venn i en samtale, og det å være en vakt eller «ansatt» i en samtale, er to svært ulike ting. Samtalens verdi er noe jeg også vil komme inn på i denne delen av analysen, ettersom de frivillige bruker samtalen ulikt i arbeidet sitt.

6.1. Å bygge en relasjon - tre forutsetninger

6.1.1. Offer

Christian Papilloud (2004) forklarer at et offer er den første forutsetningen for at en menneskelig relasjon kan oppstå. Man må være villig til å ofre av seg selv og med det ta en risk, for i det hele tatt å kunne bli en relasjon. Det er et offer av sitt eget selv, for å forsøke å skape en forbindelse med en annen person, og med dette, få noe tilbake igjen. Dette gjør flere

av de frivillige i møtet med brukere av Bymisjonssenteret. I lys av dette forklarer «Steinar» for eksempel forholdet han har til en av brukerne av Bymisjonssenteret, og hva som pleier å skje når de snakker sammen:

«Nei, ka vi... ka vi snakker om? Eg pleier i hvert fall å si ettellerannet... «kjekt å se deg», og... også.. også sier han av og til... til... ettellerannet sånn... ehm... tøys... ettellerannet... eh... ja, ka... sier han... han har litt sånn underfundig humor... også... smiler han ikkje uten at han...(.)... på en måte må... sant?(...) Ja det.. det e nesten... som å... blunke med øyet.. altså...(.) det e... det så lite som skal til...(.) men noen ganger... så e det. ... ehm... «e du her då?» ... (...)om de fryser eller ikkje fryser... - «Steinar»

«Steinar» strekker seg ut mot brukeren med små fysiske eller verbale gester, hvor han anstrenger seg for å forsøke å danne og opprettholde et spesielt bånd dem i mellom, gjennom en dult i siden, et hyggelig blick, og en følelse av at de to deler en spesiell type humor. På kjøreturen med «Steinar» under den deltagende observasjonen, fortalte han meg også at noe av det viktigste for et menneskes livskvalitet var at noen sier ens navn, og husker en. «Derfor sier jeg alltid «halloen XX!»», forklarte han. Dette gjør han for å kunne gi denne samme brukeren en følelse av tilhørighet og for å uttrykke og gi respekt. Denne respekten former samtalen som et slags dagligdags mikro-ritual, hvor gruppetilhørigheten blir bekreftet ved at de utveksler disse gestene og ordene som gjenkjenner relasjonen. Uten det offeret «Steinar» gjør, finnes det ikke et grunnlag for en utveksling, og det er vanskelig å forestille seg at en relasjon i det hele tatt kan oppstå.

«Trude» fortalte også om risikotakingen hun opplever fra arbeidet i cafeen, ettersom hun aldri er helt sikker på hva arbeidsdagen bringer av utfordringer:

«Når ikkje du vet det på forhånd, så får du bare hoppe i det».

Dette illustrerer en type risiko som Trude tar når hun går på jobb, en risiko for å komme opp i stressende eller vanskelige situasjoner, hvor hun ofrer av seg selv for å gjøre jobben sin. Dette er en risiko hvor hun kanskje kan ende opp med å «lose face», miste kontroll over interaksjonssituasjonen, og komme i en sosial ubalanse som kan være ubehagelig, sett i lys av Goffman (1982:9). «Gunnar» tok opp begrepet om offer i intervjuet, men syntes ikke selv at han ofret noe:

... noken har jo syns «Åh, at det var veldig flott at du ofra... ofra julaften på en sånn måte...(.) Men, eg har no sagt at «det var ikkje nokke offer, dét»...(.) Nei... tvert imot, det

var... eg synes kanskje julaften kan bli litt stressande...(...)Det var mindre stressende, dette her. Og mykkje meir meningsfylt.»

«Gunnar» synes ikke selv at han ofrer noe av seg selv eller at han gir noe som er «hans» til noen andre for å etablere en relasjon, men mener heller at det er hans egne «behov» som et religiøst julebudskap og avstand fra julens «materialistiske» fokus som blir «mettet».

«Gunnar» drev også søndagsskole i lang tid, og forklarer under intervjuet at «det var jo et offer i... av tid og krefter...». Dermed kan det se ut som om han selv har tatt stilling til begrepet, og veier det annerledes enn søndagsskolearbeidet.

6.1.2. Resiprositet

Resiprositet er den andre grunnsteinen Papilloud (2004) presenterer som en forutsetning for menneskelig relasjonsdannelse. Scheff (1990) vektlegger også dette, ettersom resiprositet er nødvendig for og fra begge parter, om man skal danne et stabilt mellommenneskelig bånd.

«Kristi» gir meg et tydelig bilde av hvordan hun opplever resiprositet i sitt arbeid gjennom samtaler. «Kristi» oppfatter sirkulasjonen i samtalen som likevektig for begge, både givere og mottakere:

««Gud, eg e så glad i dokkar»... altså, kem er det som sier det... utenfor?... «Eg e så glad i dokkar». Og då e det jo... og då e det vi kan repliserer tilbake. «Jamen, vi e glad i dokkar og». Og det e vi. Vi blir glad i de». – «Kristi»

Hun forteller flere ganger om takknemligheten hun opplever under matserveringen på Møtestedet, og hvordan brukerne er «raus» i møtet med henne, og deler av seg selv i like stor grad som hun selv gjør.

«Trude» forteller om den samme brukeren som «Steinar» introduserte, og som jeg også fikk øye på den første dagen, faktisk den første halvtimen jeg var på Kafé Magdalena. Denne brukeren har fått en fast oppgave på kaféen som han utfører til samme tid hver dag, og «Trude» forteller om en positiv samtale med ham, og at hun pleier å si til ham at «vi hadde ikkje greidd oss uten deg, «XX»», med et glimt i øyet. Her strekker hun seg ut til ham på samme måte som «Steinar», og gir en følelse av resiprositet til brukeren selv. Han skal føle at han har en plass i kaféen. Dette er det samme «Steinar» gjør når han «alltid bruker navnet hans».

Det er et klart skille mellom det som skjer internt i tiltaket og «ute på gaten», noe som kommer frem i sitatet over. Denne romlige, lokaliserte avgrensningen mellom inne på Møtestedet og «utenfor» skal jeg komme nærmere innpå i kapittel 8, når jeg skal ta for meg fellesskapet i Bymisjonssenteret.

6.1.3. Varighet

Varighet er den tredje og siste av Papillouds (2004) forutsetninger for relasjonsetablering. Menneskemøtene i Bymisjonssenteret finner sted alt fra kanskje en gang eller to totalt, til hver dag, til samme tid og på samme sted, med de samme menneskene involvert. Brukeren jeg nevnte over sin faste arbeidsoppgave i kaféen og måten han møter både «Steinar» og «Trude» på, er et eksempel på en likevektig relasjon som er preget av et offer, resiprositet og varighet.

I forbindelse med forutsetningen for varighet, vil jeg fokusere litt på maten og måltidet her. Maten utveksles på ulikt vis på tvers av tiltakene i Bymisjonssenteret. Måltidene som serveres på Møtestedet er tilberedt, varme og stelt i stand på fat, og spises i lokalet på dekte bord. Det samme gjelder maten på Kafé Magdalena, til tross for at denne betales for, og avstanden er større fra disken der man kjøper maten, til bordene der man setter seg ned. Maten man henter i Kafellet ved matutdelingen kommer slik som mat kommer i en butikk, innpakket i plast og sortert i pappkasser. Bare denne fysiske framtoningen kan være med på å forhindre eller framskaffe muligheter for relasjonsdannelse. Det at man skal spise et måltid inni et lokale som de frivillige selv har laget, er med på å knytte sammen brukerne og de frivillige på en annen måte enn når brukerne slipper inn i puljer for å fylle opp posene sine, og går ut igjen når de er ferdig, for at neste pulje skal komme inn. Denne sirkulasjonen har en forutsetning for varighet. Når jeg spør «Idris» hva rollen hans er når brukerne kommer for å hente mat, sier han at «vi gjør ingenting, vi bare ser». Han forteller at han ikke pleier å bryte inn, men bare gir beskjed om noen skulle ta mer mat enn hva som er tillatt, og sier «hei» og «hadet». Poenget er at varigheten og nærheten i relasjonen påvirkes av måten maten presenteres og distribueres på, og at alle har ikke disse nære, kontinuerlige møtene, og dermed forutsetninger for relasjoner som Papilloud krever. Uansett må man her ha i bakhodet hva brukeren ser for seg skal skje i denne samhandlingen. Matutdelinger er først og fremst en arena hvor man henter mat og går igjen, ikke en arena for sosialt samvær.

6.2. Venn eller vakt?

Flere av informantene mine tar også opp vennskap når de forteller om sitt frivillige arbeid:

«Men... jeg kan gjerne understreke det som jeg synes er... det mest verdifulle. Det er akkurat dette med å... oppleve at vi på en måte blir... venner. Selv om... fortiden er... kanskje ukjent... (...) Men... vi er venner på et... et plan, sant. «Her og nå»-plan.» - «Bjørge»

Her bruker «Bjørge» ordet «venner» når hun forteller om hva som skjer når hun møter mennesker i kirken og prater med dem, og forteller at dette er «verdifullt» for henne. Hun forteller også at hun blir venner med brukerne «her og nå». Her opplever jeg en slags spenning i forståelsen av hvilken rolle de frivillige skal ha i samtaler med brukerne. Emosjonelt arbeid er ikke nødvendigvis noe de frivillige medarbeiderne oppsøker eller har som utgangspunkt, men ser ut til å bli en naturlig konsekvens etter hvert som arbeidet tar form. De fleste av informantene mine har på et tidspunkt i sitt yrkesaktive liv hatt arbeid som har favnet om dette, enten det har vært arbeid som lærer, arbeid i Den Norske Kirke eller arbeid i større offentlige bedrifter. Her har nemlig møter med mennesker, samtale- og formidlingsevne vært i fokus, og de har gjerne måttet kontrollere sine egne følelser for å forsøke å skape harmoni, eller en spesifikk sinnsstemning hos kollegaer, elever eller brukergrupper, og for å løse konflikter. Arbeidet som skjer i Korskirken kan bli en forlengelse av arbeidslivet, ettersom det hovedsakelig er tilstedeværelse og samtale i kirkerommet som er «jobben». Det er innslag av organiserte samtale- og meditasjonsstunder, og en fast middagsbønn hver dag klokken 12, som en av de frivillige er ansvarlig for å holde. Kvinnene forteller om samtaler med mennesker som kommer inn, men også om mennesker som kun trenger en stille stund for seg selv på kirkebenken, eller som kun vil være inne i kirken som en motsetning til å være «ute på gaten». Her kommer igjen denne romlige eller fysiske avgrensningen mellom inni kirken og «ute på gaten».

Kvinnene forteller at arbeidet de gjør kan være krevende til tider. Dette kan være fordi det ikke er fysiske resultater som skal produseres og vises til, som for eksempel matlaging, medisinsk arbeid, det som produseres i arbeidsstuen eller sjåførvirksomhet, men heller mellommenneskelig samtale og tilstedeværelse. «Gunvor» illustrerer:

«... det som skjer i kirken, vet du, det er ikke... det er ikke de store tingene... (...) Det er ikke noe sånn som man skriver i avisen om, sant? (...) Men... men det er vesentlige ting, synes jeg... (...) Men vi forstår det jo... fordi at Bymisjonen spenner jo så vidt, der er jo så mange viktige oppgaver...» - «Gunvor»

«Bjørge» og «Gunvor» oppfatter sin egen rolle som å være en slags «venn» til dem som kommer inn, og synes at ordet «vakt» fort kan bli for «kaldt og upersonlig». I samtalen med «Gunvor» opplevde jeg en spenning når det gjaldt akkurat dette. Ønsket om å «gi» av seg selv og sin tid var tydelig, og når jeg spurte om hun kunne fortelle meg «om sitt frivillige arbeid», var noe av det første hun forklarte at hun selv ikke likte dette ordet «vakt». Hun fortalte at en venninne som også jobber i kirken er «mye rausare enn meg». Dette kan tolkes som at hun mener at venninnen er en «bedre frivillig» enn henne selv, ettersom hun da «gir» mer, i form av aksept og toleranse. Det er her jeg mener at arbeidet som gjøres i kirken kan sammenlignes med Hochschilds (1983) «emotional labor». «Gunvor» og «Bjørge» må ha kontroll over sine egne følelser, og «frambringe en spesifikk stemning» hos de kjente og ukjente brukerne som kommer inn i kirken, og akseptere hvem de er, hvor de kommer fra og problemene de bærer med seg inn i kirken. Selv om et instinkt kan være at denne situasjonen er vanskelig eller ukomfortabel, må kvinnene holde sine egne følelser i sjakk, og utstråle en «interesse» og et «ønske om å hjelpe» til dem som kommer inn i kirken.

Jeg observerte også emosjonelt arbeid når jeg jobbet med ansatte under Klesdagen jeg var med på. De ansatte jeg jobbet med utstrålte en selvtillit og ro, og jeg merket at brukerne og de frivillige satt pris på dette. I observasjonsnotatene mine fra Klesdagen skrev jeg følgende:

«Lise» var flink med blikk-kontakt, og tok kontakt med jenten nesten med en gang hun hadde kommet inn døren.

«Lise» var en av de ansatte jeg jobbet sammen med den dagen, og hun kjente flere av brukerne godt, var på fornavn med dem, og var ofte bevisst på livssituasjonen deres. Dette brukte hun aktivt i arbeidet, og de som kom inn så ut til å føle seg velkommen og inkludert. Flere av brukerne var også på fornavn med de ansatte jeg jobbet med.

«Gunvor» har også det hun kaller en «taktikk» eller «fremgangsmåte» når det gjelder å komme i kontakt med mennesker som kommer inn i kirken. De frivillige finner seg en slags sjargong eller atferd som fungerer innenfor sitt arbeidsfelt, og forventer en viss respons basert på dette. En taktikk er for eksempel at de frivillige tilpasser og tar innover seg «roller» som «en som tøyser», «en som er litt sjenert», eller en som er «utadvendt» eller «litt streng», for å skape forutsigbarhet og harmoni, som igjen bekrefter sikre sosiale bånd (Scheff, 1990).

«Steinar» og «Bjørge» viser meg noe av det samme når vi snakker om hva de gjør når de møter en bruker i Bymisjonssenteret:

«Nei, det e sånn i forbifarten... det e så lite som skal til, et lite... klaps, stryk på skulderen...(...)et lite ord...(...) en liten ordveksling... eh... også... smiler eg, ja.» - «Steinar»

«Om ikke man snakker så veldig mye, så bare det at de blir gjenkjent og hilst på, og... regnet med». – «Björg»

Som jeg også har forklart før er det tydelig at «Steinar» tar risiko for å etablere og opprettholde sosiale bånd og relasjoner, og utøver emosjonelt arbeid når han jobber i Bymisjonssenteret. Dette utfordrer Hochschilds feministiske perspektiv i «The Managed Heart», hvor fokuset er på kvinnelige flyvertinner, og hvordan kvinner lettere tar i bruk emosjonsstyring i en arbeidssituasjon enn menn (Hochschild, 2003). Dette er uansett ikke vanskelig å nyansere, ettersom menn kan ha den samme rollen som kvinner i diverse servicerelaterte yrker, for eksempel på restauranter.

Selv om de frivillige kanskje ikke tar med seg disse «vennskapene» hjem etter endt vakt, er utvekslingene likevel ikke noe som opphører. De frivillige blir bærere av andres, ofte vanskelige og triste, historier, og det oppstår en spenning mellom vennskap og den «emosjonelle» eller kontrollerte avstanden. Dette kommer jeg også tilbake til i kapittel 8.

6.3. «Å gjøre en innsats»

«... vi som e kommet som frivillige, vi e' ikkje kommet der egentlig for å sitte i mange timer med kaffe og prate med de, sant.. (...)Vi har lyst å gjøre en jobb...(...) og gjøre en innsats.» - «Steinar»

Flere av informantene mine, da i hovedvekt mennene, fokuserte ikke på samtaler med brukerne som sin hovedoppgave, men heller å gjøre en jobb og (fysisk) innsats. «Steinar» kom med oppsummeringen over når han fortalte meg om problemene med, og håndteringen av, «knuffing» for å komme først i matkøen ved matutdelingen ved Kafellet. Den «beste» maten forsvinner naturligvis først. Et forslag var her å finne en måte å huse de ventende på til utdelingen startet, og en ordning hvor et lokale ble brukt som venterom, med kaffe og samtale mellom de frivillige og de ventende til klokken ble 13 og lokalet åpnet. Denne løsningen falt ikke innenfor det «Steinar» så på som sitt ansvarsområde. Det er kanskje mulig å tolke at han ikke ser på «det som skjer over en kopp kaffe» som arbeid på lik linje med det å sørge for at de trengende får mat gjennom matutdelingen. Flere av informantene mine forteller om

hvordan de kom inn i arbeidet hos SKBB, og trekker fram egen kompetanse eller evne som en av grunnene for dette. «Ole» er et eksempel:

«Som gammel lærer så var eg litt lei dette her med sånn konfliktløsning og sånne ting, så eh.. noe sånt var eg ikkje interessert i...» - «Ole»

«Eg liker jo godt å kjøre bil... så eg, eg har jo kjørt drosje i studietiden tidligere... Sånn at... Det å kjøre bil, det... Eg liker jo det. Så... Torsdagene, då, då pleier det å bli bilkjøring, garantert. Mandagene er litt forskjellig, men eh... Det blir no gjerne kjøring då og». – «Ole»

Han har en kamerat som han diskuterer arbeidet sitt med, som spør humoristisk om hvordan «misjoneringen» har gått. «Misjoneringen» kan i denne sammenhengen forstås som en motsats til faktisk misjonering, da dette for «Ole» handler om noe annet enn religiøs forkynnelse. Hvor mye mat som ble samlet inn, hvor godt samarbeidet var med butikkene han var innom, hvor mange som benyttet seg av matutdelingen, og hvor rettferdig utdelingen ble, altså om alle som stod i kø fikk med seg mat til å lage middag av og fikk fylt opp posen sin, er det som er relevant for arbeidsdagen hans. Om dette har vært vellykket, svarer han kameraten sin med glimt i øyet at «misjoneringen» har gått bra.

«Gunvor» og «Bjørge» har arbeidserfaring fra Den Norske Kirke, og tok ikke noe stort steg vekk fra arbeidslivet ved nådd pensjonsalder. Likevel trekker de også fram andre egenskaper når de snakker om grunnen for at de jobber i Bymisjonssenteret:

«Det var en selvfølge å begynne å... fortsette i noenlunde det samme... (...) da jeg ble pensjonist, mener jeg... (...) Så det.. det var jo ikke noe... noe stort sprang på noen måte.» - «Bjørge»

«Det.. av en eller annen grunn så visste de at jeg var litt interessert i blomster og sånn...» - «Bjørge»

«Eg blei spurt om det... men det er jo fordi eg er veldig glad i håndarbeid, strikking og sånne ting...» - «Gunvor»

Etter gjennomføringen av observasjonen og intervjuene har jeg altså sett visse forskjeller i mennenes og kvinnenes valg av tiltak å jobbe innenfor, i sammenheng med sitt tidligere yrke. Informantenes tidligere yrkesliv har til en viss grad påvirket hvilket tiltak de har valgt å jobbe i ulikt i forhold til om de er mann eller kvinne. Mennene i Vedlikeholdsgruppen har i større grad distansert seg fra den typen jobb de hadde før, mens flere av damene «har fortsatt med noe av det samme», og gjerne brukt en kompetanse de innehadde fra jobben. Likevel kan man se at mennene, eksemplifisert med «Ole», har plukket opp igjen en gammel hobby eller

interesse, ettersom han kjørte taxi under studietiden. Han forklarer at den frivillige arbeidshverdagen er svært forskjellig fra det yrkesaktive livet, men det virker som om han setter pris på denne endringen.

Som jeg har vært inne på i diskusjonen om resiprositet over, skaper en likevektig verbal og emosjonell samtale harmoni mellom deltakerne (Scheff, 1990). Siden den frivillige ønsker å opprettholde stabile sosiale bånd og «optimal differensiering» som Scheff viser til, er det mulig å tro at det er mest «behagelig» om en gjør dette innenfor en arena hvor man føler seg kompetent og trygg. «Kristi» forteller for eksempel at utdannelsen hennes er relevant for jobben i Bymisjonssenteret, og at det å «tale de svakestes sak» er ekstremt viktig for henne. Hun sier at mange av brukerne på Møtestedet og i Korskirken har behov for «en tjeneste der det egentlig er knyttet opp [krav om] høy kompetanse», og at «vi har oppgaver vi skal utføre, må utføre, for at... tjenesten skal kunne fungere i forhold til brukerne». Her mener hun selv at hun kan bidra, og denne holdningen viser verdien samtale har som frivillig arbeid.

7. Frivillig arbeid som fellesskap

Det du får tilbake er, ikke lønn, men fellesskap med andre i SKBB der du blir en del av våre rundt 250 frivillige medarbeidere,... (...) temakvelder, turer, kurs og andre sosiale arrangementer. - stillingsannonse til Vedlikeholdsgruppen, i BT, juli 2009 (se vedlegg 3).

«... eg syns menneskemøtene er veldig lærerike. Eg lærer hver eneste dag, noe i møtet med mennesker som av ulike årsaker.. ehm.. har fått livet sitt endret i forhold til det som kanskje var utgangspunktet. Der e mange kloke mennesker, der e mange flotte mennesker...» - «Kristi»

«Det å få til slike menneskemøter, er jul for oss. Ingrediensene for kvelden er å lage fellesskap, servere et måltid med god mat, synge julesangene, og gå i ring rundt treet.» - (gateprest Kari Veiteberg, i Studvest, 2013)¹³

«Belønningene» som nevnes i det første utdraget, illustrerer tydelig at Bymisjonssenteret er et sted hvor det kontinuerlig skjer mellommenneskelige utvekslinger. Det at frivillige medarbeidere utfører ubetalt arbeid, indikerer i seg selv at det vil framtre en slags kompensasjon for den manglende «lønnen», fra organisasjonen til den enkelte frivillige. Etter å ha sett konkret på relasjonsbygging gjennom samtaler, vil jeg så se på deltakelsen i, og opprettelsen av, fellesskap, som fremstår som en av de tydeligste «belønningene» en frivillig medarbeider får i sitt frivillige engasjement. SKBBs overordnede mål er å «møte mennesker på ulike måter gjennom oppsøkende virksomhet» innenfor ulike arbeids- og fokusområder (Kirkens Bymisjon, 2013c). I sitatet over beskriver derfor Kristi mye av det som er substansen av det faktiske arbeidet i Bymisjonssenteret, nemlig «menneskemøter». Etter det året jeg nå har brukt på å bli kjent med Bymisjonssenteret og informantene mine, har jeg skjønnet at essensen av det som skjer i tiltakene i Bymisjonssenteret dreier seg om noe svært enkelt, nemlig et møte mellom mennesker, og de prosessene som iverksettes både før, under og i etterkant av disse møtene.

I den andre delen av analysen vil jeg dermed utforske det som framstår som hovedbestanddelen av arbeidet som gjøres i Bymisjonssenteret, nemlig *fellesskapet* gjennom menneskemøtene. I fellesskapet vedlikeholdes relasjoner ved at man «er sammen» og repeterer felles erfaringer, noe inkorporerte ritualer og seremonier muliggjør.

---

¹³ Studvest (2013): *Feirer jul med 400 ukjente mennesker*, hentet fra <http://studvest.no/kultur/feirer-jul-med-400-ukjente-mennesker>, 26.11.2013.

7.1. Fellesskap som «conviviality»

«Trude» og «Gunnar» forteller begge at de føler at de «får» et fellesskap gjennom arbeidet i SKBB, noe som er svært essensielt for analysen min. Denne tilnærmingen til fellesskapet kan sees på ved hjelp av Bauman (2013) og «conviviality». For å gå tilbake til teorikapitlet, er altså «det beste for menneskeheten(...) å være samme med andre, og delta i positive opplevelser og fellesskap som ikke er preget av konsum og konkurranse», men heller selve fellesskapet og «det å være sammen» som mennesker» (ibid). Ettersom de frivillige jeg har intervjuet ikke lenger er yrkesaktiv, og har de ikke lenger et automatisk fellesskap gjennom arbeidet sitt. Ideen om «conviviality», eller dette konsumfrie samværet med andre mennesker, er også inspirert av medborgerskapsvinklingen på frivillig arbeid, som jeg tok opp i kapittel 1 og 4, ettersom de begge har menneskets behov for et fellesskap som utgangspunkt. I denne forbindelse, forteller «Trude» at hun jobber frivillig for å «få det fellesskapet for sin (min) egen del». Hun er del av en gruppe på tre damer som jobber sammen i kafeen en fast dag hver uke. De begynte i SKBB for mange år siden, og har holdt sammen siden. Denne tilhørigheten til en gjeng, og at andre oppfatter relasjonen slik, gjør «Trude» lykkelig, og denne gruppen er viktig for henne når hun er på jobb. Det er stor grad av tillit og stabilitet i denne arbeidsgruppen, og dette har blitt lagt merke til i «miljøet»:

«Ke det di sier når de ser oss... «der har vi de kjekke damene», eller noe sånt...» - «Trude»

«Gunnar» forklarer at han synes at julen har blitt såpass kommersialisert at han har vært på jakt etter en annen måte å tilbringe julaften på, noe som også underbygger søken etter dette konsumfrie samværet med andre mennesker. «Conviviality» fremstår som beskrivende for mange av fellesskapene som finner sted, og som et universelt ønske for menneskene i Bymisjonssenteret, også grunnet begrensede ressurser fra begge parter i hjelpesituasjonen. Det frivillige organisasjoner tilbyr brukerne sine¹⁴, altså ingen byråkrati, annen og supplerende hjelp, og da med særlig vekt på tilgang til en sosial arena, er i hovedsak ting som faller utenfor den økonomiske sfæren. Her tilrettelegges det for menneskemøter som er preget av tillitt og respekt. Det er fravær av inngående spørsmål, men heller vennlig behandling og sosial kontakt med ansatte, andre brukere og frivillige. Samtalene over en kaffe på Magdalena, måltidet på Møtestedet, eller lystenningen i Korskirken er alle små ritualer eller seremonier preget av at menneskene involvert har god tid, og ønsker samværet i seg selv.

---

¹⁴ Stjernø & Saltkjel (2008) og Bjørnsen-Vareberg og Syltevik (2013).

7.2. Fellesskap som ritualer og seremonier

Fellesskapet i Bymisjonssenteret har ofte en kristen profil, ettersom Kirkens Bymisjon er en diakonal stiftelse. Jeg velger å inkludere ritualisering og seremonier som et eget punkt i analysen, ettersom det ikke kan legges skjul på at det foregår seremonier og ritualer i Bymisjonssenteret hver eneste dag. Ifølge Durkheim, er alt sosialt liv preget av seremonier, hvor man kommer sammen og bekrefter felles bånd og solidaritet med hverandre (Durkheim, 2001) «Trude» forteller for eksempel om en samlingsstund hun har sammen med sine to arbeidsvenninner på eget initiativ. Kaféverten, diakonen, og en eller flere damer fra Åpen Kirke kommer innom kaféen for å være med, før de skal på jobb i Korskirken. Når jeg spør hva denne stunden består av, forklarer «Trude» at:

«der tenner vi lys, for de som gjerne trenger det... sjuke, og... så går vi bort då, også tar vi et lys, også snakker vi litt om den som vi har lyst å tenne lys for...(...) også snakker vi litt sammen, og til slutt.. så holder vi hender, også leser vi velsignelsen».

Dette gjør den omtrentlig samme gruppen mennesker på samme dag hver uke, til samme tid. I «det stille rommet», hvor denne seremonien finner sted, er det stearinlys, et bilde av Jesus på veggen, og et brosteinskors på gulvet. Det er her mye av det sosiale oppstår mellom kvinnene. Båndet mellom dem blir forsterket hver gang de møtes her, og de kollektive følelsene som oppstår blir bekreftet og følt på av alle, sammen med gruppetilhørigheten. Når de er samlet i «det stille rommet», dannes en felles erfaring, hvor alle er klar over hvem som skal samles når og hvor, og de har delte symboler; lysene, korset og bildet av Jesus, som har en spesiell og felles mening.

«... så tar vi de frem på den middagsbønnen som vi har. Også har vi jo denne lysgloben, at de kan komme inn å tenne et lys. Bare komme inn og tenne lys, og så gå ut igjen. Og... det er veldig mange som ikke vet om det... om middagsbønnen, om lysgloben og bønnekrukka... (...) de tre tingene...» - «Gunvor»

Sitatet viser videre hvordan «Gunvor» sentrerer arbeidsoppgavene sine rundt objekter i kirkerommet når jeg spør om hun kan beskrive en «vanlig» dag på jobb. Hun trekker frem fysiske ting først, noe som kan sees på som en manifestasjon av arbeidsoppgavene i «hellige objekter». I lys av Durkheim (2001), har disse tingene blitt helliggjorte gjennom ritualer, og dermed blitt representasjoner av fellesskapet og seremoniene i kirken. Dette har skjedd gjennom lystenning sammen med brukere, gjennom felles bønn, og ved å lese opp bønnelapper som brukere og gjester har skrevet. Disse tre tingene hun forteller om,

middagsbønnen, lysgloben og bønnekrukken, symboliserer dermed hva arbeidet hennes er, altså danningen av et fellesskap og oppsamling av felles erfaringer. «Björg» og, starter med å fortelle at hun har hovedansvar for blomstene i kirken, og henting og stell av disse. Denne manifesteringen av arbeidsoppgavene i fysiske ting kan være viktig fordi det, som tidligere sagt, ikke produseres synlige resultater her, og en kollektiv bevissthet som de frivillige og brukerne deler, tar utgangspunkt i disse «hellige objektene». Å tenne et lys i Korskirken er noe annet enn å tenne et lys i ens eget hjem for noe praktisk som varme, eller som en koselig gest. Durkheims todeling av det hellige og profane tilsier at å tenne et lys kan sees på som noe profant i hjemmesituasjonen, mens det i Korskirken er en hellig handling, fordi lyset for eksempel tennes for en person man vil be for eller har mistet. Lysgloben symboliserer på denne måten noe felles som brukeren og den frivillige har gjort sammen.

I Vedlikeholdsgruppen skjer noe av den samme «objektifiseringen» av arbeidshverdagen, ved at flere av de frivillige bruker disse fysiske tingene som «knagger» til å henge arbeidet på. Disse knaggene kan for eksempel være matkassene, kjørerutene, bilene til transport og selve Kafellet som sted. I Kafé Magdalena kan dette være maten som lages og serveres, lysene som skal tennes eller bordene som må ryddes og rengjøres. Dette tror jeg igjen er grunnet overvekten av sirkulasjonen av «ikke-fysisk» arbeid, som ikke er like enkelt å se resultatene av.

Høye nivåer av positiv emosjonell energi, som jeg peker på ved hjelp av Collins (2004), er beskrivende for atmosfæren når måltidene spises eller meditasjonsgruppen er i aksjon. Når «Gunvor» forteller om kirkerommet i Korskirken, som er hennes arbeidsplass, sier hun at kirkerommet ikke er som andre rom, «og det er det vi gjerne vil... at det skal være et hellig sted». Hun forteller at en av hovedoppgavene hennes nemlig er å «ta vare på atmosfæra i kirken». Kirkerommet skal være et fristed for mennesker, og et trygt sted i motsetning til «livet på gaten». Dette legger grunnlag for en fysisk avgrensning, noe «Kristi» også viser på Møtestedet. En stor del av det som er «verdifullt» og «meningsfylt» for de frivillige ser ut til å kunne ut i denne emosjonelle energien som de frivillige selv er en del av. Den emosjonelle energien fremskaffes av alle parter som møtes, altså hovedsakelig de frivillige og brukerne, og deles kun av dem som fysisk er til stede. I følge Durkheim (2001) og Collins (2004), skjer seremonier gjennom felles konsentrasjon og fokus innenfor et avgrenset lokale, altså for eksempel Korskirken. Det er en resiprositet i tilstedeværelsen og «ofringen», enten om det er av materielle goder eller en emosjonell følelse av takknemlighet eller respekt som blir gitt

tilbake eller delt. Særlig fremtredende blir distinksjonen mellom ute på gaten og inni kirken eller inne på Møtestedet, hvor det er fritt for nedverdiggende blikk og skepsis, hvor brukerne gir takknemlighet og biter av seg selv i form av livserfaring fra «livet på gaten», eller et vanskelig liv på andre måter.

Den emosjonelle energien er ikke nødvendigvis avhengig av sterke relasjoner, ettersom det er den fysiske nærheten som er viktigst (Collins, 2004). «Gunnar» forklarer for eksempel at julaften i Korskirken er «en samling av alle sosiale lag i denne byen», og at Korskirken huser et «spesielt» fellesskap denne kvelden. «Gunnar» opplever nemlig at mennesker kommer med ulike ønsker om deltagelse. Han forklarer at noen sitter på fremste benk og synger av full hals, mens andre ikke snakker med noen, men heller sitter alene på en kirkebenk helt inntil veggen. Disse menneskene får da likevel en «smak» av den emosjonelle energien ettersom de fysisk er tilstede, men ikke har tette relasjoner til gruppen som helhet, eller aktivt forsøker å snakke med noen. Det som er viktig er en selvopplevd resiprositet, at mennesket føler seg velkommen og sett. De ansatte spiller naturligvis en rolle her selv om de ikke er i fokus i min oppgave, og er ofte på jobb direkte i tiltakene på linje med de frivillige, som tiltaksledere eller ansvarlige på andre måter. På Møtestedet og i Kafé Magdalena er det for eksempel alltid en ansatt på jobb sammen med de frivillige, og bidrar kanskje ekstra til denne emosjonelle energien gjennom faglig kompetanse.

7.3. Fellesskap som bæring av andres historier

Resultatet av de mer eller mindre fortrolige samtalene og fellesskapene som finner sted i kirken er altså felles erfaringer som oppstår og blir bekreftet gjennom ritualer og seremonier på for eksempel Møtestedet, i Korskirken eller i Kafé Magdalena. Dette kan sees på som en opparbeiding av, og omgjøring til, en taus kunnskap som de frivillige (og ansatte) får. Når jeg spør dem om det er spesifikke situasjoner eller samtaler som de husker spesielt godt fra arbeidet sitt får jeg likevel følgende svar:

«...Men eg tror eg er litt flink til å legge i fra meg. Det har vel kanskje med mitt tidligere yrke å gjøre.. at jeg er ikke av de som tar... tar det... er ikke av de som tar mest med meg heim igjen og tenker videre på det...» - «Gunvor»

«...Men jeg er vel egentlig ganske flink til å legge det fra meg.. etter en stund ihvertfall. Kanskje litt for flink...» - «Björg»

Det emosjonelle arbeidet kommer til uttrykk i de to sitatene over. Det kan virke som om det er en grense for hvor nære eller langvarige relasjonene blir. Fellesskapene kan også oppstå i øyeblikket, under samtalene på kirkebenken, under meditasjonen, i samtalegruppene eller på kaféen. De framstår ofte som «spontane», og oppstår innenfor et møte som er tidsbegrenset, altså når en frivillig og en bruker sitter sammen alene eller i en gruppe. Gjester eller brukere i kirken kommer gjerne inn og ønsker å snakke om sykdom, dødsfall og annet uføre som de opplever eller har opplevd. Kvinnene i kirken må kunne føre en samtale med mennesker med ulike typer problemer, og det er mulig at de «takler» skjebnene de blir eksponert for ved å ta på seg den profesjonaliteten de har fra arbeidet sitt. «Björg» forteller at hun har en følelse av at det er mennesker med psykiske problemer som kommer til kirken mer enn noe annet, noe som kan være en indikator på akkurat dette. Hun gir her også uttrykk for en slags dårlig samvittighet for at samtalene hun har og opplevelsene i arbeidet ikke «går mer inn på henne» enn det gjør, når hun sier at hun kanskje er «litt for flink» til å legge dette fra seg når hun kommer hjem. Likevel blir de frivillige bærere av andres historier, som de aldri helt legger fra seg. Overføringen av disse historiene og skjebnene; de felles erfaringene, blir til en taus kunnskap som de bærer med seg videre i arbeidet. SKBBs motiv skinner likevel gjennom hos flere av informantene mine, hvor ønsket om at det skal være «rom for alle» står i fokus:

«Så det blir jo... altså, da skiller jeg ikke så mye mellom de såkalte «brukerne» og de som er frivillige... for veldig mange, av de som er frivillige, har også hatt problemer... - «Björg»

«Nei, eg vet ikkje om hon e frivillig eller ansatt... men hon har nok gått i miljøet lenge, for det... det e jo tydelig at hon kjenner folk...» - «Ole»

«Vi vet ikke alltid hvem som hjelper og hvem som er gjester. Og det er litt av poenget her. Alle skal med» - (diakon Tone Totland, i Bergens Tidende, 2012)

Stillingsbeskrivelser og posisjoner har ikke avgjørende betydning, og flere av de frivillige kan ikke alltid plassere menneskene de møter i kategorier som «ansatt», «frivillig» eller «bruker». Skillene er naturligvis tydeligere mellom «brukere» og «ansatte». Kjennskap, tilhørighet og fartstid kan dermed se ut til å bli en form for sosial kapital i Bymisjonssenteret, selv om jeg ikke vil gi kapitalbegrepet¹⁵ noe videre oppmerksomhet i analysen. Jeg vil heller fortsette analysen nå ved å flytte fokuset over på frivillig arbeid med mat og måltider.

---

¹⁵ Jf. P. Bordieu (1989) og R. Putnam (1993) om kulturell og sosial kapital.

8. Frivillig arbeid med mat og måltider

8.1. Sirkulasjon av mat

«det spiller ingen rolle hvor du kommer fra, sånn bare at du tenker, på dette stedet har de mat» - «Idris»

Hoveddelen av den materielle sirkulasjonen i Bymisjonssenteret består av mat og måltider som blir utvekslet, og dermed beveger seg frem og tilbake mellom mennesker. Selv om Bymisjonssenteret også driver utdeling av donerte klær og salg av håndarbeid laget på Verkstedet og Batteriet, skjer mye av relasjonsbyggingen, samtalene og fellesskapet gjennom matutveksling og måltider. Både Møtestedet, Kafé Magdalena og matutdelingen ved Kafellet har utgangspunkt i matservering og matdistribusjon til trengende brukere, på ulikt vis. På Kafé Magdalena selges det mat til en lav pris, mens det på Møtestedet og Kafellet serveres og doneres mat. Det jeg vil se på først er hva som skjer når mat utveksles.

Når jeg bruker Mauss sitt gaveutvekslingsperspektiv, blir det som skjer under matserveringen og matutdelingen mer enn en uforpliktende gest hvor frivillige gir mat, og brukerne mottar denne. Som vi husker, finnes ikke «the free gift» (Mauss, 1999). Haldis Haukanes (2007) beskriver rollen mat og måltider spiller i to Tsjekkiske ektepar, og når man forklarer hva maten bærer i seg, eller fører med seg, først da kan man skjønne hva som gjør den så viktig i relasjonene og fortellingen til menneskene hun intervjuet. Slik jeg forstår det, bærer maten som serveres på Møtestedet med seg noe mer enn illusjonen av en utveksling uten ringvirkninger. Haukanes forklarte at maten i hennes studie bar med seg en idé om at ekteskapet (som oversettes til Bymisjonssenteret i mitt tilfelle) er et arbeidsfellesskap, at maten symboliserer verdiene til fellesskapet gjennom hvor den kommer fra, og at maten symboliserer en motsats til døden, nemlig livet (ibid). Ved å dele ut mat, signaliserer Bymisjonen først at det arbeides for å fremskaffe maten. Måltidene må tilberedes på kjøkkenet og hentes inn og fraktes, og det jobbes kontinuerlig for at dette skal være mulig i form av samarbeidsavtaler og velvilje fra Kiwibutikkene, sjåførene fra Vedlikeholdsgruppen og arbeid på kjøkkenet av ansatte og frivillige. For det andre er maten som disse to tiltakene bruker i hovedsak donert fra butikker, og nærmer seg utløpsdato slik at de respektive butikkene mest sannsynlig ikke får solgt dem. Det at maten nærmer seg utløpsdato, og dermed er ugunstig for butikkene å ha, men at SKBB likevel har bruk for den, viser også

organisasjonens holdning til menneskene de ønsker å hjelpe. De er kanskje ugunstig for produksjon og effektivitet i storsamfunnet og bybildet i sin helhet, men SKBB finner likevel en måte å bruke dem på, og de blir inkludert i et fellesskap. For det tredje er det livsnødvendige behovet for mat, ifølge Simmel (1997), noe som knytter mennesker sammen og gjør oss lik, og symboliserer i følge Haukanes (2007) en motsats til døden, nemlig livet. Ved å serve trengende mennesker mat, signaliserer tiltakene til brukerne at de ønsker dem i live, og at de jobber for at disse menneskene skal overleve og opprettholde en viss livskvalitet. Denne «beskjeden» får «Kristi» og «Ole» respons på hver dag de er på jobb:

«Altså, det e ikkje et miljø der det e så mye «tusen takk for maten» som der...» - «Kristi»

«Du leser gjennom øyenkontakten at de setter veldig pris på det. Og nokken, de bruker jo sånne ord som sagt.. «Gud må velsigne deg» og sånne ting...» - «Ole»

«Kristi» forteller at brukerne på Møtestedet uttrykker at «de ville ikke klart seg uten dem», Det er nemlig mange stamgjester som får varm middag hver eneste dag her. Det samme inntrykket får «Trude» fra en stamgjest i Kafé Magdalena, som også kommer igjen hver dag. Maten metter og gir næring, men bærer også med seg budskap om at brukerne er ønsket, og bidrar positivt til Bymisjonssenteret.

Maten bærer likevel med seg ulike signaler på Møtestedet og i Kafellet. Maten i Kafellet er sortert etter varetype, og står i banankasser som brukerne kan plukke fra når de er inne for sin tur. Denne typen matoverrekke er klart ulik det å få et måltid servert på et fat, som man deler med andre i en mer seremoniell setting. Matens innpakning i Kafellet, det at den ikke tilberedes eller serveres men leveres ut, tilrettelegger ikke for relasjonsbygging og opprettholdelse av sosiale bånd på samme måte som over et måltid eller en kaffekopp. Her gis maten vekk, men er likevel i ordets rette forstand «varer». Å trekke inn Paul Anderson (2008) sin altruismedistinksjon nyanserer hva maten bærer med seg her. Jeg vil peke på en kjønnsdimensjon også, ettersom det jobber flest menn ved matutdelingen, og flest kvinner på Møtestedet.

8.2. Er maten en gave eller vare?

De to ulike typene altruisme Anderson lanserer, mener jeg er mulig å kjenne igjen i denne matdistribusjonen. På Møtestedet kan man se gavealtruismen og resultatene av denne, når «Kristi» forteller om resiprositeten hun opplever under matserveringen, som jeg allerede var inne på i kapittel 6. Hun forteller videre at:

«kanskje det e mennesker som har en.. større grad av raushet... i seg... (...) fordi de selv har den livserfaringen som de har, rett og slett... (...) ...Ehm.. selv om vi har ulik bakgrunn, ulik historie, så e det... så e det noe i samtalen, og samtalens karakter, som beriker meg veldig som menneske».

På Møtestedet opplever hun klart noe mer enn overføring av mat fra en person til en annen, og hun ser på møtet med brukerne som preget av en gjensidighet og likestilling, hvor begge parter bidrar. Brukerne hun «kjenner» setter hun seg gjerne ned med, og de «gir» til henne i form av livserfaring, personlige skildringer og tillitt. Hun mener de er rause som deler av sitt liv med henne. De forteller om vanskeligheter med rusproblemer og avhengighet, kamp for å komme seg ut av denne, livet på gaten, og gir inntrykk av å trenge en person å dele disse vanskelighetene med. «Kristi» gir mat, trøst og «lytteevne» tilbake, men stiller samtidig krav og forventninger om forbedring av helse eller livsstil, hvis hun vet at brukerne kan håndtere det, eller kanskje trenger å høre det. I lys av Durkheim (2001) og Mauss (1999), bærer denne utvekslingen et seremonielt preg, ved at det skapes et bånd og en gjensidighet, og et felles fokus og en felles erfaring. Det sosiale kommer her altså med gavene, og solidaritet etableres og bekreftes.

I Kafellet og på Kafé Magdalena er varealtruismen mer fremtredende, når de frivillige «gir fra seg noe», altså maten de har samlet inn, og har en mer synlig distanse til mottakeren.

Overføringene bærer tydeligere preg av samtidsdiagnosen til Mauss (ibid) og Bauman (2013), hvor varene er blitt upersonlig, og utgjør hoveddelen av samfunnets overføringer. I kaféen mottar den frivillige penger for maten de lager og selger, og gjennomfører her en økonomisk transaksjon. Det oppstår ulike relasjoner basert på sirkulasjonen av altruisme i tiltakene, hvor hvorfor man gir noe, i hvilken grad man gir noe tilbake etter å ha mottatt noe, og hvor lenge relasjonen varer er avgjørende. Relasjonene som bygges på Møtestedet kan sies å være mer likevektige, hvor altruismen kommer i form av en gave, og de frivillige kanskje opplever å få noe igjen fra brukerne, altså samtalene og fellesskapet «Kristi» beskriver over.

Vedlikeholdsgruppens relasjonsdannelse gjennom maten er i større grad preget av varealtruisme, hvor de frivillige gir fra seg den innsamlede maten, mens brukerne får den med seg i en pose. Takknemligheten de frivillige får tilbake varierer, noe som igjen påvirker stabiliteten til relasjonen. Noen sier «Gud velsigne deg», noen mumler et «tak» eller ser ned

i bakken, mens andre skynder seg ut igjen. Uansett er de fleste som kommer på matutdelingen kjente fjes, noe jeg noterte meg under observasjonen, da jeg pratet med en medarbeider:

Han hadde vært med i flere år, og kjente igjen de 2 nye brukerne som hadde kommet innom så langt.

Ut av om lag 60-70 mennesker som var innom, var det kun et fåtall som var der for første gang, og de frivillige merker seg dette.

«Ole» likestiller frivilligjobbingen med arbeid flere ganger under intervjuet, og tenkte selv etter hvert som han fant seg til rette i SKBB at «dette kan óg være en arbeidsdag». Denne innstillingen kan medføre eller trigge en forventning om at han kanskje ikke først og fremst skal få noe igjen av brukerne, men heller av organisasjonen som helhet. På en annen side, er matutdelingen i Kafellet mest sannsynlig ikke et av de første tiltakene man oppsøker som bruker når man har behov for en sosial arena, men heller da et mer akutt behov for mat.

Altruismedistinksjonen brukes ikke her til å definere de frivilliges personlighet eller egenskaper. Den kan kun brukes til å peke på relasjoner og interaksjon som finner sted innenfor et tiltak den tiden jeg var der, og ut ifra de inntrykkene jeg har fått av informanter under intervjuene.

9. utfordringer i arbeidet – «moral work»

I den siste delen av analysen vil jeg nyansere sirkulasjonsperspektivet og resiprositeten som Collins, Scheff, Durkheim, Mauss og Papilloud vektlegger. Analysen av matdistribusjon, måltider, samtaler og fellesskap har så langt fremstått som noenlunde «likeverdig» og balansert sirkulasjon. Det er nemlig ikke bare positive utvekslinger og vellykkede overføringer som finner sted i Bymisjonssenteret. De frivillige jeg snakket med fortalte også om utfordringer de står ovenfor i arbeidshverdagen, hvor ting kunne bli vanskelig internt mellom frivillige, mellom frivillige og brukere, og i forbindelse med de organisatoriske rammene. I likhet med kampen for opprettholdelsen av de stabile sosiale båndene, er det ikke å ta for gitt at sirkulasjonen i relasjonene alltid er balansert og harmonisk når de frivillige er på jobb. Dette er overføringer som slår feil; som fremskaffer uforventede reaksjoner. Her kan det for eksempel være fravær av noe tegn på et offer, resiprositet eller varighet i relasjonen, og resultatet kan bli usikkerhet og «loss of face», jf. Goffman (1982).

9.1. Endringer i brukermassen

«Men det e jo... Dette her var jo i utgangspunktet nokke som skulle være til de, mer, uteliggere og sånne ting i Bergen... (...) men de dukker vel knapt nok opp». – «Ole»

Et av inntrykkene jeg fikk under intervjuene, og delvis under observasjonen, var at Bymisjonssenteret var et sted hvor man måtte være mottakelig for endring, og hvor det hadde skjedd større eller mindre forandringer over tid. Informantene mine fortalte meg om endringer i brukermassen til de forskjellige tiltakene, og alle de frivillige informantene med unntak av én nevnte møter med romfolk som del av brukergruppen, og både positivt og negativt betonedde samhandlinger med dem. Det ble uttrykket ønsker om kontakt og inkludering, men også vanskeligheter med kommunikasjon grunnet språklige og kulturelle barrierer. Dette utgjør mye av den samme spenningen som Engebrigtsen (2009) tar opp i skildringen av de nye fattige i Oslo, hvor nordmenn enten gjemmer seg for disse nye fattige i sitt «defensible space», eller ser på denne nye fattigdommen som et «eksotisk krydder» i en travel storbyhverdag. Møtene med romfolk er i denne sammenheng blitt et forholdsvis nytt element for frivillige i Bymisjonssenteret. Jeg fikk inntrykk av at kommunikasjon var det vanskeligste i disse møtene. Flere av informantene mine uttrykket misnøye når det gjaldt takknemlighet fra brukere med romtilknytning. Kleskisten på Kafé Magdalena, hvor klær doneres og trengende

kan ta med seg et plagg eller to som passer, er blitt hyppig benyttet av romfolk, og en av informantene mine var ikke helt fornøyd med resiprositeten hun opplevde her. Hun fortalte at «det e jo meningen at de som trenger det skal få det», og opplever ikke interaksjonen og overføringene som vellykket:

«Ikkje takk, ingenting... de bare går igjen.»

Allahyaris (2000) analyse tar for seg «personalist hospitality» (hos Loaves & Fishes) og «salvationism» (hos The Salvation Army) som to ulike måter å behandle og møte brukere på. Jeg mener i utgangspunktet at SKBBs møte med vanskeligstilte i Bergen, gjennom respekt, rettferdighet og omsorg¹⁶, kan sees på i tråd med «personalist hospitality», som jeg har nevnt tidligere. Jeg finner ikke den samme moralske konflikten hos de frivillige som Allahyari presenterer i sin bok, når det kommer til hvorvidt brukerne «fortjener» hjelpen de får. Dette har naturlig nok en sammenheng med at frivilligruppen hos Loaves & Fishes også var en noenlunde homogen gruppe hvite katolikker fra middelklassen, og at fattigdomssammensetningen i USA er en annen enn den norske. Likevel uttrykker flere fra Vedlikeholdsgruppen at det noen ganger er vanskelig å vite om menneskene som kommer på matutdelingen faktisk sulter eller ikke. En av de frivillige fortalte meg at «det er ikke mye nød her» da jeg var med på matutdelingen. Her virker det som de frivillige noen ganger sliter med uavhengig å akseptere «brukerne» som trengende, når det kan komme tegn på at de kanskje ikke er det. I likhet med Allahyaris funn, var det ikke her et totalt fravær av krav om resiprositet hos de frivillige, og de frivillige slet til tider med disse moralske kvalene. Jeg observerte tendenser til dette under matutdelingen også, og skrev i observasjonsnotatet:

En av de frivillige sa i en bisetning, mens vi stod der, at «de trenger ikke bukke og neie, men å si takk er nå det minste». Her opplevde jeg store kontraster, ettersom noen av brukerne ikke kunne si «tak» nok ganger på vei ut.

Jeg tror det er akkurat her mange frivillige har problemer med å innlemme disse «nye fattige» i «ens moralske univers» uten å kreve noe tilbake eller se på dem som mindreverdige (Engebrigtsen, 2009). Utvekslingene som skaper stabile sosiale relasjoner trenger resiprositet som begge parter forstår.

Spenningen til tross, hersker det også et ønske om forståelse og økt kommunikasjon med mennesker med en ulik kulturell bakgrunn. «Kristi» forteller for eksempel om en romkvinne

---

¹⁶ Kirkens Bymisjon (2013b): *Verdidokument*, hentet fra: http://www.bymisjon.no/PageFiles/27827/verdidokument_web.pdf

som hun har møtt flere ganger i kirken. Hun har en relasjon til henne som hun fortalte meg om under intervjuet:

«Og hon syns det e godt å komme inn i kirkerommet, og der kan hon tenne lys og hon kan... knele ved alteret, og hon har fortalt at hon er (...) er ortodoks. (...) så... og det syns eg e veldig fint, at hon kommer igjen, og vi gjenkjenner hverandre.» – «Kristi»

Når han jobber med matutdelingen i Kafellet forklarer «Ole» at ««Ha en fin dag», det blir en sånn standardreplikk og gjerne med øyenkontakt...», og at han opplever både god og dårlig respons på dette. Noen av brukerne møter ham med øyenkontakt, et «tusen takk, ha en fin dag», mens andre «pløyer» seg ut så snart posen er fylt opp. «Idris» beskriver også forholdet mellom de frivillige og brukerne under matutdelingen. Han forklarer dette:

«Vi snakker ikke... vi har ikke god kontakt... (...) Men selvfølgelig hilser vi. Ja vi hilser: «Hei»... «ja»... Intervjuer: Men ikke noe sånn samtale eller?... Idris: Nei... nei... Intervjuer: Ja... hva gjør du, akkurat når de kommer inn, og får mat, hva pleier du å gjøre da? Idris: Nei, vi gjør ingenting. Vi bare ser».

Denne interaksjonen i Kafellet kan igjen knyttes til Paul Andersons gavealtruisme, så det er godt mulig at sirkulasjonen faktisk er mer balansert enn den fremstår her. Følelsen av å ha «gitt noe» til trengende, og gjort en jobb på denne måten kan være «resiprositet nok», og det å skulle motta noe slik er også ofte nedverdiggende, og følelsen av skam og underdanighet kan bli det som «gis tilbake». «Gunvor» reagerer på turiststrømmene om sommeren, og forklarer at Korskirken har mange turister på besøk i sommerhalvåret. Hun er ikke helt fornøyd når hun forteller at turistene kan «skremme vekk... våre egne», mens andre i kirken er mer positiv til dette, ettersom det også fremstår som positiv reklame for Bymisjonssenteret med flere besøkende.

9.2. Stabilitet i arbeidet

I forbindelse med endringer de frivillige har vært med på, forteller flere av informantene meg om endringer innad i organisasjonen og i de spesifikke tiltakene, som for eksempel utvidelsen av Kafé Magdalena, og ansatte og frivillige som har sluttet. Jeg merker her fra noen av informantene et ønske om høyere grad av stabilitet både når det gjelder arbeidsoppgaver, kollegaer og løsttilbud til brukere. Når jeg spurte «Gunvor» om hvordan «miljøet» i arbeidsgruppen fungerte i dag, svarte hun følgende:

«Det er veldig bra. Og, det har jo variert gjennom disse ti årene som jeg har vært der... men nå.. har vi det veldig bra... (...) Det er jo viktig for frivillig arbeid og, at det er struktur og forutsigbarhet i det... at du vet hvem du skal være sammen med, at de som du skal være

sammen med kommer, sant?(...) at du ikke føler at nå blir du alene om ansvaret og utfordringen...(...) Det... medarbeideromsorgen ifra ledelsen er viktig... her, for... for at vi skal føle oss vel og være motivert for jobben.

Sirkulasjonen kan også komme i ubalanse når det gjelder den frivilliges egne forutsetninger og muligheter for å yte hjelp. Dette med å være raus nok, som «Gudrun» tok opp, kan være et eksempel på dette. Gudrun følte selv at hun noen ganger ikke aksepterte nok, eller var raus nok i menneskemøtene. Når vi snakket om det å «strekke til» når det gjaldt utfordringer i arbeidet, fortalte flere av kvinnene i kirken for eksempel om et ønske om å kunne tilby et overnattingssted for menn. Omsorgsbasen for kvinner finnes, og dermed følte kvinnene seg ofte utilstrekkelig i møtet med bostedsløse menn som gjerne satt igjen etter tiltakenes stengetid.

«Men då... har eg følt på en virkelig utilstrekkelighet. Ka gjør eg for dette mennesket som står der?» - «Kristi»

Høsten 2013 har dette behovet i mellomtiden blir prioritert, og tiltak har blitt iverksatt¹⁷.

«Gunvor» har også et ønske om trygghet i forbindelse med sitt arbeid i kirken, som ikke alltid er like forutsigbart. I «ustabile» eller utrygge situasjoner overlater de frivillige gjerne ansvaret til faste ansatte, etter vi snakket om det å «gripe inn» når ting blir uoversiktlig eller vanskelig. Jeg spurte nærmere hva som ble gjort i slike situasjoner, og fikk et inntrykk av at det ikke er frivilliges ansvar å takle slike situasjoner alene. Hun forklarer at:

«Det er litt viktig for oss at der er noen ansatte som vi kan ha som bakvakt, eller noen vi kan kontakte... vi skal ikke ha det ansvaret uansett».

Likevel råder det en konstant optimisme blant de frivillige. Disse arbeiderne hadde ikke jobbet regelmessig over lengre tid om det ikke var for trivselsfaktoren, et argument som også Stjernø og Saltkjel (2008) tar opp i forbindelse med brukererfaringer. Brukere hadde vel tvilsomt kommet tilbake regelmessig om ikke de selv ville. Gunvor forteller at:

«strukturen vil nok komme i orden nå...(...) jo bedre strukturen er, jo bedre er også medarbeiderfellesskapet».

9.3. Så hvordan er man en god frivillig?

«... for det første, du har noe å gå til den dagen, du har et mål med den dagen, den blir ikke tom. Og du treffer mennesker som du har glede av å snakke med. Eh... ja. *lengre pause*

---

¹⁷ Se artikkel: <http://www.nrk.no/hordaland/fattige-far-akutt-overnatting-1.11275415>

kremter... jeg vet ikke, jeg sitter og tenker på dette her at hvis du føler at du har fått gitt et trøstens ord mot et menneske som... så får du mer tilbake sjøl... (...) Og da... da er du til nytte.» – «Gunvor»

Som en avslutning på analysen vil jeg da forsøke å oppsummere hvordan informantene mine på forskjellige måter prøver å være en god frivillig. Det moralske aspektet ved det frivillige arbeidet utforskes ved å bruke Allahyaris begrep «moral selving», for å forsøke å finne ut hvordan medarbeiderne prøver å bli en bedre person gjennom det frivillige arbeidet. Det går, som sagt, et skille mellom emosjonelt arbeid og moralsk arbeid, fordi «moral selving» er mer enn emosjonsstyring. Det er også å bli en bedre person gjennom arbeidet (Allahyari, 2000:108).

Norunn belyste hva hun så etter av egenskaper når hun snakket med personer som ville jobbe frivillig for SKBB. Hun presiserte at det hun snakket mye om var «grensesetting, taushetsplikt... (...) og vi snakker og om verdiene i Bymisjonen». Det er også mennesker som kontakter Bymisjonen med et ønske om å jobbe frivillig hvor Norunn fortalte meg at hun ikke kunne «eksponere de mot andre. Så eg ser at dei kan ikkje hjelpe andre, de må faktisk ha støtte sjøl». Dette indikerer at arbeidet ikke er noe man skal gjøre for egen personlig gevinst, men at man også skal yte noe til andre. Dette ser vi også i stillingsannonsen for Vedlikeholdsgruppen. Her står det hva SKBB ønsker at de frivillige medarbeiderne skal inneha av personlige egenskaper, og hvordan de skal møte brukerne og er «gode frivillige». Mennesker kan være preget av psykiske lidelser, ensomhet eller rusproblemer, som gjør at frivillig arbeid ikke alltid er løsningen. Dette er igjen faktorer som motivasjons- og forutsetningsperspektivet på frivillig arbeid bør se nærmere på.

«Moral selving» og kjønn

Det å være en «god» frivillig har en kjønnsdimensjon som har blitt tydelig gjennom arbeidet med oppgaven. Etter intervjuene, og gjennom analysen, har det kommet fram at informantene mine hadde delvis ulik oppfatning av hva rollen som frivillig var, og hva som var det «viktigste» arbeidet. Dette må naturligvis sees i sammenheng med hvilket tiltak eller hvilken gruppe de jobbet i, og hvilke arbeidsoppgaver de i utgangspunktet hadde.

Kvinnene jeg har snakket med jobber i større grad med sirkulasjon av ikke-materielle ting som følelser og samtale, mens mennene i større grad kjører, henter og sorterer fysiske ting, og «overser» i utvekslinger, slik som «Idris» beskriver matutdelingen. Likevel viser «Steinar»

tydelige tegn på emosjonelt arbeid, offer, resiprositet og varighet i sitt forhold til flere brukere i Bymisjonssenteret. Han utveksler blikkontakt, «tulling og tøysing», og han bruker dette som et kontaktmiddel med brukerne og andre frivillige. Han tar her innover seg en «kjent måte å være på», som han vet vil fremskaffe harmoni og stabilitet, en slags optimal «harmonisering» (Scheff, 1990). Dette kan godt være atferd han har lagt seg til etterhvert, som dermed var mer risikofylt i begynnelsen. Han forteller at han nå «kjenner» en del av brukerne, og bruker betegnelsen «hjertestener» om noen av brukerne, som han føler litt «ekstra for». Han har et spesielt bånd til én (som jeg redegjorde for i kapittel 6), og han forstår denne brukeren, i form av at «det er ikke alle som tar sånn humor», men sier at han selv gjør det. Han har et ønske om å ta vare på disse «hjertestenene» han har, og ønsker å være et godt menneske i menneskemøtene, ved å «se» menneskene rundt seg. Dette gjør han gjennom for eksempel utveksling av et blikk, adressere mennesker med navn, og ved å «forstå» den humoren som brukeren har, dersom dette er noe som har bundet dem sammen. Han ønsker å gi dem han møter en «romslig og overbærende behandling», selv om han først og fremst vil jobbe gjennom å kjøre, bære og hente mat, og spille piano i kafeen.

«Kristi» kan sees på som en motsats til dette. Til tross for at hun har tilbereding og servering av mat som sin hovedoppgave på Møtestedet, er det «menneskemøtene» og resiprositeten i relasjonene det settes mest pris på. Det er altså ikke det å faktisk gi dem mat som er mest «givende» for henne, selv om dette også naturligvis har sin verdi.

Likevel forklarer «Steinar» at «de føler vel at de blir respektert, sant.. vi ser ikke ned på de. Vi behandler de som andre, sant...». Her viser han at det ikke bare er mat som vedgår i transaksjonen i Kafellet, men også følelser av respekt og likeverd. Inntrykket «Idris» gir meg er at han mottar mer gjensidighet og takknemlighet i møtet med de frivillige og ansatte enn han gjør med brukerne. Jeg mener at dette kan forstås som at han gir avstand og privatliv som «gave» til brukerne, og at dette for ham kjennetegner en god frivillig. Når jeg spør om han har et forhold til noen av brukerne, så sier han bare «nei, vi snakker ikke med dem». Han sier at deres privatliv ikke angår ham, og heller ikke grunnen til at de kommer og benytter seg av Bymisjonens tiltak. Han er veldig bevisst på taushetsplikten, og nevner denne flere ganger uten at jeg spør om den. Om brukerne forteller han at «vi har ikke god kontakt». Det er altså ikke snakk om noen form for samtale eller dialog med brukergruppen fra hans side, men

heller om å gjøre en god jobb for arbeidsgruppen. Her er informantene mine «gode» frivillige på ulike måter.

10. Oppsummerende konklusjon og videre forskning

I dette kapitlet vil jeg oppsummere funnene jeg har gjort, og presentere en foreløpig konklusjon. Jeg vil så runde av med noen avsluttende refleksjoner rundt oppmuntring til videre forskning.

10.1. Oppsummering av funn og foreløpig konklusjon

I introduksjonen stilte jeg følgende todelte problemstilling: *Hvilke erfaringer har de frivillige i Bymisjonssenteret med arbeidet de gjør innenfor kirkelig arbeid, distribusjon og (ut)deling av mat, og hvilke relasjoner knytter de til menneskene rundt seg?* Underliggende presenterte jeg et fokus på hva som sirkulerte i tiltakene, og dernest, i relasjonene. Interessen for opplevelsene, erfaringene og relasjonene som frivillige medarbeidere i Bymisjonssenteret gjør seg, har utspring i trenden om det «eroderende grunnfjellet» i norsk frivillighet, som jeg innledet oppgaven med. Svarene på problemstillingen min er langt fra fullstendig. Ved hjelp av kvalitative livsverdensintervjuer med eldre frivillige og frivilligkoordinator, og deltagelse i frivillig arbeid i Bymisjonssenteret, har jeg likevel fått innblikk i erfaringene og opplevelsene til et utvalg frivillige medarbeidere som gjør det daglige arbeidet for SKBB. Gjennom ECM har jeg tematisk analysert intervjumaterialet, og forsøkt å rekonstruere og nyansere Mauss sitt gaveutvekslingsperspektiv gjennom sirkulasjon og utvekslinger. Dette har jeg så forsøkt å plassere i eksterne forhold, nemlig dagens frivillige velferdslandskap og perspektiver på frivillig arbeid. Jeg har så sett på utfordringer i arbeidet, hvor ubalanserte utvekslinger mellom frivillige, brukere og organisasjonen utfordrer de frivilliges «moral selving». Jeg vil nå oppsummere funnene jeg har gjort meg.

Frivillig arbeid som samtale, fellesskap og mat

Det frivillige arbeidet i Bymisjonssenteret sentrerer seg rundt mat, samtaler, og fellesskap. Analysen viser hvordan de frivillige medarbeiderne på ulike måter gjennom arbeidet knytter og opprettholder relasjoner gjennom overføringer og gaveutvekslinger i form disse tre sfærene. Overføringene sirkulerer mellom frivillige, brukere og ansatte, og legger føringer for dannelsen og opprettholdelse av relasjoner. Bymisjonssenteret reproduseres og vedlikeholdes gjennom denne kontinuerlige sirkulasjonen. Hva som sirkulerer, om det er en materiell ting, en kroppslig gest eller en form for emosjonell energi eller følelse, og om den frivillige arbeider motivert av, eller som en konsekvens av, gavealtruisme eller varealtruisme, påvirker

stabiliteten til relasjonen. Maten framstår som både gaver og bytter, og bærer i dette med seg ulike former for altruisme, og forutsetninger for offer, resiprositet og varighet. De frivillige er med på å etablere og opprettholde en emosjonell energi i flere av tiltakene gjennom ritualisering i form av felles fokus, delt «stemningsleie» og romlig eller fysisk avgrensning under måltider og kirkelige sammenkomster. Repetisjonen av ritualer og seremonier bekrefter denne energien, de delte erfaringene og tilhørigheten til fellesskapet. Medarbeiderne tar del i disse overføringene gjennom ritualer, seremonier, emosjonsstyring og «moral selving», og opparbeider seg en taus kunnskap gjennom å bli bærere av andre menneskers historier og de delte erfaringene.

Kjønnsdelingen er i utgangspunktet tydelig, ettersom mennene jeg har intervjuet i hovedsak arbeider med kjøring, henting, utdeling av mat og fysisk vedlikeholdsarbeid, mens kvinnene i større grad jobber med imøtekomning av mennesker, samtale og emosjonell støtte. Det at mennene er mer i fysisk bevegelse gjennom organisasjonen i arbeidet, og arbeider med ting som har mer en varekarakter, kan forklare dette. Kvinnene er mer «i ro» på jobb, og har en større forutsetning for varige relasjoner, ettersom de befinner seg på samme fysiske sted over lengre tid. Uansett utfører både menn og kvinner emosjonelt arbeid i møtet med brukerne. Brukerne av Kafellet, kanskje i mindre grad, og Åpen Kirke, Kafé Magdalena og Møtestedet i større grad, trenger gjerne noen som føler og får dem til å føle seg på en bestemt måte, for å så gi tilbake til de frivillige en følelse av å bli trengt, av å ha gjort en forskjell og ha skapt et spesielt bånd.

Utfordringer i arbeidet

Det finnes sirkulasjon som er vellykket i større eller mindre grad. Utvekslinger som ikke oppleves som «likevektig» kan gjøre arbeidsforholdene og relasjonene problematisk. Ubalansert sirkulasjon finner sted både i møtet med brukermassen når relasjoner ikke er «stabile», når nye brukere kommer inn som kommuniserer på en annen måte, eller det skjer strukturelle endringer i det daglige arbeidet. Da kan den frivillige være nødt til å kjempe med moralske dilemmaer, som for eksempel hvor «raus» man skal være og hva man skal forvente av organisasjonen og brukerne. Da kjenner de selv på hva de verdsetter som «godt frivillig arbeid». Denne forståelsen er ulik, og kan være det å være en venn i møtet med brukeren, å dele like mye, å overvåke eller overse i utvekslinger, og å gjøre en fysisk innsats gjennom å bruke kroppen aktivt.

Foreløpig konklusjon

Det frivillige arbeidet gjennom mat og måltider, samtaler og fellesskap resulterer i et Bymisjonssenter hvor alle er velkommen, og det er lav terskel for deltagelse. Man er likevel definert som innenfor og tilhørende en gruppe. Engebrigtsen (2009) treffer godt i sin skildring, og Bymisjonssenteret er et slikt sted hvor «de kreftene som reparerer byens sosiale og fysiske «stoff» i stor grad er synlig og jobber. Norunn forteller at mennesker hun ikke kan bruke som frivillige likevel ønskes velkommen til å «... vere i kafeen, være en del av miljøet». Denne overvekten av vellykket sirkulasjon har også gjort at de frivillige opplever autoritet og anerkjennelse ved å jobbe for organisasjonen. I følge «Bjørge» er det ikke «hvem som helst som kan komme å få... gratis blomster», mens «Ole» sier at under problemer med parkering utenfor en Kiwibutikk føler han at «vi e no her på lik linje med han...» når mat skal hentes. Her tar de frivillige med seg den emosjonelle energien utenfor organisasjonens lokaler.

Analysen min viser dermed at arbeidet de frivillige utfører er et verdifullt og selvoppofrende bidrag til den norske velferdsstaten, til tross for andre og mer begrensede ressurser å jobbe ut ifra. En forståelse av de sosiale relasjonenes betydning, i stor grad gjennom ikke-materiell utveksling, «conviviality» og emosjonell energi, ser ut til å bli vesentlig når fokus på rekruttering og tilrettelegging kan bli en uunngåelig oppgave i frivillig sektor fremover. Forståelser av, og forskning på, hva som skjer på bakkenivå mellom frivillige, brukere og ansatte i frivillige velferdsorganisasjoner vil kunne bidra til rekruttering av fremtidige frivillige pensjonister, og tilrettelegging for medarbeidere, ettersom synliggjøringen som skjer gjennom blant annet oppgaver som denne viser meningsfylt og uvurderlig sosialt velferdsarbeid som blir gjort.

10.2. Videre forskning

Denne studien har forhåpentligvis klart å peke på sider ved frivillig arbeid som vil bli viktig å fokusere på i tiden som kommer, og betydningen mellommenneskelige utvekslinger i frivillige velferdsorganisasjoner har for etablering og opprettholdelse av sosiale relasjoner. De naturlige rammebetingelsene for en masteroppgave har selvfølgelig også satt grenser for hva som var mulig for meg å gjennomføre, og gjort tydelig hva jeg ville utforsket videre om

muligheten var der. Hva eldre frivillige opplever i arbeidet sitt, hva som må tilrettelegges i dette arbeidet for å holde på dem og forhåpentligvis rekruttere flere inn i denne typen arbeid, er sentrale fokusområder når vi i dag har nådd dette metningspunktet. I denne forbindelsen hadde det vært svært interessant å følge denne gruppen frivillige over lengre tid. En longitudinell studie av den samme frivilliggruppen over flere år hadde gjort det mulig å følge utviklingen av relasjonene med brukerne tettere, og sett hvordan for eksempel den ubalanserte sirkulasjonen utviklet seg. En slik studie kunne utforsket hvordan relasjonene og de felles erfaringene preget de individuelle frivillige og brukernes livsførsel også utenfor tiltaket og på andre arenaer i livene deres. Frivillige velferdstiltak som sosiale arenaer preget av «conviviality» og ikke-materielle utvekslinger, som en forlengelse av den sosiale arenaen som Bjørnsen-Vareberg og Syltevik tar opp, er noe de frivillige så vel som brukerne trolig synes er verdifullt. Utviklingen og konsekvensene av denne type velferdsarbeid hadde vært svært spennende å følge i tiden framover.

Mye kunne og vært annerledes hadde jeg hatt et sterkere innpass i Bymisjonssenteret fra begynnelsen av. Som en ansatt med mer stabile bånd til brukere og mer tid til datainnsamling, hadde det vært givende å utforske interaksjonen mellom ansatte, frivillige og brukere fra flere hold for å nyansere de funnene jeg allerede har gjort meg. Mitt prosjekt har i hovedsak bare framhevet den ene parten i relasjonsdannelsen. (Informanter har likevel tatt opp relasjoner med andre informanter uavhengig av hverandre under intervjuene, slik at forhold har blitt belyst fra begge sider.) Hvordan opplever for eksempel brukere relasjonene de knytter i tiltakene? Opplever de at det er utvekslinger som knytter dem sammen i moralske fellesskap? Føler de selv at de «gir» tilbake til de frivillige og organisasjonen, og selv trenger (å gjøre) et offer, resiprositet og varighet i relasjonen? Hvordan opplever de at de frivillige bærer på deres felles erfaringer i arbeidet? Dette er uansett vanskelig å utforske grunnet frykt for å gjøre situasjonen kunstig eller overskride etiske grenser ovenfor brukerne. Et forskningsprosjekt med forutsetninger for å jobbe med disse perspektivene har likevel potensiale til å hente ut mye verdifull informasjon som kan være med å nyansere utførerne av frivillig velferdsarbeid og mottakerne av det.

11. Litteraturliste

Adloff, Frank (2006): *Gift-Giving and Reciprocity*, i *Constellations*, vol. 13, Nr. 3, Blackwell Publishing Ltd.

Allahyari, Rebecca Anne (2000): *Visions of Charity: Volunteer Workers and Moral Community*, Univeristy of California Press, Berkeley.

Anderson, Paul (2008): *Is Altruism Possible?*, Online essay.

Baines, Susan & Irene Hardill (2008): “*At least I Can Do Something*”: *The Work Of Volunteering in a Community Beset by Worklessness, Social Policy and Society*, Volume 7, 3. utgave, s. 307-317.

Bauman, Zygmunt (2013): *Does The Richness of the Few Benefit Us All?*, Polity Press, Cambridge.

Bergens Tidende (2012): *Kafeen med alle de små hverdagshistoriene*, avisartikkel, 22.12.2012.

Bjørnsen-Vareberg, Marthe & Liv Johanne Syltevik (2013): *Alenemødre, frivillig og offentlig hjelp*, i Hans-Tore Hansen, Kjetil G. Lundberg og Liv J. Syltevik (red.): *Nav: med brukeren i sentrum?*, s. 155-173, Universitetsforlaget.

Bode, Ingo (2006): *Disorganized Welfare Mixes*, i *Journal of European Social Policy*, Vol. 16, s.346–359, Sage Publications.

Boje, Thomas P. (2008): *Velfærdsstat og civilsamfund: De Nordiske lande i komparativt perspektiv*, I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol. 49, Nr. 4, Universitetsforlaget.

Bourdieu, Pierre (1989): *Distinction : social critique of the judgement of taste*, Routledge & Kegan Paul, London.

Burawoy, Michael (1998): *Extended Case Methods*, i *Sociological Theory* 16:1, American Sociological Association, Washington D.C.

Casanova, José (2006): *Rethinking Secularization: A Global Comparative Perspective*, i *The Hedgehog Review*, Spring and Summer 2006.

Collins, Randall (2004): *Interaction Ritual Chains*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Craig, Gary (2004): *Citizenship, Exclusion and Older People*, *Journal of Social Policy*, Volume 33, utgave 1, januar 2004, s. 95-114.

Durkheim, Émile (2008): *Elementary Forms of Religious Life*, Oxford University Press.

Goffman, Erving (1982): *Interaction Ritual*, Pantheon Books, New York.

Egge-Hoveid, Kristin (2012): *Tidsbruk blant eldre - over 67 år og fortsatt aktiv*, i *Samfunnsspeilet*, utgave 4, SSB.

Engebrigtsen, Ada I. (2009): *Tiggere og baroner i Oslo by*, i *Plan – tidsskrift for samfunnsplanlegging, bolig og byplan og regional utvikling*, Nr. 6, s. 24-29, Universitetsforlaget.

Enjolras, Bernard; Steen-Johnsen, Kari & Guro Ødegård (red.) (2012): *Deltakelse i frivillige organisasjoner – forutsetninger og effekter*, Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, Rapport 2012:4

Espedalen, Ivar (2011): *Empo: samfunnsarbeid, diakoni eller begge deler? En empirisk studie av Empos medarbeidere sin forståelse av deres praksis*, masteroppgave i samfunnsarbeid fra HiB, Bergen.

Frisby, David & Mike Featherstone (red.) (1997): *Sociology of the Meal*, i *Simmel on Culture*, s. 130-136, Sage Publications.

Glaser, Barney G. & Anselm L. Strauss (1967): *The Discovery of Grounded Theory – Strategies for Qualitative Research*, Aldine, Chicago.

Gulbrandsen, Trygve & Guro Ødegård (2011): *Frivillige organisasjoner i en ny tid – Utfordringer og endringsprosesser*, Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, Oslo/Bergen.

Hann, Chris (2006): *The Gift and Reciprocity: Perspectives from Economic Anthropology*, kapittel 4 i Kolm, Serge-Christophe & Jean Mercier Ythier (red.): *Handbook of The Economics of Giving, Altruism and Reciprocity*, Volume 1, Elsevier B.V.

Hardill, Irene & Susan Baines (2009): *Active Citizenship in Later Life: Older Volunteers in a Deprived Community in England*, i *The Professional Geographer*, Volume 61, 1. utgave. Lastet ned 22. august 2013, kl. 15.30.

Hardill, Irene & Peter Dwyer (2010): *Delivering Public Services in the Mixed Economy of Welfare: Perspectives from the Voluntary and Community Sector in Rural England*, *Journal of Social Policy*, Volume 40, 1. utgave, s. 157-172.

Haukanes, Haldis (2007): *Det siste måltidet. Mat og ekteskap i sjølvbiografiske fortellinger*, Norsk Antropologisk Tidsskrift, Vol. 18, Nr. 2, s. 137-147, Universitetsforlaget.

Hochschild, Arlie Russel (1983): *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*, University of California Press.

Hustinx, Lesley; Handy, Femida & Ram A. Cnaan (2010): *Volunteering*, kapittel 7 i R. Taylor (red.): *Third Sector Research*, s. 73- 89, Springer Science+Business Media, LLC.

Hustinx, Lesley & Frans Lammertyn (2003): *Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective*, i *Voluntas - International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Volume 14, Nr. 2.

Illich, Ivan (1973): *Tools for Conviviality*, Open Forum Series, Calder & Boyars, London.

Kirkens Bymisjon (2013a): *Årsmelding 2012*, Stiftelsen Kirkens Bymisjon Bergen.

Kirkens Bymisjon (2013b): *Verdidokument*, hentet fra:
http://www.bymisjon.no/PageFiles/27827/verdidokument_web.pdf

Kirkens Bymisjon (2013c): Stiftelsen Kirkens Bymisjon og Stiftelsen Kirkens Bymisjon Bergens hjemmesider; <http://www.bymisjon.no/> og <http://www.bymisjon.no/Byer/bergen/>

Kvale, Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*, Ad Notam Gyldendal AS.

Layder, Derek (1998): *Sociological Practice - Linking Theory and Social Research*, Sage Publications Ltd.

Lie, Mabel & Susan Baines (2007): *Making Sense of Organizational Change: The Voices of Older Volunteers*, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Volume 18, 3. utgave, s. 225-240.

Lie Mabel; Baines, Susan & Jane Wheelock (2009): *Citizenship, Volunteering and Active Ageing, Social Policy and Administration*, volume 43, 7. utgave, s. 702-718.

Lorentzen, Håkon (2007): *Moraldannende kretsløp: Stat, samfunn og sivilt engasjement*, Abstrakt Forlag.

Løvland, Anne & Pål Repstad (2008): *Julekonserter*, Universitetsforlaget.

Marshall, T. H. & Tom Bottomore (1996): *Citizenship and Social Class*, Pluto Classic.

Mauss, Marcel (1999): *Gaven – Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*, oversatt av Thomas Hylland Eriksen, Cappelen Akademisk Forlag As, 2. opplag.

Mill, John Stuart (1865, 2005): *Auguste Comte and Positivism*, Project Gutenberg e-bok, hentet fra: <http://www.gutenberg.org/files/16833/16833-h/16833-h.htm> 5.01.2014.

Mortensen, Øystein & Fosse, Elisabeth (2006): *"Empowerment i praksis" - Evaluering av Kirkens Bymisjons nærmiljøarbeid – Ada*, HEMIL-rapport nr. 3, Bergen: Research Centre for Health Promotion.

Papilloud, Christian (2004): *Three Conditions of Human Relations*, i *Philosophy & Social Criticism*, vol. 30, Nr. 4, pp. 431-444, Sage Publications.

Putnam, Robert D. (2000): *Bowling Alone – The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, New York.

- Repstad, Pål (1998): *Mellom nærhet og distanse*, Universitetsforlagets Metodebibliotek.
- Saltkjel, Therese (2009): "My experience in life is that you should be careful with most people and not trust them too much" - social trust among recipients of voluntary welfare in Norway, *Journal of Comparative Social Work*, (1) s. 1-18.
- Scheff, Thomas (1990): *Microsociology: Discourse, Emotion and Social Structure*, University of Chicago Press.
- Selle, Per (2008): *Forståinga av sivilsamfunnet. Er det berre opp til augo som ser?* I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol. 49, Nr. 4, Universitetsforlaget.
- Silverman, David (2011): *Interpreting Qualitative Data*, 4th Edition, Sage Publications.
- Sivesind, Karl Henrik (2002): *Sysselsetting i frivillig sektor*, i *Søkelys på arbeidsmarkedet* 2002, årgang 19, s. 147-155.
- Sivesind, Karl Henrik (2005): *Seniorers deltakelse i frivillig arbeid - betydningen av alder og livssituasjon*, Institutt for Samfunnsforskning, Oslo.
- Stjernø, Steinar & Therese Saltkjel (2008): *Gjennom det siste sikkerhetsnettet?*, i Harsløf, Ivan & Sissel Seim (red.): *Fattigdommens dynamikk: Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*, Universitetsforlaget, s. 224-256, Oslo.
- Stortingsmelding nr. 39 (2007): *Frivillighet for alle*, Kirke- og Kulturdepartementet, Oslo. hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/regpubl/stmeld/2006-2007/Stmeld-nr-39-2007-.html?id=477331>
- Studvest (2013): *Feirer jul med 400 ukjente mennesker*, hentet fra <http://studvest.no/kultur/feirer-jul-med-400-ukjente-mennesker>, 26.11.2013.
- Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitativ metode*, Fagbokforlaget, Bergen.
- Trägårdh, Lars (2008): *Det civila samhällets karriär som vetenskapligt och politisk begrepp i Sverige*, I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol. 49, Nr. 4, Universitetsforlaget.
- Urstad, Sivert S. (2010): *Troens tall*, masteroppgave fra UiO, Oslo.
- Vassenden, Anders (2008): *Om å innlemme makronivået i mikrososiologiske studier. En sammenlikning av «grounded theory» og «extended case method»*, Sosiologisk Tidsskrift 04/2008.
- Vatnedal, Stian (2008): *Sosialt arbeid i en livssynsorganisasjon*, masteroppgave i sosialt arbeid, HiO.
- Wengraf, Tom (2001): *Qualitative Research Interviewing*, Sage Publications Ltd.

Wollebæk, Dag & Karl Henrik Sivesind (2010): *Fra folkebevegelse til filantropi? - frivillig innsats i Norge 1997 – 2009*, Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, Oslo.

Vedlegg 1: Godkjenninger fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hirtagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Bente Blanche Nicolaysen
Sosiologisk institutt
Universitetet i Bergen
Rosenbergsgaten 39
5015 BERGEN

Vår dato: 13.02.2013

Vår ref:33216 / 3 / LT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 05.02.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

33216
Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student

Frivillighet i Kirkens Bymisjon i Bergen - frivillighets i tre tiltak i Bymisjonscenteret
Universitetet i Bergen, ved institusjonens øverste leder
Bente Blanche Nicolaysen
Ida Benedicte Juhasz

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilrådning forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pro.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.05.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55 58 33 77

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Ida Benedicte Juhasz, Skuteviksveien 51, 5032 BERGEN

Redningskontorene / Disaster Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 58 19 07. kjerne@ntnu.no
TRONHØJ: NSD, SVU, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmas@ucut.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 33216

Det gis skriftlig informasjon og samtykke for deltakelse er ensbetydende med aktiv deltakelse. Personvernombudet finner i utgangspunkt skrevet godt utformet, men forutsetter at følgende tilføyes:

- navn og kontaktinformasjon til veileder postdoktor Bente Blanche Nicolaysen
- at innsamlede opplysninger vil bli anonymisert og lydbåndopptak makulert ved prosjektslutt, 15.05.2014.

Personvernombudet legger til grunn for sin godkjenning at revidert skriv ettersendes før det tas kontakt med utvalget.

Det kan bli registrert sensitive personopplysninger om rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8, a).

Innsamlede opplysninger registreres på pc i nettverk tilknyttet Internett tilhørende Universitetet i Bergen og privat pc. Personvernombudet legger til grunn at bruk av privat pc er i tråd med Universitetet i Bergen sine rutiner for datasikkerhet.

Innsamlede opplysninger anonymiseres og lydbåndopptak makuleres ved prosjektslutt, senest 14.05.2014. Med anonymisering innebærer at navnelister slettes/makuleres, og ev. kategorisere eller slette indirekte personidentifiserbare opplysninger. Ved publisering vil ingen enkeltpersoner kunne gjenkjennes.

Universitetet i Bergen   [Change language or style](#)   2 Jan 2014 15:47:27   424 Innloggede   (horde-yum/uib-0.91a)
Date: Fri, 31 May 2013 15:51:13 +0200 (05/31/2013 03:51:13 PM CET)
From: Linn-Merethe Rød <linn.rod@nsd.uib.no>
To: ida.juhasz@student.uib.no
Subject: Prosjektnr: 33216. Frivillighet i Kirkens Bymisjon i Bergen - frivillighet i tre tiltak i Bymisjonssenteret

---

Hei,

Viser til innsendt endringsøskjema mottatt 23.05.13.

Vi legger til grunn at kontaktopplysninger om veileder samt dato for anonymisering av innsamlede opplysninger også er gitt til dine informanter.

--

Vennlig hilsen

Linn-Merethe Rød
Seniorrådgiver

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
Personvernombud for forskning
Harald Hårfagres gate 29, 5007 BERGEN

Tlf. direkte: (+47) 55 58 89 11
Tlf. sentral: (+47) 55 58 81 80
Faks: (+47) 55 58 96 50
E-post: Linn.Rod@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no/personvern

Vedlegg 2: Informasjonsbrev til frivillige

13.02.13

Kjære frivillig,

Jeg heter Ida Benedicte Juhasz, og er masterstudent på sosiologistudiet ved Universitetet i Bergen. Jeg er i gang med min masteroppgave, og jobber med et prosjekt som tar for seg frivillighet i velferdsorganisasjoner, og da helt konkret frivillighet i Kirkens Bymisjon i Bergen. Jeg mener at forskningsfeltet rundt frivillige organisasjoner trenger kunnskap fra de frivillige selv i konkrete tiltak, og jeg tror at uformelle intervjuer med frivillige innenfor tre forskjellige tiltak i Kirkens Bymisjon kan få frem ny og nødvendig informasjon som forskningsfeltet trenger.

Hovedinteressen min er arbeidet som skjer i frivillige organisasjoner og konkrete opplevelser mellom mennesker, og jeg ønsker først og fremst å *synliggjøre* arbeidet du gjør for Kirkens Bymisjon. Jeg har *ikke* tenkt å stille deg en rekke spørsmål om det strukturelle, administrative, eller organisasjonen i sin helhet. Jeg vil heller gjerne høre om *dine opplevelser og erfaringer som frivillig*, få innsikt i hva du gjør og hvilken rolle arbeidet spiller i din hverdag og ditt liv. Intervjuet vil ta form av en uformell samtale mellom oss med et par åpne spørsmål, og kan vare alt fra en halvtime til så lang tid vi skulle trenge.

Med dette brevet ønsker jeg da å spørre deg om du kunne tenkt deg å være med på et intervju i forbindelse med mitt prosjekt. Hvor lenge du har vært frivillig, hvor ofte du er frivillig, og om du har hatt noen form for styreverv eller ikke, spiller ingen rolle. Jeg er interessert i dine erfaringer og opplevelser med frivillighet helt uavhengig av dette.

Jeg må presisere at intervjuet er helt frivillig og anonymt. Samtalen vil bli tatt opp med opptager for transkribering, men dette blir slettet like etterpå, og personopplysninger blir aldri oppbevart sammen med intervjumaterialet. Jeg kommer til å ta kontakt med deg igjen en

stund etter intervjuet, for oppfølging, generell oppklaring eller for å se om det er noe du vil tilføye eller har tenkt på i ettertid.

Vi kan utføre intervjuet der det passer best for deg, og jeg reiser gjerne der du er om du ønsker det. Det viktigste er at deltagelsen i intervjuet passer inn i organiseringen av din hverdag.

Om du da ønsker å være med på et intervju, om du har spørsmål eller ønsker en oppklaring, ikke nøl med å ta kontakt. Jeg håper å se deg snart!

Vennlig hilsen

Ida Benedicte Juhasz

Kontaktinformasjon:

Xxxx, xxxx

Mobil: xxxxxxxx

E-post: xx.xx@student.uib.no

Vedlegg 3: Stillingsannonse for Vedlikeholdsgruppen i Bergens Tidende

Kirkens Bymisjon i Bergen har i dag tiltak innenfor
fagfeltet rus og prostitusjon, barne- og
ungdomsarbeid, kirkenært arbeid og nærmiljøarbeid.
Det er ca 50 ansatte og 250 frivillige.
Bymisjonens formål er at alle i byen skal oppleve
respekt, omsorg og rettferdighet. Et av bymisjonens
mottoer er "Ingen er bare det du ser".
Se www.bymisjon.no/bergen for mer informasjon.

**KIRKENS
BYMISJON**

BERGEN

Til vår vedlikeholdsgruppe søker vi nå
frivillige medarbeidere

Kirkens bymisjon i Bergen har 16 ulike tiltak i mange ulike
hus. Derfor har vi behov for å kunne utføre lettere vedlike-
hold, transportoppdrag og annet forefallende arbeid.

Vi søker deg som trives med å jobbe sammen med andre
i et arbeidsfellesskap. Du må ha raushet overfor andre
mennesker og akseptere at de kan ha en dårlig dag. Det er
en fordel om du har håndverkerbakgrunn eller er praktisk
anlagt.

Vi håper du har ledig kapasitet til å jobbe for bymisjonen
2 - 4 dager i måneden.

Det du får tilbake, er ikke lønn, men fellesskap med andre
i SKBB der du blir en av våre rundt 250 frivillige medar-
beidere. De frivillige blir jevnlig invitert til å delta på
temakvelder, turer, kurs og andre sosiale arrangementer.

Dersom du har lyst til å delta i dette, så kontakt frivillig-
koordinator Norunn Noremark på tlf ~~55 55 55 55~~ eller
mobil ~~90 90 90 90~~.

BT 17.7.09